

**НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“КРИМІНАЛІСТИКА”
(відповідно до вимог ECTS)**

**Харків
«Право»
2008**

ББК 67.9 (4 УКР) 6я73
Н 15

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
академії (протокол № 3 від 19.05.2008 р.)*

У к л а д а ч і:

В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель, В.В. Білоус,
І.В. Борисенко, О.Ю. Булукуков, С.В. Веліканов, С.Ф. Денисюк,
А.Л. Дудніков, М.В. Капустіна, О.В. Курман, А.Д. Марушев,
О.Л. Мусієнко, В.В. Негребецький, В.Д. Пчолкін,
В.В. Семенов, В.Л. Синчук, О.В. Фунікова, Г.О. Чорний,
В.М. Шевчук

**Навчально-методичний посібник для самостійної роботи
та практичних занять з навчальної дисципліни
“Криміналістика” (відповідно до вимог ECTS) / Уклад.:
В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. – Х.:
Нац. юрид. акад. України, 2008. – 155 с.**

ISBN 978-966-458-082-0

ISBN 978-966-458-082-0

© Національна
юридична академія
України, 2008
© «Право», 2008

1. ВСТУП

Криміналістика належить до дисциплін, засвоєння яких становить фундамент фахової підготовки спеціаліста-юриста. Оволодіння криміналістичними знаннями та отримання належних практичних навичок є обов'язковими для слідчого (дознавача), прокурора, судді, адвоката, оскільки функції, які вони виконують, безпосередньо пов'язані із застосуванням саме цих знань. Інші представники юридичних спеціальностей також не можуть обійтися у своїй діяльності без знань криміналістики. Мета вивчення дисципліни – засвоєння студентами найбільш ефективних прийомів, методів та засобів боротьби зі злочинністю.

Курс криміналістики передбачає опанування всіх структурних елементів науки: теоретичних основ криміналістики; криміналістичної техніки; криміналістичної тактики; криміналістичної методики.

При вивченні криміналістики застосовуються різні форми навчання: лекції, практичні заняття, лабораторні роботи, самостійна та індивідуальна робота студентів. Ці форми організації навчальної роботи забезпечуються програмою навчальної дисципліни “Криміналістика”, завданнями до практичних і лабораторних занять, завданнями для індивідуальної роботи студентів, викладеними в даному навчально-методичному посібнику, тестах тощо.

Практичні заняття – важлива форма навчання студентів. Їх мета полягає в набутті практичних навичок у застосуванні криміналістичних прийомів, методів та засобів. Вони проходять у формі виконання завдань, проведення ділових ігор, складання необхідних документів.

Виконання лабораторних робіт передбачає використання наочного приладдя та обладнання, індивідуальне виконання студентом завдань із застосуванням криміналістичної техніки, комп'ютерних технологій, матеріалів, речовин і отримання відповідного матеріалізованого результату.

Під час підготовки до занять студенти мають опрацювати відповідні розділи підручника і додаткової рекомендованої літератури, ознайомитися з необхідними нормативно-

правовими актами, виконати інші роботи, які виносяться на позааудиторний час.

У результаті вивчення криміналістики студенти повинні:

– **знати** основні проблеми загальної теорії криміналістики; зміст традиційних галузей криміналістичної техніки; загальні положення криміналістичної тактики та її окремих елементів; тактичні особливості проведення окремих слідчих дій; загальні положення криміналістичної методики та специфіку розслідування окремих видів злочинів;

– **вміти** правильно застосовувати науково-технічні засоби та техніко-криміналістичні прийоми; виявляти, фіксувати, вилучати та зберігати докази; здійснювати планування розслідування в цілому та складати плани розслідування окремих слідчих дій; ставити та вирішувати розумові завдання, висувати слідчі версії; використовувати тактичні прийоми проведення окремих слідчих дій залежно від ситуації; застосовувати окремі криміналістичні методики.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ теми	Тема	Всього годин	У тому числі		
			лекції	практичні заняття	самостійна робота

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Теоретичні основи криміналістики. Загальні положення криміналістичної техніки – 56 год

1	Предмет, система, методи та завдання криміналістики. Історія криміналістики	4	2	–	2
2	Криміналістична ідентифікація	10	2	4	4
3	Загальні положення криміналістичної техніки	4	–	2	2
4	Судова фотографія та відеозапис	12	2	6 (Л/Р)	4
5	Трасологія. Наукові основи		2	–	2
	Трасологія. Сліди рук людини	10	2	4 (Л/Р)	4
	Трасологія. Сліди ніг людини. Сліди транспортних засобів	8	2	2 (Л/Р)	4
	Трасологія. Сліди знарядь злочину та інструментів	4	–	2	2

Продовження

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Криміналістична техніка – 36 год

6	Судова балістика	8	2	4(Л/Р)	2
7	Техніко-криміналістичне дослідження документів	6	2	2 (Л/Р)	2
8	Криміналістичне дослідження письма	6	2	2	2
9	Ідентифікація людини за ознаками зовнішності	8	2	4 (Л/Р)	2
10	Кримінальна реєстрація	8	2	4 (Л/Р)	2

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Криміналістична тактика – 66 год

11	Загальні положення криміналістичної тактики	4	2	–	2
12	Організація і планування розслідування	6	2	2	2
13	Слідчий огляд	6	4	–	2
	Огляд місця події	12	–	8 (Л/Р)	4
14	Допит	10	2	4 (Л/Р)	4
15	Обшук і виїмка	6	2	2	2
16	Пред'явлення для впізнання	6	2	2	2
17	Відтворення обстановки та обставин події	6	2	2	2
18	Призначення та проведення судових експертиз	10	2	4 (Л/Р)	4

Продовження

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. Криміналістична методика – 80 год

19	Загальні положення криміналістичної методики	4	2	–	2
20	Розслідування вбивств	12	4	4 (Л/Р)	4
21	Розслідування деяких видів убивств	4	-	2	2
22	Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадань)	14	2	6 (Л/Р)	6
23	Розслідування крадіжок, грабежів і розбоїв	8	4	2	2
24	Розслідування шахрайства	6	2	–	4
25	Розслідування хабарництва	4	2	–	2
26	Розслідування злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху	10	2	4 (Л/Р)	4
27	Розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж	6	2	2	2
28	Розслідування злочинів проти довкілля	6	2	2	2
29	Розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами	6	2	2	2
	Індивідуальна робота	12			
	Усього	250	64	84	90

ЛР – лабораторна робота

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “КРИМІНАЛІСТИКА”

Р о з д і л І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛІСТИКИ

1. Предмет, система, методи та завдання криміналістики. Історія криміналістики

Предмет криміналістики. Зміст і сучасні підходи до конструювання визначень криміналістики. Закономірності, які вивчає криміналістика, закони її розвитку. Завдання криміналістики на сучасному етапі. Природа криміналістики. Зв'язок криміналістики з суміжними галузями знань. Місце криміналістики в системі юридичних наук.

Система криміналістики. Загальна теорія криміналістики. Криміналістична техніка. Криміналістична тактика. Криміналістична методика.

Процес пізнання у криміналістиці. Система методів пізнання у криміналістиці. Використання законів логіки і форм мислення (понять, суджень, умовиводів). Роль дедукції, індукції, аналогії та моделювання. Використання логічних прийомів пізнання: аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування та узагальнення.

Класифікація методів криміналістики. Загальнонаукові методи криміналістики. Спостереження, вимірювання, опис, експеримент, порівняння.

Методи науки та методи практичної діяльності. Спеціальні методи криміналістики. Критерії допустимості спеціальних методів криміналістики у кримінальному судочинстві.

Виникнення і розвиток криміналістики. Етапи становлення криміналістики. Сучасний стан криміналістики в Україні. Експертні та наукові криміналістичні установи в Україні. Українські вчені-криміналісти і криміналістична література.

2. Криміналістична ідентифікація

Поняття “криміналістична ідентифікація”. Наукові засади криміналістичної ідентифікації. Загальна теорія криміналістичної ідентифікації. Значення криміналістичної ідентифікації у судовій, слідчій та експертній практиці.

Типи та види криміналістичної ідентифікації. Групова належність. Об'єкти криміналістичної ідентифікації та їх класифікація.

Поняття та класифікація ідентифікаційних ознак. Ідентифікаційне поле. Ідентифікаційний період. Загальна методика ідентифікації. Стадії ідентифікації. Способи порівняльного дослідження. Результат ідентифікаційного дослідження.

Використання математичних методів та ЕОМ в ідентифікаційних дослідженнях.

Р о з д і л ІІ. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА

3. Загальні положення криміналістичної техніки

Поняття та завдання криміналістичної техніки. Досягнення природничих і технічних наук – головне джерело розвитку криміналістичної техніки. Напрямки розвитку криміналістичної техніки. Правові основи використання криміналістичної техніки. Галузі криміналістичної техніки.

Сутність і види науково-технічних засобів. Форми застосування криміналістичної техніки. Принципи реалізації науково-технічних засобів. Техніко-криміналістична оснащеність органів досудового слідства. Пересувна криміналістична лабораторія (ПКЛ). Універсальні та спеціалізовані комплекти науково-технічних засобів. Слідча валіза. Дактилоскопічний набір. Портативний набір “Молекула”.

Криміналістична техніка експертного дослідження. Технічні засоби профілактики.

4. Судова фотографія та відеозапис

Поняття “судова фотографія”, її завдання та значення. Види та методи судової фотографії. Використання фотофіксації у розслідуванні злочинів. Судово-оперативна фотографія. Фотозйомка місця події. Особливості фотозйомки трупа. Фотографування слідів.

Упізнавальна фотозйомка. Фотозйомка при відтворенні обстановки та обставин події, обшуку, пред’явленні для впізнання. Методи судово-оперативної фотографії. Панорамна та вимірвальна фотозйомки.

Судово-дослідницька фотографія. Фотографічні методи змінення контрастів. Фотозйомка в інфрачервоних, ультрафіолетових, рентгенівських променях. Макро- і мікрофотографія.

Судовий відеозапис. Методи та прийоми відеозйомки.

5. Трасологія

Поняття “трасологія”, її наукові основи. Значення трасології в судово-слідчій та експертній практиці. Поняття “слід” у трасології. Механізм слідоутворення. Класифікація слідів. Основи дактилоскопії.

Сліди рук. Папілярні узорі, їх види. Виявлення, фіксація і вилучення слідів рук. Способи виявлення та фіксації слідів рук. Порошкопічні та еджескопічні дослідження. Сутність дактилоскопічної експертизи.

Сліди ніг та взуття людини. Доріжка слідів ніг та її криміналістичне значення. Фіксація слідів ніг. Способи виготовлення зліпків.

Сліди знарядь злочину та інструментів, їх класифікація. Способи фіксації слідів знарядь злочину.

Сліди транспортних засобів, їх класифікація. Особливості фіксації та вилучення слідів транспортних засобів.

6. Судова балістика

Поняття “судова балістика”, її наукові основи. Значення

судової балістики в судовій, слідчій та експертній практиці. Завдання судової балістики.

Об’єкти судово-балістичного дослідження. Вогнепальна зброя, її класифікація. Боєприпаси до вогнепальної зброї. Види і характеристика слідів пострілу.

Слідчий огляд і дослідження зброї і слідів пострілу на місці події. Огляд і дослідження боєприпасів. Визначення напрямку пострілу. Метод візитування.

Судово-балістична експертиза. Завдання судово-балістичної експертизи. Встановлення придатності й бойових властивостей зброї. Встановлення групової належності і тотожності зброї. Ототожнення зброї за кулями та гільзами.

7. Техніко-криміналістичне дослідження документів

Поняття “техніко-криміналістичне дослідження документів” і його завдання. Документ як об’єкт криміналістичного дослідження. Види документів. Реквізити документів.

Слідчий огляд документів. Встановлення змін у тексті документа. Ознаки зміни тексту документа. Підчистка, травлення, змивання, дописка, виправлення, заміна частин документа.

Дослідження закреслених і залитих текстів. Встановлення тексту спалених документів. Встановлення слабковидимих і невидимих текстів.

Встановлення технічних підробок підписів. Дослідження машинописних текстів.

Встановлення підробки відбитків печаток і штампів. Ідентифікація печаток і штампів за їх відбитками. Можливості експертного дослідження відбитків печаток і штампів.

Дослідження матеріальної частини документів. Встановлення підробок бланків та іншої акцидентії. Основи дослідження паперових грошей і цінних паперів.

Технічна експертиза документів. Можливості експертного дослідження.

8. Криміналістичне дослідження письма

Наукові основи криміналістичного дослідження письма. Предмет судового почеркознавства. Навички письма та їх властивості. Поняття “почерк”. Динамічний стереотип. Індивідуальність письма та варіантність його ознак.

Ідентифікаційні ознаки письма та їх класифікація. Ознаки письмової мови. Топографічні ознаки письма. Система ідентифікаційних ознак почерку. Загальні та окремі ознаки почерку.

Судово-почеркознавча експертиза. Підготовка матеріалів до почеркознавчої експертизи. Вільні й експериментальні зразки почерку і підписів. Методика судово-почеркознавчої експертизи. Особливості дослідження підписів. Авторознавча експертиза та її можливості.

9. Ідентифікація людини за ознаками зовнішності

Поняття “ідентифікація людини за ознаками зовнішності”. Види та форми ототожнення людини. Класифікація ознак зовнішності людини (словесний портрет). Анатомічні та функціональні ознаки.

Методика та принципи словесного портрета. Застосування фоторобота у слідчій та оперативно-розшуковій роботі. Портретно-криміналістична експертиза.

10. Кримінальна реєстрація

Поняття і значення кримінальної реєстрації. Криміналістичний облік. Види криміналістичних обліків. Дактилоскопічний облік. Дактилоскопіювання живих осіб та трупів. Дактилоскопічна формула. Особливості формування слідотек. Порядок ведення дактилоскопічного обліку.

Розділ III. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА

11. Загальні положення криміналістичної тактики

Поняття і предмет криміналістичної тактики. Тактика досудового розслідування та судового слідства. Принципи криміналістичної тактики. Тенденції розвитку криміналістичної тактики.

Засоби криміналістичної тактики. Поняття “тактичний прийом” і “тактична рекомендація”. Джерела і функції тактичних прийомів. Класифікація тактичних прийомів. Типова система тактичних прийомів. Тактичні комбінації і тактичні операції. Тактика окремих слідчих дій. Застосування тактичних прийомів при провадженні слідчих дій.

Прийняття тактичного рішення. Тактичний ризик.

12. Організація і планування розслідування

Сутність організації розслідування, її зміст. Поняття та значення планування розслідування. Принципи планування розслідування. Елементи планування. Техніка планування. Особливості планування при розслідуванні складних і багато-епізодних справ. Використання графіків і схем при плануванні. Сіткове планування.

Криміналістична версія, її логічна природа. Види криміналістичних версій. Слідча версія. Загальні та окремі версії. Типові версії. Побудова версій, їх перевірка.

13. Слідчий огляд

Поняття, види та принципи слідчого огляду. Поняття “огляд місця події”. Учасники слідчого огляду та їх роль. Підготовка до огляду місця події.

Ситуації огляду місця події. Концентричний, ексцентричний і фронтальний методи. Тактичні прийоми огляду місця події та їх системи. Негативні обставини та їх значення. Огляд трупа.

Використання науково-технічних засобів. Фіксація результатів слідчого огляду. Складання планів та схем.

14. Допит

Поняття та види допиту. Предмет допиту. Підготовка до допиту.

Зміст тактики допиту. Тактичні прийоми допиту та їх системи. Встановлення психологічного контакту з допитуваним. Актуалізація забутого в пам'яті допитуваного. Викриття неправди в показаннях.

Тактика допиту свідка і потерпілого. Тактика допиту підозрюваного та обвинуваченого. Допит неповнолітніх.

Тактика очної ставки, підготовка і тактичні прийоми її проведення.

Фіксація результатів допиту. Застосування звукозапису і відеозапису на допиті.

15. Обшук і виїмка

Поняття та ознаки обшуку. Види обшуку та їх характеристика. Об'єкти обшуку та пошуку. Обшук у приміщенні. Обшук ділянки місцевості. Обшук особи. Обшук транспортних засобів. Обшук комп'ютерних засобів. Підготовка до обшуку. Тактика обшуку. Типові системи тактичних прийомів обшуку.

Особливості виїмки. Виїмка предметів і документів. Виїмка поштово-телеграфної кореспонденції.

Фіксація результатів обшуку і виїмки. Особливості фіксації відомостей про об'єкти пошуку.

16. Пред'явлення для впізнання

Поняття та ознаки пред'явлення для впізнання. Види впізнання. Об'єкти пред'явлення для впізнання.

Підготовка до пред'явлення для впізнання. Порядок пред'явлення для впізнання живих осіб, трупів, предметів і тварин.

Тактичні прийоми пред'явлення для впізнання. Особливості пред'явлення для впізнання людей за голосом, фотографіями, динамічними властивостями.

Фіксація результатів пред'явлення для впізнання. Відеозйомка та звукозапис при пред'явленні для впізнання.

17. Відтворення обстановки та обставин події

Поняття “відтворення обстановки та обставин події”. Поняття та ознаки слідчого експерименту. Види слідчого експерименту.

Підготовка до слідчого експерименту. Створення умов для проведення слідчого експерименту. Залучення спеціалістів. Тактичні правила проведення слідчого експерименту. Застосування науково-технічних засобів.

Поняття та ознаки перевірки показань на місці. Підготовка до перевірки показань на місці. Тактичні особливості та тактичні прийоми перевірки показань на місці.

Фіксація результатів відтворення обстановки та обставин події.

18. Призначення та проведення судових експертиз

Поняття “спеціальні знання” і форми використання їх у кримінальному судочинстві. Поняття та значення судових експертиз. Класифікація судових експертиз. Система судово-експертних установ в Україні. Процесуальні та організаційні питання призначення експертиз.

Підготовка матеріалів до проведення судової експертизи. Визначення мети та обсягу дослідження, формулювання питань експерту. Вибір експертної установи або експерта. Взаємодія слідчого з експертом.

Особливості організації і проведення повторної, додаткової, комісійної і комплексної експертиз.

Наукові критерії оцінки достовірності висновку експерта. Висновок експерта, його структура та зміст.

Розділ IV. КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА

19. Загальні положення криміналістичної методики

Поняття та зміст криміналістичної методики, її роль у системі криміналістики.

Сутність і структура окремої криміналістичної методики. Значення окремої криміналістичної методики. Криміналістична класифікація злочинів. Поняття “криміналістична характеристика злочинів”. Структура криміналістичної характеристики злочинів, її елементи.

Види і форми взаємодії у розкритті та розслідуванні злочинів. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів.

20. Розслідування вбивств

Види вбивств. Криміналістична характеристика вбивств, її елементи та кореляційні зв'язки між ними. Організація та планування розслідування вбивств. Підстави порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають з'ясуванню. Типові слідчі ситуації та версії при розслідуванні вбивств.

Першочергові слідчі дії, організаційні та оперативно-розшукові заходи. Особливості конструювання і перевірки слідчих версій. Специфіка провадження окремих слідчих дій і тактичних операцій. Взаємодія слідчого з іншими органами та спеціалістами.

21. Розслідування деяких видів убивств

Особливості розслідування вбивств на замовлення. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення. Початковий етап розслідування.

Особливості розслідування вбивств за відсутності трупа. Криміналістична характеристика вбивств за відсутності трупа. Першочергові слідчі дії.

Особливості розслідування вбивств, пов'язаних із вияв-

ленням частин розчленованого трупа. Криміналістична характеристика вбивств із розчленуванням трупа. Типові слідчі ситуації. Першочергові слідчі дії та тактичні операції.

22. Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадань)

Криміналістична характеристика розкрадань. Ознаки розкрадання. Обставини, що підлягають з'ясуванню. Порушення кримінальної справи. Перевірочні дії. Інвентаризація і документальна ревізія. Початковий етап розслідування. Планування розслідування. Типові слідчі ситуації. Типові версії. Особливості проведення слідчих дій і тактичних операцій. Призначення судово-економічної та інших експертиз.

23. Розслідування крадіжок, грабежів і розбоїв

Види крадіжок. Криміналістична характеристика крадіжок. Обставини, що підлягають з'ясуванню. Початковий етап розслідування. Планування розслідування. Типові слідчі ситуації. Типові версії. Особливості проведення окремих слідчих дій. Профілактичні дії слідчого.

Криміналістична характеристика грабежів та розбоїв. Особливості порушення кримінальної справи. Обставини, що підлягають з'ясуванню. Початковий етап розслідування. Типові слідчі ситуації. Типові версії. Особливості проведення окремих слідчих дій.

24. Розслідування шахрайства

Види шахрайства. Криміналістична характеристика шахрайства. Обставини, що підлягають з'ясуванню. Початковий етап розслідування. Планування розслідування. Типові слідчі ситуації. Типові версії. Особливості проведення окремих слідчих дій.

25. Розслідування хабарництва

Криміналістична характеристика хабарництва. Обставини, що підлягають з'ясуванню. Виявлення ознак хабарництва. Початковий етап розслідування. Планування розслідування. Типові слідчі ситуації. Типові версії. Особливості проведення окремих слідчих дій.

26. Розслідування злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху

Криміналістична характеристика злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху. Поняття “дорожньо-транспортна подія”. Особливості порушення кримінальної справи.

Обставини, що підлягають з'ясуванню. Початковий етап розслідування. Типові слідчі ситуації. Типові версії.

Тактика проведення окремих слідчих дій. Відтворення обстановки і обставин події. Підготовка і проведення судових експертиз. Судова автотехнічна експертиза. Судова дорожньо-технічна експертиза.

27. Розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж

Криміналістична характеристика підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж. Початковий етап розслідування. Планування розслідування. Типові слідчі ситуації. Типові версії. Огляд місця пожежі. Виявлення ознак підпалу. Встановлення осередку пожежі. Призначення пожежно-технічної та інших експертиз. Профілактичні дії слідчого.

28. Розслідування злочинів проти довкілля

Криміналістична характеристика злочинів проти довкілля. Особливості порушення кримінальної справи. Перевірочні дії. Обставини, що підлягають з'ясуванню.

Початковий етап розслідування. Типові слідчі ситуації.

Типові версії. Взаємодія зі службами екологічного контролю. Особливості проведення слідчих дій і тактичних операцій. Огляд місця події. Огляд документів. Допит свідків. Призначення судово-екологічної та інших експертиз.

29. Розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами

Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються організованими групами. Обставини, що підлягають з'ясуванню.

Початковий етап розслідування. Взаємодія слідчого з оперативно-розшуковими органами. Тактика проведення окремих слідчих дій. Огляд місця події. Допит організаторів і членів організованих злочинних груп. Обшук. Використання спеціальних знань.

4. ПЛАНИ ТА ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ, ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Мета практичних і лабораторних занять з криміналістики – допомогти студентам набути практичних навичок застосування науково-технічних засобів, оволодіти тактичними прийомами проведення слідчих дій, вивчити окремі методики розслідування злочинів.

Згідно з навчальною програмою дана робота складається з чотирьох розділів: “Методологія криміналістики”, “Криміналістична техніка”, “Криміналістична тактика”, “Криміналістична методика”. У кожному розділі до тем наведені найважливіші питання, список літератури, завдання, лабораторні роботи з рекомендаціями щодо їх виконання.

Розділи “Криміналістична тактика” і “Криміналістична методика” містять фабули конкретних кримінальних справ, матеріали яких необхідні для виконання завдань з планування розслідування, для підготовки планів та проведення ділових ігор з окремих слідчих дій, складання процесуальних документів.

Список літератури до всіх розділів:

Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криміналістика: Учебник для вузов / Под ред. Р.С. Белкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2003.

Белкин Р.С. Курс криміналістики: Учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., доп. – М.: Юнити-Дана; Закон и право, 2001.

Криміналістика: Учеб. / Под ред. Е.П. Ищенко, В.И. Комиссарова. – М.: Юристъ, 2007.

Криміналістика: Підруч. / За ред. В.Ю. Шепітька. –

3-е вид., перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2004.

Кузьмічов В.С., Прокопенко Г.І. Криміналістика: Навч. посіб. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка і Є.М. Моїсєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Курс криміналістики: В 3 т. / Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – СПб.: Юридический центр “Пресс”, 2004.

Настільна книга слідчого: [Наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2007.

Салтевський М.В. Криміналістика: Підруч: У 2 ч. – Ч.2. – Х.: Консум, 2001.

Шепітько В.Ю. Довідник слідчого. – К.: Ін Юре, 2003.

Шепітько В.Ю. Криміналістика: Енциклопедичний словник. – Х.: Право, 2001.

Шепітько В.Ю. Криміналістика: Словник термінів. – К.: Ін Юре, 2004.

Р о з д і л І. МЕТОДОЛОГІЯ КРИМІНАЛІСТИКИ

Т е м а 2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ (4 год)

З а н я т т я 1. Сутність і значення криміналістичної ідентифікації

П л а н

1. Поняття, наукові основи і значення ідентифікації, її види.
2. Об’єкти криміналістичної ідентифікації та їх класифікація.

3. Поняття та класифікація ідентифікаційних ознак.

4. Значення встановлення групової належності й тотожності в розслідуванні злочинів.

Під час практичного заняття під керівництвом викладача студенти використовують висновки судових експертиз, на основі яких розглядають об'єкти ідентифікації, значення встановлених фактів тотожності, ідентифікаційні ознаки.

Відповідно до умов кожної фабули визначити: 1) вид ідентифікації; 2) ідентифіковані та ідентифікуючі об'єкти.

Ф а б у л и

1. При розслідуванні крадіжки проведено огляд приміщення, під час якого виявлено сліди взуття. Слідчий сфотографував сліди методом масштабної зйомки і виготовив гіпсові зліпки. У підозрюваних З. і Р. під час обшуку вилучено взуття, яке слідчий разом із гіпсовими зліпками і фотознімками слідів направив експерту. На розгляд останнього поставлено таке запитання: чи є сліди, виявлені і вилучені на місці вчинення крадіжки, слідами взуття, яке вилучено у підозрюваних З. і Р.?

2. Слідчий при розслідуванні крадіжки з проникненням у житло виявив сліди розпилу ригеля замка вхідних дверей. У підозрюваного М. під час затримання "по гарячих слідах" вилучено пилку по металу. З метою вирішення питання, чи вчинено злом з використанням вилученого у М. знаряддя, слідчий призначив трасологічну експертизу.

3. На горищі багатоквартирного будинку, звідки відбувся постріл, внаслідок якого загинув Є., виявлено стріляну гільзу та недоїдок бутерброду з чітко вираженими слідами зубів. З тіла потерпілого Є. вилучено кулю, а у підозрюваного С. відібрано експериментальні зразки прикусу зубів. Слідчий призначив судово-балістичну і трасологічну експертизу.

4. Потерпіла внаслідок грабежу громадянка А. під час допиту повідомила, що достатньо чітко запам'ятала прикмети

зовнішності злочинця: поголена голова овальної форми, великі очі темного кольору, шрам на правій щоці довжиною близько 5 см, хода з накульгуванням на праву ногу. Слідчий призначив пред'явлення підозрюваного для впізнання.

5. При розслідуванні злочинного порушення правил безпеки дорожнього руху на проїзній частині поблизу виявленого трупа слідчий знайшов уламки фарного розсіювача і радіаторної решітки автомобіля. У результаті розшуку було встановлено автомобіль з розбитим фарним розсіювачем і деформованою радіаторною решіткою. Слідчий призначив трасологічну експертизу.

6. Під час розслідування незаконного збуту наркотичних засобів на поліетиленовому пакеті з порошком білого кольору було виявлено відбитки пальців рук. У вчиненні злочину підозрювались громадяни Н. і Д. Слідчий дактилоскопіював зазначених осіб і направив відібрані відбитки пальців рук на дактилоскопічну експертизу.

7. 27 жовтня 200__ р. в районі вул. Механізаторської було вчинено зґвалтування. Потерпіла Б. на допиті повідомила, що достатньо чітко запам'ятала прикмети злочинця: вузькі губи, чорні брови, розкосі очі і татуювання на правій руці. Слідчий вирішив провести пред'явлення для впізнання підозрюваного.

8. При проведенні судово-медичної експертизи з тіла потерпілого вилучено частину леза ножа. У підозрюваного під час обшуку виявлено ніж з відламаним кінцем.

9. На місці події виявлено чіткі відбитки пальців рук. У підозрюваних у вчиненні злочину Ш. і Д. слідчий відібрав відбитки їх пальців і направив на експертизу.

10. Свідок злочину Т. повідомила слідчому, що раніше бачила особу, яка вчинила злочин, була з ним у дружніх стосунках і має його фотозображення.

З а н я т т я 2. Загальна методика ідентифікаційної експертизи

П л а н

1. Мета і сутність ідентифікаційної експертизи.
2. Стадії ідентифікаційного експертного дослідження.

На занятті використовуються висновки судових експертиз, на основі яких розглядаються об'єкти ідентифікації, значення встановлених фактів тотожності, ідентифікаційні ознаки, стадії дослідження, узагальнення та оцінка результатів досліджень.

Д о д а т к о в а л і т е р а т у р а

- Белкин Р.С., Сегай М.Я. Равен самому себе. – К., 1991.
- Колдин В.Я. Идентификация при расследовании преступлений. – М., 1978.
- Колдин В.Я. Судебная идентификация. – М.: ЛексЭст, 2002.
- Проблемы криминалистического распознавания / Под ред. В.А. Образцова, В.И. Шиканова. – Иркутск; – М., 1999.
- Сегай М.Я. Методология судебной идентификации. – К., 1970.
- Седова Т.А. Проблемы методологии и практики нетрадиционной криминалистической идентификации. – Л., 1986.

Р о з д і л ІІ. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА

Тема 3. Загальні положення криміналістичної техніки (2 год)

П л а н

1. Поняття і галузі криміналістичної техніки.
2. Правові основи застосування криміналістичної техніки.
3. Завдання криміналістичної техніки в розслідуванні та запобіганні злочинам: а) виявлення; б) фіксація; в) вилучення; г) зберігання судових доказів; д) підготовка матеріалів для експертизи; ж) дослідження доказів.
4. Доказове значення результатів застосування криміналістичної техніки.
5. Методи техніко-криміналістичного дослідження.
6. Науково-технічні засоби в діяльності органів досудового слідства.

На занятті вивчаються такі науково-технічні засоби: слідча валіза, універсальний криміналістичний комплект слідчого, дактилоскопічна валіза, фотовідеоккомплект слідчого, фотосумка слідчого, комплект науково-технічних засобів працівника ДАІ та ін. Також демонструється відеофільм “Науково-технічні засоби при розслідуванні злочинів” (5 хв).

Д о д а т к о в а л і т е р а т у р а

- Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике. – К., 1984.
- Карлов В.Я. Использование криминалистической техники в расследовании преступлений: Науч.-практ. пособ. – М.: Экзамен, 2006.
- Скорченко П.Т. Криминалистика. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування преступлений: Учеб. пособие для вузов. – М.: Былина, 1999.
- Сорокин В.С. Предварительное исследование веществ

венных доказательств в ультрафиолетовых лучах. – М., 1982.

Універсальний криміналістичний комплект слідчого: Практич. посіб./ Уклад.: Шепітько В.Ю., Борисенко І.В., Булулук О.Ю. та ін. – Х., 2004.

Шепітько В.Ю. Довідник слідчого. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2008.

Тема 4. СУДОВА ФОТОГРАФІЯ

(6 год.)

Заняття 1. Основи судової фотографії

П л а н

1. Поняття і значення судової фотографії.
2. Фототехніка та можливості її використання на досудовому слідстві.
3. Види та методи судової фотографії.
4. Судово-оперативна фотографія.
5. Судово-дослідницька фотографія.
6. Процесуальне оформлення застосування судової фотографії.

Заняття 2. Судово-оперативна фотозйомка на місці події

Лабораторна робота 1

Заняття групи здійснюється під керівництвом викладача на полігоні для практичного опрацювання техніки фотозйомки. Кожен студент повинен виконати такі види зйомки:

- орієнтовну панорамним методом (2-3 знімки);
- оглядову (2 знімки);
- вузлову (1 знімок);
- детальну масштабним методом: сліди ніг, протектора, предмета (речового доказу) – 1 знімок.

1. У позааудиторний час обробити фотоплівку і виготовити фотознімки розміром 6 x 9 см.

2. Скласти фрагмент протоколу огляду місця події, зробити фототаблицю до нього (див. зразки).

ПРОТОКОЛ огляду місця події (фрагмент)

м. Харків

30 вересня 200__ р.

Під час огляду місця події була здійснена фотозйомка фотоапаратом “Зеніт-122” (об’єктив “HELIOS-44М”, фотоплівка чутливістю 100 од.) при природньому освітленні, застосована витримка 1/60 с., діафрагма – 5, 6...

Поняті (підписи)

(розшифровка підписів)

Слідчий (підпис)

(розшифровка підпису)

Фототаблиця до протоколу огляду місця події від “30” вересня 200__ р.

Фото 1. Орієнтуючий знімок. Найменування об’єкта зйомки, метод, яким її виконано (негатив).

Фото 2. Оглядовий знімок. Найменування об’єкта зйомки (негатив).

Фото 3. Вузловий знімок. Найменування об’єкта зйомки (негатив).

Фото 4. Детальний знімок. Найменування об’єкта зйомки, метод її виконання (негатив).

Слідчий (підпис)

(розшифровка підпису)

При використанні цифрової фотозйомки

ПРОТОКОЛ
огляду місця події

м. Харків “___” вересня 200__ р.

Спеціалісту-експерту НДЕКЦ при ГУМВС України в Харківській обл. Б. роз’яснені його права, обов’язки та відповідальність, передбачені ст. 128-1 КПК України.

... Особам, які беруть участь у проведенні огляду місця події, оголошено про застосування спеціалістом Б. фотозйомки за допомогою цифрової дзеркальної фотокамери “Nikon D80” (4110556), об’єктиву “Nikon DX AF-S Nikkor 18-135 mm 1:3.5-5.6 G ED”, картки пам’яті “SanDisk Ultra II 4.0 gb” (BH0712904895B), для фіксації перебігу і результатів провадження слідчої дії...

... Під час огляду місця події спеціалістом Б. була здійснена фотозйомка при природному денному освітленні із застосуванням цифрової дзеркальної фотокамери “Nikon D80” (4110556), об’єктиву “Nikon DX AF-S Nikkor 18-135 mm 1:3.5-5.6 G ED”, картки пам’яті “SanDisk Ultra II 4.0 gb3 (BH0712904895B) в автоматичному режимі експонування.

Загалом виконано ___ фотознімків:

Фото 1. Орієнтувальний фотознімок. Найменування об’єкта фотозйомки, зазначення методу, яким її виконано (кількість виконаних фотознімків).

Фото 2. Оглядовий фотознімок. Найменування об’єкта фотозйомки (кількість виконаних фотознімків).

Фото 3. Вузловий фотознімок. Найменування об’єкта фотозйомки (кількість виконаних фотознімків).

Фото 4. Детальний фотознімок. Найменування об’єкта фотозйомки, зазначення методу, яким її виконано (кількість виконаних фотознімків).

За допомогою картриджа “SanDisk MicroMate” (SDDR-

113 AA0704XXC) та ноутбука “Toshiba” SPM30 model № PSM35E-003H0-RU serial № X4039915H фотознімки записано на диск “TDK” CD-R 700 MB 80 MIN” (HLD624KK06093908A01), який додано до протоколу огляду місця події.

За допомогою ноутбука “Toshiba” SPM30 model № PSM35E-003H0-RU serial № X4039915H та кольорового лазерного принтера “Epson” № A499267E фотознімки роздруковано у вигляді фототаблиці на ___ аркушах, що становить невід’ємну частину даного протоколу.

...
Поняті: _____ (підпис) _____ (розшифрування підпису)
_____ (підпис) _____ (розшифрування підпису)
Спеціаліст _____ (підпис) _____ (розшифрування підпису)
Слідчий _____ (підпис) _____ (розшифрування підпису)

З а н я т т я 3 . Особливості фотозйомки об’єктів, найбільш поширених у слідчій практиці

П л а н

1. Упізнавальна фотозйомка.
2. Фотографування трупа на місці події.
3. Фотозйомка окремих предметів та слідів.
4. Фотозйомка документів.

На занятті здійснюється аналіз результатів лабораторної роботи 1.

Відбувається ознайомлення студентів з процесом виготовлення фотознімків з використанням сучасних цифрових технологій.

Додаткова література

Бирюков В.В. Цифровая фотография: перспективы использования в криминалистике: Моногр. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000.

Вестон К. Цифровая зеркальная камера. Искусство съемки и работа с изображениями. – М.: Арт-Родник, 2006.

Душеин С.В., Егоров А.Г., Зайцев В.В., Хрусталева В.Н. Судебная фотография / Под ред. А.Г. Егорова – СПб.: Питер, 2005.

Колесниченко А.Н., Найдис И.Д. Судебная фотография. – Х., 1981.

Постіка І.В. Судова (криміналістична) фотографія: теорія і практика: Моногр. – Одеса, 2002.

Салтевский М.В., Лысов Н.Н. Криминалистическая фотография, кинематография и видеозапись в правоохранительной деятельности: Учеб. пособие. – К., 1993.

Тема 5. ТРАСОЛОГІЯ

(8 год)

Заняття 1. Трасологія. Сліди рук людини

П л а н

1. Поняття “трасологія” та її значення. Поняття “слід” у трасології.
2. Класифікація слідів та види об'єктів, які пов'язані з механізмом слідоутворення.
3. Трасологічні експертні дослідження.
4. Особливості шкіри на долонній поверхні рук. Папілярні узорі, їх види. Механізм утворення слідів рук.
5. Види слідів рук: об'ємні, поверхні; видимі, маловидимі та невидимі; безбарвні та забарвлені.
6. Дактилоскопична експертиза.

При розгляді видів відбитків пальців рук використовуються фотознімки та зразки зі слідами.

Студенти вивчають способи виявлення, фіксації та вилучення слідів рук на місці події. Особливу увагу слід звернути на технічні прийоми виявлення та фіксації маловидимих і невидимих слідів рук, правила опису в протоколі огляду предметів зі слідами рук. Під час вивчення технічних засобів виявлення, фіксації та вилучення слідів рук студенти готуються до виконання лабораторної роботи № 2. На занятті демонструється відеофільм (8 хв.).

З а н я т т я 2 . Виявлення, фіксація і вилучення слідів рук людини

Лабораторна робота 2

Студенти вивчають техніку виявлення, фіксації та вилучення слідів рук на різних предметах, використовуючи комплект технічних засобів: дзеркальний малоформатний фотоапарат; штатив для зйомки; струбцину; масштабну лінійку; тросик; подовжувальні кільця.

1. Провести огляд предмета зі слідами рук.
2. Скласти фрагмент протоколу огляду місця події з описом слідів рук і предмета, на якому їх виявлено.
3. Сфотографувати загальний вигляд предмета зі слідами рук масштабним способом і виготовити знімок розміром 9 x 12 см.
4. Сфотографувати з подовжувальними кільцями окремий слід пальця на предметі в натуральну величину і виготовити знімок розміром 6 x 9 см.
5. Виготовити фототаблицю за наданим зразком. Фрагмент протоколу і фототаблиця подаються для перевірки викладачеві.

Опис слідів рук у протоколі здійснюється за такою схемою:

а) найменування, індивідуальні ознаки і місцезнаходження предмета зі слідами рук;

б) місце розташування слідів на об'єкті (указуються за системою прямокутних координат); якщо припускається, що сліди залишені однією рукою, то зазначається їх взаємне розташування, а також розміри;

в) вид слідів (об'ємні, поверхневі); вид і колір речовини, якою створено сліди;

г) тип папілярного узору слідів (дуговий, петльовий, завитковий);

д) спосіб виявлення, вилучення, фіксації слідів.

ПРОТОКОЛ
огляду місця події
(фрагмент)

м. Харків

10 квітня 200__р.

... На столі серед різних паперів виявлено перепустку № 11113, яка має такі реквізити: на чие ім'я, ким, коли, для чого видана, строк дії та ін.

Розмір перепустки (довжина, ширина в мм). На нижній частині перепустки шляхом оброблення останньої порошком заліза за допомогою магнітної щітки виявлено два сліди пальців рук. Перший слід виявлено в лівому нижньому куті документа; слід чіткий, його розміри (довжина, ширина в мм). Папілярний узор цього сліду (дуговий, петльовий, завитковий). На відстані ... мм від лівого нижнього кута і ... мм від нижнього краю перепустки виявлено другий слід пальця; його розмір (довжина, ширина в мм), папілярний узор (дуговий, петльовий, завитковий).

...Під час огляду місця події проведено фотозйомку фотоапаратом "Зеніт-122", об'єктив "HELIOS-44М", фотоплівка чутливістю 100 од., при природному освітленні, застосована витримка 1/60 с., діафрагма - 5, 6.

Поняті (підписи) (розшифровка підписів)
Слідчий (підпис) (розшифровка підпису)

Фототаблиця
до протоколу огляду місця події від 10 квітня 200__р.

Фото 1. Загальний вигляд предмета (зазначити, якого саме) зі слідами рук (розмір фотознімка 9 x 12 см).

Фото 2. Детальний знімок сліду пальця (розмір фотознімка 6 x 12 см).

Слідчий (підпис) (розшифровка підпису)

Примітки:

1. Проявлення фотоплівки і виготовлення фотознімків провадяться самостійно у фотолабораторії у відведений для виконання лабораторної роботи час.

2. Фрагмент протоколу і фототаблиця виконуються на стандартних білих аркушах паперу формату А4.

**З а н я т т я 3 . Сліди ніг людини.
Сліди транспортних засобів**

П л а н

1. Види слідів ніг та їх значення для розслідування злочинів.

2. "Доріжка" слідів та її елементи.

3. Види слідів транспортних засобів.

4. Визначення моделі шини і напрямку руху транспортних засобів по слідах.

5. Способи фіксації і вилучення слідів ніг і транспортних засобів.

Студенти вивчають правила огляду слідів взуття та транспортних засобів і техніку виготовлення зліпків наливним та насипним способами, а також способи фіксації слідів на сипучому ґрунті (піску). На занятті демонструється відеофільм (10 хв.).

Лабораторна робота 3

Наочне приладдя та обладнання: таблиці зразків “доріжки” слідів і узорів протекторів шин; зразки слідів; дзеркальний малоформатний фотоапарат; гіпс; чаша та матеріали для виготовлення зліпків.

1. *Виявити (нанести) на місцевості (учбовий полігон) об’ємний слід взуття або транспортного засобу. Провести огляд і вимірювання цього сліду.*

2. *Провести масштабну фотозйомку сліду ноги або транспортного засобу.*

3. *Скласти фрагмент протоколу огляду місця події (описати слід) і виготовити гіпсовий зліпок об’ємного сліду.*

ПРОТОКОЛ огляду місця події (фрагмент)

м. Харків

15 жовтня 200_р.

... Від воріт, які розташовані в північній частині двору, у напрямку до будинку торгової бази на снігу виявлено “доріжку” слідів взуття. “Доріжка” має 8 пар слідів, відбитки носків спрямовані в бік будинку. Довжина “доріжки” слідів 4 м.

У результаті вимірювання елементів “доріжки” слідів одержані такі дані:

- довжина кроку лівої ноги – 35-38 см;
- довжина кроку правої ноги – 32-34 см;

- ширина кроку – 5-7 см;
- кут кроку лівої ноги – позитивний, 20-22°;
- кут правої ноги – позитивний, 23-25°.

Серед слідів виявлено один чіткий, утворений взуттям для правої ноги. Цей слід має відбиток підметки, проміжної частини і підбора (якщо таких немає, указати). При вимірі сліду взуття правої ноги встановлено: загальна довжина сліду ... см; ширина відбитка підметки (у широкому місці) ... см, довжина відбитка підметки ... см; ширина відбитка проміжної частини ... см, довжина її відбитка ... см; форма підметки характеризується гострим носком, прямим заднім краєм (опис).

Передній край сліду підбора вигнутий (може бути і прямий, скошений та ін.). На дні сліду підбора розташовані: десять круглих виступів. По внутрішньому краю проміжної частини розташовані три заглиблення на відстані 1 см один від одного.

Даний слід описано в протоколі огляду, після чого виготовлено гіпсовий зліпок сліду.

Зліпок сліду загорнуто в аркуш білого паперу і упаковано у фанерний ящик, який перев’язано шпагатом і опечатано сургучем, на печатці текст: “Слідчий прокуратури 116”.

Поняті	(підписи)	(розшифровка підписів)
Слідчий	(підпис)	(розшифровка підпису)

Приблизний опис слідів транспортних засобів у протоколі огляду (фрагмент)

... На дорозі, яка веде із с. Ракитного в с. Майське, на відстані 2 км від с. Ракитного, на проїжджій частині, на вологому піщаному ґрунті виявлено об’ємні сліди автотранспортного засобу. Сліди починаються від краю дороги, потім виходять до її центру і прямують у бік с. Майського. Оглядом встановлено, що ширина колії 1590 мм, ширина сліду протектора – 182 мм. Протектор усіх чотирьох слідів має однаковий узор

“ялинки”. Розмір заглиблень прямокутної форми – 90 x 20 x 10 мм, кут між ними становить 115 - 120°, відстань між заглибленнями – 500 мм.

Заняття 4. Сліди знарядь злочину та інструментів

План

1. Види слідів знарядь злочину та інструментів, їх класифікація.
2. Способи фіксації слідів знарядь злочину.
3. Методи фіксації результатів огляду запорів при зломі вікон, дверей, проломів підлоги, стелі тощо.
4. Трасологічна експертиза слідів знарядь злочину та інструментів.

Після вивчення питань плану студенти виготовляють зліпки зі слідів, знайомляться з матеріалами трасологічної експертизи.

Наочне приладдя та обладнання: таблиці зразків і знарядь злочину; набір копій слідів знарядь злочину, виготовлених за допомогою паст “К”, “СКТН-1”, “У-4” та ін.; предмети з відбитками знарядь злочину для виготовлення копій; синтетичні матеріали.

1. Встановити можливі способи виявлення та фіксації слідів.
2. Визначити судові експертизи, що можуть бути призначені.
3. Сформулювати питання, які має вирішити судова експертиза.

Ф а б у л и

1. До чергової частини Київського РВ ХМУ ГУМВС

України в Харківській обл. звернувся із заявою власник транспортного засобу. Він повідомив, що напередодні ввечері залишив власний автомобіль у металевому гаражі, який замкнув на один врізний та один навісний замок. Уранці, прийшовши за машиною до гаража, виявив, що ворота відчинені, біля воріт, на землі, знаходився пошкоджений навісний замок, а автомобіль зник.

2. 21 листопада 20.. р. близько 19 год. 30 хв. гр. Н. проник до квартири № 28 по вул. Артема, буд. 44 в м. К., звідки викрав майно. Під час огляду місця події слідів злочину не виявлено. Замки на входних дверях зовнішніх пошкоджень не мають, знаходяться у справному стані. У ході розслідування у підозрюваного Н. при проведенні обшуку були виявлені та вилучені викрадені речі, а також зв'язка відмичок.

3. 12 березня 20.. р. у продуктовому магазині м. Люботина вчинена крадіжка товарів на суму 5000 грн. При огляді місця події виявлено, що на одному з вікон магазину відігнуті металеві ґрати, а на дерев'яних частинах вікна є вдавнені сліди прямокутної форми з поперечною насічкою.

Додаткова література

Крылов И.Ф. Криминалистическое учение о следах. – Л., 1976.

Найдис И.Д. Использование следов рук при расследовании преступлений. – К., 1988.

Найдис И.Д. Следы орудий взлома и инструментов: Учеб. пособие. – Х., 1979.

Осмотр места происшествия: Справочник следователя. – М., 1982.

Салтевский М.В. Следы человека и приемы использования их для получения информации о преступнике и обстоятельствах преступления. – К., 1983.

Тема 6. СУДОВА БАЛІСТИКА

Заняття 1. Основи судової балістики.

Слідчий огляд зброї і слідів пострілу

(2 год)

П л а н

1. Поняття “судова балістика” та її значення в розкритті злочинів. Об’єкти судово-балістичного дослідження.
2. Класифікація вогнепальної зброї і боеприпасів до неї. Сліди дії вогнепальної зброї, їх види.
3. Механізм утворення слідів на кулях та гільзах і значення цих слідів для розслідування.
4. Методика визначення напрямку пострілу по слідах дії зброї.
5. Методика огляду боеприпасів зброї та слідів її застосування на місці події.
6. Методи виявлення, фіксації, вилучення зброї, боеприпасів, слідів пострілу і дослідження їх на місці події.

При вивченні питань 2-4 використовуються експонати і макети музею.

При розгляді питання 2 демонструється комп’ютерна програма “Ручна вогнепальна зброя”, а питання 6 – техніка візування, ознаки пробоїн на різних перешкодах.

Заняття 2. Судова балістична експертиза

(2 год)

П л а н

1. Завдання, які вирішує судово-балістична експертиза.
2. Підготовка слідчим матеріалів для балістичної експертизи і формулювання питань для експерта.
3. Основи методики проведення судово-балістичного

дослідження.

Під час практичного заняття використовуються висновки судово-балістичних експертиз, на основі яких розглядаються об’єкти судово-балістичного дослідження.

1. Проаналізувати наведені фабули і відповідно вказати, які види експертизи слід призначити.

2. Сформулювати питання експерту; визначити, які матеріали необхідно подати для їх вирішення.

Ф а б у л и

1. При огляді місця події біля трупа В. знайдено стріляну гільзу. Під час судово-медичного дослідження з трупа вилучено кулю.

2. Стріляна гільза, виготовлена з металу жовтого кольору, була виявлена при огляді місця події. Довжина гільзи – 16 мм, діаметр денця – 9 мм, діаметр дульця – 7,6 мм. Маркіровка на денці гільзи стерта.

3. При огляді трупа знайдено пістолет і гільзу. Детально оглянувши вогнепальну рану, слідчий висунув припущення, що це самогубство.

Студенти знайомляться з висновками судово-балістичних експертиз, а потім виконують лабораторну роботу 4.

Лабораторна робота 4

Наочні приладдя та обладнання: зразки зброї (фото-таблиці), зразки гільз і куль; зразки пробоїн (скло, залізо, дерево); матеріали судово-балістичної експертизи; мікроскоп МБС; лупа з дво- і чотирикратним збільшенням; масштабна лінійка, штангенциркуль.

1. *Огляньте кулю (дріб), гільзу, пробоїну і складіть фрагмент протоколу огляду місця події.*

2. *Щодо оглянутого предмета сформулювати питання для постанови про призначення судово-балістичної експертизи.*

3. *У позааудиторний час скласти протокол огляду місця події (фрагмент).*

ПРОТОКОЛ
огляду місця події
(фрагмент)

м. Харків

18 жовтня 200_р.

... На підлозі, на відстані 2 м від північної і 0,8 м від східної стіни, під столом виявлено гільзу, виготовлену з металу жовтого кольору. Довжина гільзи – 16 мм, діаметр денця – 9 мм, діаметр дульця – 7,6 мм; на денці гільзи є маркіровка “Д-43-Е”. Капсуль має вм’ятину у вигляді краплі. На дульці – дрібні вм’ятини. На підлозі, на відстані 0,6 м від західної і 0,8 м від південної стіни, виявлено отвір. Після випилювання частини дошки підлоги з останньої була витягнута куля. Куля оболончата напівсферична (куля конічна за формою), оболонка металу червоного кольору. На циліндричній поверхні кулі чітко відображені чотири сліди у вигляді рисок, які мають правий нахил. Висота кулі – 14 мм, діаметр основи – 7,6 мм.

Поняті	(підписи)	(розшифровка підписів)
Слідчий	(підпис)	(розшифровка підпису)

Додаткова література

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф. Зброєзнавство: правові основи обігу вогнестрільної зброї. – К.: Міжнар. агенція “BeeZone”, 2004.

Ермоленко Б.Н. Теоретические и методические проблемы судебной баллистики. – К., 1976.

Попов В.Л., Шигеев В.Б., Кузнецов Л.Е. Судебно-медицинская баллистика. – С.-Пб., 2002.

Стащенко Е.И. Отождествление канала ствола огнестрельного оружия по выстреленной пуле (Механизм образования следов и устойчивость признаков): Учеб.-метод. пособие. – М., 1973.

Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі: Навч.-довід. посіб. // Ю.М. Грошевий, В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько, М.Л. Цимбал та ін. – Х., 2004.

Тема 7. ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ

Заняття. Слідчий огляд документів
(2 год)

П л а н

1. Поняття “техніко-криміналістичне дослідження документів”.
2. Загальні правила поводження з документами – речовими доказами.
3. Способи зміни змісту і реквізитів документів.
4. Способи виявлення змін тексту і підробок реквізитів документів.
5. Слідчий огляд документів, способи фіксації результатів огляду документів.
6. Технічна експертиза документів. Порядок підготовки матеріалів для дослідження.

Наочні приладдя та обладнання: посібник для практичних занять з криміналістичного дослідження документів, експертні висновки щодо техніко-криміналістичного дослідження документів; апаратура для техніко-криміналістичного дослідження документів.

На занятті вивчаються основні ознаки:
а) механічної підробки текстів (підчисток, дописок або друкувань, виправлень, травлення і змиву записів);
б) технічної підробки підписів;
в) переклеювання фотокарток у документах;
г) підробки відбитків печаток і штампів, машинописних текстів.

Визначаються матеріали, які необхідно підготувати для технічної експертизи документів, а також вивчаються особливості її проведення.

Лабораторна робота 5

Наочне приладдя та обладнання: документи – об'єкти огляду (набір документів зі слідами підробки); мікроскоп МБС-1; ультрафіолетовий освітлювач; лупа; світлофільтри; масштабна лінійка; фотоапарат “Зеніт”; штатив; струбцина; подовжувальні кільця; тросик.

1. За допомогою технічних засобів оглянути документ і виявити в ньому підробки.
2. Скласти протокол огляду документа.
3. Сфотографувати загальний вигляд документів і виготовити знімок розміром 9 x 12 см.
4. Сфотографувати сліди підчистки; виправлення тощо великомасштабним способом і виготовити знімок 6 x 9 см.
5. Виготовити фототаблицю до протоколу огляду документів (на фототаблицю наклеїти два знімки за наданим зразком).

Примітки:

1. Документ для огляду видається студентам на початку заняття.
2. Обробка фотоплівки і виготовлення фотознімків здійснюються в позааудиторний час у фотолабораторії.

ПРОТОКОЛ огляду документа (зразок)

м. Харків

11 квітня 200_ р.

Слідчий прокуратури Київського р-ну м. Харкова юрист 3-го класу Петров А.В. за участю фахівця – наукового співробітника НДІСЕ С. у присутності понятих Ш. (який мешкає за адресою: м. Харків, вул. Сумська, 5, кв. 3) і М. (який мешкає за адресою: м. Харків, вул. Римарська, 5/1, кв. 34) у приміщенні прокуратури з додержанням вимог ст. 190, 191 КПК України провів огляд документа – перепустки № 102 від 6.01.1999 р. Харківського цегельного заводу № 15, вилученої під час обшуку гр. К. в приміщенні прохідної цього ж заводу, про що відповідно до ст. 85, 195 КПК України складено цей протокол.

Понятим відповідно до ст. 127, а фахівцю згідно зі ст. 128 КПК України роз'яснено їх права й обов'язки.

Огляд розпочато о 10 год, закінчено об 11 год; проведено при денному освітленні.

Оглядом встановлено: документ являє собою друкарський бланк перепустки № 102, виданої 6 січня 1998 р. на ім'я К. – експедитора Харківського ремонтного заводу.

Документ виконано на папері сірого кольору середньої товщини, його довжина – 12 см, ширина – 9 см. Край документа має сліди відриву.

У рядку “Підпис” при огляді за допомогою лупи і при косопадаючому освітленні виявлено пошкодження волокон. Заяв з боку понятих стосовно огляду не надійшло.

Протокол прочитано. Записано правильно.

Поняті	(підписи)	(розшифровка підписів)
Слідчий	(підпис)	(розшифровка підпису)

Додаткова література

Буринский Е.Ф. Судебная экспертиза документов, производство ее и пользование ею. – М.: ЛексЭст, 2002.

Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 // Відом. Верхов. Ради України, 2003. – № 36. – Ст. 275.

Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі: Навч.-довід. посіб. // Ю.М. Грошевий, В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько, М.Л. Цимбал та ін. – Х., 2004.

Судебно-техническая экспертиза документов. Общая часть: Метод. пособие. – М., 1986.

Судебно-техническая экспертиза документов. Особенная часть: Метод. пособие. – Вып. 1. – М., 1989.

Судебно-техническая экспертиза документов. Особенная часть. Метод. пособие. – Вып. 3. – М., 1995.

Тема 8. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИСЬМА

(2 год)

З а н я т т я . Предмет судового почеркознавства. Судово-почеркознавча експертиза

П л а н

1. Поняття “криміналістичне дослідження письма”.
2. Сутність письма та почерку. Ідентифікаційні ознаки письма та почерку.
3. Основні відомості про можливості судово-почеркознавчої експертизи.
4. Підготовка матеріалів до судово-почеркознавчої експертизи:
 - а) вільні та експериментальні зразки;
 - б) особливості відбору зразків при експертизі зміненого

почерку, підписів і цифрового письма.

5. Основні відомості про методикау судово-почеркознавчої експертизи.

Наочне приладдя: висновки судово-почеркознавчої експертизи.

Під час заняття провадиться аналіз постанов про призначення експертиз, які студенти склали при підготовці до заняття.

У позааудиторний час підготувати до заняття фрагмент постанови про призначення експертизи згідно з наведеною фабулою і рекомендаціями викладача.

Ф а б у л и

1. При розслідуванні розкрадань у будівельній компанії “Еліт-буд” встановлено незаконне отримання грошових коштів одним із прорабів компанії К.

Скориставшись безконтрольністю з боку керівництва і головного бухгалтера компанії, К. оформлював на роботу тимчасово, строком до двох місяців, працівників будівельних спеціальностей – П., С., Б., закривав на їх прізвища наряди на нібито виконані роботи, а в кінці місяця отримував за них заробітну платню, розписуючись у платіжних відомостях.

Допитані П., С. і Б. показали, що ніколи не працювали в будівельній компанії “Еліт-буд”.

У ході розслідування виникла необхідність встановлення виконавця підписів у платіжних відомостях напроти прізвищ П., С., Б., а також автора і виконавця заяв про прийняття на роботу і звільнення з роботи вищевказаних осіб.

2. У квартирі 12 квітня 2008 р. був виявлений труп власника – директора фінансової компанії, яка спеціалізувалася на переводах грошових коштів за кордон, гр. Н. з вогнепальним пораненням в області голови. При огляді місця події поряд із трупом знайшли мисливську рушницю ІЖ-56, а

на столі записку наступного змісту: “Я йду із життя, тому що воно мені набридло”. Ретельно оглядаючи місце самогубства, слідчий звернув увагу на наступні обставини: біля рани відсутні сліди пострілу з близької відстані; на рушниці відсутні будь-які відбитки пальців; на столі знаходився посуд для двох осіб із залишками їжі.

Порушивши кримінальну справу, слідчий вирішив перевірити, чи є гр. Н. автором і виконавцем тексту на виявленій записці.

3. З Охтирського паливного складу громадянам відпустили вугілля тільки по довідках встановленого зразка за наявності на них відповідної резолюції (“Л. Відпустити вугілля відповідно до норми”), дати і підпису завідуючого плановою комісією П.

Скориставшись вільним доступом до бланків довідок, злочинці викрали 51 бланк із завчасно поставленими відбитками печатки. Ці бланки довідок водій автомобіля Б. купив у працівників паливного складу по 30 грн за кожен; одержане за ними вугілля продав за завищеною ціною.

У ході розслідування підозра щодо виконання текстів і резолюцій, дат і підписів від імені П. впала на громадянина М., щодо записів прізвищ, імен та по батькові, адреси одержувачів вугілля (вигадані особи) – на водія Б.

Додаткова література

Грузкова В.Г. Криміналістична експертиза цифрового письма: Метод. посіб. – К., 1967.

Клименко Н.І. Судова експертологія. Курс лекцій: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів. – К., 2007.

Лисиченко В.К., Липовский В.В. Исправленному не верить. – К., 1990.

Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, уголовном, арбитражном, административном процессе. – М., 2005.

Судова експертиза: нормативно-правове регулювання і наукові коментарі: Навч.-довід. посіб. – Х., 2004.

Экспертизы в судебной практике: Учеб. пособие / В.И. Гончаренко, В.Е. Бергер, Т.В. Варфоломеева и др. – К., 1987. – С. 20-30.

Тема 9. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЛЮДИНИ ЗА ОЗНАКАМИ ЗОВНІШНОСТІ

(4 год)

Заняття 1. Поняття і види ідентифікації людини за ознаками зовнішності

П л а н

1. Значення і завдання ототожнення людини за ознаками зовнішності.

2. Система опису зовнішніх ознак – “словесний портрет”. Використання методики “словесного портрета” в слідчій і оперативно-розшуковій практиці.

3. Експертна ідентифікація особи за фотознімками.

Наочне приладдя: 1) альбом типізованих елементів зовнішності; система ІКР – ідентифікаційний комплект рисунків.

Заняття 2. Застосування методу комбінованих портретів

Лабораторна робота 6

Прилади, обладнання та матеріали: персональний комп’ютер; зразки складених за допомогою комп’ютера фотороботів; комп’ютерна база елементів зовнішності; альбом типізованих елементів зовнішності.

Лабораторна робота виконується на персональному комп’ютері за допомогою системи “RAIPS – портрет”.

Мета заняття – оволодіння навичками відтворення осо-

би невідомого злочинця за допомогою фоторобота.

На занятті студенти вивчають основні методи складання комбінованих портретів. Робота здійснюється під керівництвом викладача в комп'ютерному залі кафедри. Кожен студент отримує завдання по складанню комп'ютерного фоторобота.

Додаткова література

Бурик В.И., Пилипчук В.Ф. Признаки внешности человека и их использование в розыскной деятельности: Справ. пособие. – К., 1982.

Зинин А.М. Особенности изготовления субъективных портретов. – К., 1990.

Топорков А.А. Словесный портрет. – М., 1999.

Шепітько В.Ю., Борисенко І.В., Когут С.А., Могильніков О.М. Ідентифікація людини за ознаками зовнішності. – Х., 2003.

Тема 10. КРИМІНАЛЬНА РЕЄСТРАЦІЯ

(4 год)

Заняття 1. Сутність і види кримінальної реєстрації

План

1. Поняття “кримінальна реєстрація” і “криміналістичний облік”, їх завдання.

2. Види криміналістичного обліку.

3. Реєстрація злочинців. Дактилоскопичний облік. Дактилоскопична формула.

4. Реєстрація осіб, які пропали безвісти. Облік невпізнаних трупів.

5. Використання даних кримінальної реєстрації при розслідуванні злочинів.

Наочне приладдя: альбоми із заповненими бланками

криміналістичних обліків.

1. Вивести основну частину дактилоскопичної формули за наступними даними:

а) на дактилокарті С. відсутні завиткові узорі на обох руках;

б) у затриманого П. наявні завиткові узорі на великому, середньому та безіменному пальцях правої руки, на лівій руці узорі відсутні;

в) на дактилокарті І. всі узорі на пальцях рук завиткові;

г) у підозрюваного А. завитковими є узорі на всіх пальцях правої руки і великому і безіменному лівої;

г) на дактилокарті В. завиткові узорі на середньому, безіменному пальцях та мізинці правої руки і великому та вказівному лівої.

2. Основна частина дактилоскопичної формули виражена дробами: 15/21; 1/16; 32/5; 24/30.

Визначити, які пальці мають завиткові узорі.

3. Дайте відповідь на поставлені питання.

3.1. У лісі знайдено труп чоловіка, з пальців рук якого було знято відбитки. Документи та особисті речі загиблого відсутні.

До яких видів криміналістичних обліків слід звернутися для встановлення особи потерпілого?

3.2. При розслідуванні квартирної крадіжки, за підозрою у вчиненні якої був затриманий В., слідчий отримав оперативну інформацію, що даний громадянин міг вчинити аналогічний злочин на території сусідньої області.

Яким шляхом це можна перевірити?

3.3. При огляді місця події під час розслідування кримінальної справи про вбивство гр. Ш. слідчий знайшов гільзу від пістолета “ТТ”. Аналогічні три гільзи раніше були знайдені на місці розбійного нападу на пункт обміну валюти.

Як можна використати можливості криміналістичних обліків та які саме?

3.4. На місці злочину було затримано невідомого, який

назвався Д. Документи, що могли б посвідчити особу, відсутні, постійного місця проживання немає. З метою встановлення особи затриманого була проведена перевірка за одним із видів обліку і з'ясовано, що людини з такими даними в місті не зареєстровано.

Як можна встановити особу підозрюваного? Куди необхідно направити вимогу для перевірки на наявність або відсутність судимості?

3.5. Під час допиту свідків при розслідуванні дорожньо-транспортної події слідчий отримав інформацію щодо номеру і марки автомобіля, яким було вчинено наїзд на пішохода.

В який підрозділ необхідно звернутися за обліковою інформацією щодо автотранспорту та його власників? Який вид обліку і порядок отримання інформації?

З а н я т т я 2 . Проведення дактилоскопіювання живих осіб

Лабораторна робота 7

Наочне приладдя: бланки дактилоскопічної карти; друкарська фарба; валик; скло.

На початку заняття викладач перевіряє знання студентами типів папілярних узорів і правил виведення основної частини дактилоформули, а також пояснює методи проведення дактилоскопіювання з використанням технічних засобів.

1. Здійснити дактилоскопіювання.
2. Заповнити дактилокарту.
3. Самостійно вивести основну частину дактилоскопічної формули.

Виконана лабораторна робота наприкінці заняття подається викладачеві для перевірки.

Додаткова література

Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України: Затв. Наказом МВС України № 785 від 11.09.2001 р. // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 52.

Інструкція про порядок формування, ведення та використання оперативного-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України: Затв. Наказом МВС України та ДДУПВП № 823/188 від 23.08.2002 р. // Там же. – 2002. – № 37.

Інструкція про порядок функціонування в органах внутрішніх справ та органах охорони державного кордону України обліку осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон та про правовий статус іноземців: Затв. Наказом МВС України та Державного комітету у справах охорони державного кордону України № 723/435 від 29.07.2002 р. // Там же. – 2002. – № 43.

Одерій О.В., Щербаковський М.Г., Чернець М.Г. Інформаційно-довідкове забезпечення розкриття і розслідування злочинів (обліки). – Донецьк, 2001.

Разумов З.А. Криминалистические учеты: Метод. пособие. – К., 1991.

Рассейкин Д.П. Очерки истории уголовной регистрации. – Саратов, 1976.

Системна інформатизація правоохоронної діяльності / За ред. В. Дурдинця, М. Швеця. – К., 2007.

Цильвик В.П. Человек пропал безвести... Розыск. – К., 1995.

Розділ III. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА

Тема 11, 12. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ (2 год)

Заняття. Засоби криміналістичної тактики. Планування розслідування злочинів

П л а н

1. Предмет та структура криміналістичної тактики.
2. Тактичний прийом, тактична комбінація (система прийомів), тактична операція.
3. Поняття і принципи планування розслідування.
4. Поняття та види криміналістичних версій. Система типових версій. Сутність слідчої версії.
5. Перевірка слідчих версій.
6. Технологія планування розслідування. Форми плану розслідування. Особливості планування по складних, багато-епізодних справах.

Скласти план розслідування за фабулою, яку пропонує викладач.

Ф а б у л и

1. У райвідділ внутрішніх справ надійшло повідомлення про те, що по вул. Новій біля будинку № 24 знайдено труп чоловіка з ознаками вогнепального поранення. У процесі огляду місця події слідчий виявив гільзу калібру 9 мм. Документи, які посвідчують особу потерпілого, відсутні.

2. У райвідділ внутрішніх справ надійшло повідомлення про проникнення у промтоварний магазин злочинців через вікно вітрини. Як розповів директор магазину, викрадено значну кількість рулонів вовняної та шовкової тканини. При огляді місця події на розбитому склі вітрини виявлено сліди рук.

3. Слідчий Московського РВ ГУМВС України в Харківській обл. капітан міліції В. за повідомленням, яке поступило в чергову частину райвідділу, виїхав на місце події – 2-х кімнатну квартиру, розташовану за адресою: пр. Московський, 52, кв. 27. При огляді квартири в одній з кімнат на дивані виявлено труп чоловіка із вогнепальним пораненням у правій скроні, зі слідами пострілу впритул. Пістолет затиснутий в руці потерпілого і прилягає до скроні.

4. У райвідділ внутрішніх справ надійшла заява від гр. Г. про угон його автомобіля марки „Honda”. До заяви додавалися необхідні документи, одним з яких був страховий поліс на автомобіль на випадок його угону. Оперативно-розшукові заходи щодо встановлення місцезнаходження автомобіля позитивних результатів не дали.

Д о д а т к о в а л і т е р а т у р а

Белкин Р.С. Очерки криминалистической тактики. – Волгоград, 1994.

Комиссаров В.И. Теоретические проблемы следственной тактики. – Саратов, 1987.

Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю. Криминалистическая тактика: теории и тенденции: Учеб. пособие. – Х., 1997.

Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве. – Х., 2007.

Пешак Ян. Следственные версии. Криминалистическое исследование / Под ред. А.Р. Ратинова. – М., 1976.

Шепитько В.Ю. Теория криминалистической тактики: Моногр. – Х., 2002.

Шепитько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): Моногр. – Х., 2007.

Тема 13. ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ (8 год)

Заняття 1. Основні положення тактики огляду місця події

П л а н

1. Слідчий огляд і його види.
2. Огляд місця події як первинна і невідкладна слідча дія.
3. Підготовка до огляду місця події:
 - а) дії слідчого до виїзду на місце події;
 - б) дії слідчого на місці події.
4. Методи дослідження обстановки місця події; слідчі ситуації та системи тактичних прийомів при огляді місця події.
5. Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочинів.
6. Способи фіксації процесу і результатів огляду місця події:
 - а) протоколювання;
 - б) фотографування;
 - в) складання схем і планів;
 - г) виготовлення зліпків та інших копій слідів;
 - г) вилучення предметів зі слідами, інших предметів.

Під час заняття демонструється відеофільм “Огляд місця події” (10 хв.) з подальшим його обговоренням.

Заняття 2. Огляд місця події (навчальний)

Лабораторна робота 8

Заняття проводяться на криміналістичному полігоні, де заздалегідь інсценоване місце події. У ході огляду складаються замітки для протоколу і викреслюється схема.

Наочне приладдя та обладнання: предмети для інсценування місця події; слідча валіза; фотонабір і приладдя до нього.

1. Провести огляд місця події.
2. Сфотографувати місце події (орієнтуюча, оглядова, вузлова і детальна зйомки) з використанням необхідних науково-технічних засобів виявлення і фіксації слідів (залежно від фабули справи).
3. Виготовити фототаблицю: а) орієнтуючий знімок; б) оглядовий знімок; в) вузловий знімок; г) детальний знімок.

Ф а б у л и

1. Черговому РВВС 14.12.200_ р. надійшло повідомлення про вчинення розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї на житло громадянина А., яке розташовано по вул. Полтавський шлях, буд. 149, кімн. 45. Потерпілого А. в тяжкому стані до прибуття слідчого відправлено до лікарні. На місці події виявлено: сліди взуття, сліди рук, гільзи і сліди крові.

2. Про крадіжку 27.01.200_ р. чергового РВВС повідомили зі складу супермаркету “ЮСІ”, розташованого по вул. Академіка Павлова, буд. 5. На місці події виявлено: металевий лом, слід взуття, замок зі слідами пальців.

3. До прокуратури Дзержинського р-ну м. Харкова 30.03.200_ р. надійшло повідомлення про нещасний випадок на будівництві житлового будинку “Слобідська усадьба” по вул. Данилевського. Внаслідок завалу тяжко травмований робітник К. Слідчий виїхав на місце події, де виявлено: сліди крові, частини металевого та бетонного матеріалів.

4. У РВВС 11.02.200_ р. надійшло повідомлення про наїзд автомобіля на невідому людину на вул. Чайковського. До прибуття слідчого на місце події потерпілого було доставлено до лікарні, а автомобіль зник у невідомому напрямку. На місці події виявлено: сліди протектора, сліди крові, скло, частинки фарби.

З а н я т т я 3. Складання протоколу огляду місця події

Студенти під керівництвом викладача складають протокол огляду місця події, намалюють схеми, оформлюють фототаблиці за запропонованою фабулою.

ПРОТОКОЛ огляду місця події (зразок)

м. Харків

15 листопада 200_р.

Слідчий слідчого відділу Київського РВ ГУМВС України в Харківській обл. капітан міліції Р. одержав о 10 год. 30 хв. повідомлення від чергового Київського РВ ГУМВС України в Харківській обл. лейтенанта Г., прибув до банку „Сатурн” по вул. Пушкінський, 84.

За участю спеціаліста-криміналіста НДЕКЦ П. у присутності понятих (прізвище, ім'я, по батькові та місце їх проживання) на підставі статей 190, 191 КПК України здійснив огляд місця події (об'єкт огляду: приміщення, відкрита місцевість, адреса) і про хід та результати огляду відповідно до статей 85, 195 КПК України склав цей протокол.

Перед початком огляду понятим (прізвища, ініціали) згідно зі ст. 127 КПК України роз'яснено їх права та обов'язки.

Поняті:

1.(прізвище, ініціали) (підпис);

2.(прізвище, ініціали) (підпис).

Спеціалісту (прізвище, ініціали) відповідно до ст. 128¹ КПК України роз'яснено його права і обов'язки.

Спеціаліст (прізвище, ініціали) (підпис).

Огляд розпочато о (вказати час), проведено в умовах (похмурої, дощової, ясної, сонячної погоди або при штучному, природньому освітленні).

Оглядом встановлено:

1.Загальна характеристика місця події, його місцезна-

ходження, межі та оточення.

2. Опис входів (шляхів або дверей), які ведуть до місця події.

3. Послідовний опис окремих об'єктів (предметів, слідів) із зазначенням місця їх розташування, властивостей, ознак, змісту.

4. Способи виявлення, фіксації та вилучення предметів і слідів.

5. Вказівка про здійснення фотозйомки в ході огляду місця події (зазначити: об'єкти фотозйомки, види та методи зйомки, марку фотоапарата та приладдя до нього).

6. Вказівка про складення планів, схем.

Огляд закінчено (вказати час).

З місця події вилучено (перелік і опис вилучених об'єктів, спосіб пакування, відмітка про місце їх направлення та зберігання).

До протоколу додаються план або схема, фототаблиця.

Протокол прочитано, записано вірно, зауважень від учасників огляду не надійшло.

Поняті:

1. (підпис) (прізвище, ініціали)

2. (підпис) (прізвище, ініціали)

Спеціаліст-криміналіст (підпис) (прізвище, ініціали)

Слідчий слідчого відділу

Київського РВ ГУМВС України

в Харківській області

капітан міліції

(підпис) (прізвище, ініціали)

З а н я т т я 4. Аналіз огляду місця події і протоколів

Студенти під керівництвом викладача аналізують протоколи огляду місця події, складені схеми та плани, а також результати застосування фотозйомки.

Оформлюють лабораторну роботу, яка повинна містити протокол огляду місця події та додатки до нього (фототаблиці та схеми місця події).

Додаткова література

Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: Наук.-практ. посіб. / За ред. Н.І. Клименко. – К., 2005.

Осмотр места происшествия: Справочник следователя. – М., 1982.

Хрусталеv В.Н., Трубицын Р.Ю. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях. – СПб., 2003. – С. 36-201.

Шепітько В.Ю. Довідник слідчого. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – К., 2008. – С.11-50.

Шепітько В.Ю. Тактика огляду місця події: Текст лекцій. – Х., 1994.

Шепітько В.Ю. Теория криминалистической тактики. – Х., 2007.

Тема 14. ТАКТИКА ДОПИТУ

(4 год)

Заняття 1. Основні положення тактики допиту

П л а н

1. Поняття та види допиту.
2. Підготовка до допиту та її елементи.
3. Тактичні прийоми допиту.
4. Фіксація результатів допиту. Застосування звукозапису.

Вирішіть запропоновані фабули.

Ф а б у л и

1. При розслідуванні квартирної крадіжки був допитаний К. як підозрюваний. Він повідомив, що нічого не знав про злочин, бо вже місяць перебуває поза містом, у своєї тітки.

Які тактичні прийоми доцільно використовувати у процесі допиту підозрюваного?

2. Л. було згвалтовано групою юнаків за таких обставин: біля кінотеатру “Познань” до Л. підійшли незнайомі хлопці, які попросили, щоб вона покликала їх знайому із сусіднього будинку. Л. погодилася їм допомогти. Біля під’їзду юнаки схопили Л. за руки, завели до під’їзду, а потім на горище будинку, де і згвалтували. На допиті потерпіла повідомила, що вона нічого не пам’ятає.

Які тактичні прийоми необхідно застосувати слідчому при допиті Л.?

Лабораторна робота 9

У позааудиторний час скласти план допиту.

Ф а б у л и

1. З цеху склозаводу 1 квітня 200_ р. було викрадено електродвигун. У крадіжці підозрювався монтер О. Черговий Г., який був на вахті в цей день, повідомив, що О. не виходив з території заводу. При огляді місця події слідчий виявив, що вікно цеху, яке виходить на вул. Семенівську, має розбите скло. На підлозі біля вікна виявлено сліди ніг (розмір відбитків збігається з розміром взуття О.). У ході подальшого розслідування з’ясовано, що О. раніше працював на заводі “Поршень” і був у товариських стосунках з монтером В. і механіком С. Черговий заводу “Поршень” повідомив, що 1 квітня під час обідньої перерви О. приходив на територію заводу (перепустка виписана о 13 год 35 хв) з якимось пакунком.

2. У парку ім. Маяковського 02.02.2008 р. було знайдено обгорілий труп жінки похилого віку. На місці події документів, що посвідчують особу потерпілої, не виявлено. Під час огляду місця події біля трупа знайдено:

- 1) зв’язку ключів від квартири;

2) молоток зі слідами речовини бурого кольору на рукоятці;

3) дві трилітрові банки із залишками бензину та дві поліетиленові кришки, на краях яких виявлено ворсу, походження якої не відоме.

Від вул. Роганської у напрямку місця події на снігу було виявлено дві доріжки слідів, серед них: два чітких, один з яких утворений взуттям для правої ноги, інший – взуттям для лівої ноги. Слід, утворений взуттям для правої ноги, має відбиток підметки, проміжної частини і підбора, схожий на слід, залишений взуттям особи жіночої статі. Слід, утворений взуттям для лівої ноги, має відбиток лише підметки і проміжної частини, відбиток підбору відсутній. Даний відбиток схожий на такий, що залишений особою чоловічої статі.

Із метою встановлення особи потерпілої та очевидців злочину проведено оперативно-розшукові заходи, зокрема, поквартирний обхід будинків, які знаходяться поблизу місця події, а також опитано їх мешканців. За характерними ознаками ключів, знайдених на місці події, з'ясовано, що потерпіла В. 28.03.1930 р. народження мешкала за адресою: вул. Роганська, 44, кв.25.

Зі слів сусідів і чергової під'їзду в день вбивства В. відвідував її онук М. О 16 годині бабуся і онук виходили разом із під'їзду. Близька подруга потерпілої К. під час допиту заявила, що В. висловлювала намір позбавити онука спадщини за те, що він зловживає спиртними напоями і програє гроші в салоні ігрових автоматів.

Під час затримання у гр. М. було вилучено чоловічі бавовняні рукавички з характерним запахом бензину, а також взуття, розмір і підошва якого були схожі на слід, утворений взуттям лівої ноги, виявлений на місці події.

М. заявив, що він нічого не знає про вбивство і цей день провів у салоні ігрових автоматів. Опитана працівниками карного розшуку, адміністратор салону ігрових автоматів пояснила, що М. дійсно був у цей день у салоні з 18 до 22 години.

Висновком трасологічної експертизи було визначено, що взуття, вилучене у М., має одну групову належність зі слі-

дами, виявленими на місці події. За висновком судово-медичної експертизи смерть гр. В. наступила між 16 – 17 годинами.

З а н я т т я 2 . Особливості тактики окремих видів допиту

П л а н

1. Допит свідка і потерпілого.
2. Допит підозрюваного і обвинуваченого.
3. Допит неповнолітнього.
4. Тактика очної ставки.

На занятті обговорюються плани допиту, які склали студенти. Під керівництвом викладача проводиться ділова гра “Моделювання тактики допиту” (здійснюється учбовий допит). Студенти виконують ролі слідчого і допитуваного за фавулою, яку пропонує викладач.

Д о д а т к о в а л і т е р а т у р а

Еникеев М.И., Образцов В.А., Эминов В.Е. Следственные действия: психология, тактика, технология: Учеб. пособие. – М., 2007.

Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология: Учеб. пособие. – Х., 2006.

Питерцев С.К., Степанов А.А. Тактика допроса. – СПб, 2001.

Система тактичних прийомів допиту: Роздавальний матеріал до практ. занять / Упоряд.: В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – Х., 1994.

Шепітько В.Ю. Тактика допиту: Текст лекції. – Х., 1992.

Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) – Х., 2007.

Тема 154. ТАКТИКА ОБШУКУ І ВИЙМКИ

(2 год)

З а н я т т я

П л а н

1. Поняття обшуку і виймки.
 2. Підготовка до обшуку та виймки.
 3. Тактичні прийоми обшуку.
 4. Особливості проведення різних видів обшуку та виймки.
 5. Фіксація результатів обшуку.
- У процесі заняття студенти виконують пошукові завдання, які їм доручає викладач.

Вирішіть запропоновані фабули.

Ф а б у л и

1. Слідчий слідчого відділу Московського РВВС м. Харкова о 23 год. 30 хв. отримав телефонограму із вказівкою провести обшук за місцем проживання громадянина П., 1975 р. н., який був затриманий у місті та мав при собі два патрони.

Встановлено, що громадянин П. мешкає в кімнаті гуртожитку заводу ім. Малишева разом із громадянином К., 1968 р. н. Обшук кімнати було проведено з 3 до 4 год ранку.

1. Чи є в даному випадку процесуальні підстави для проведення обшуку?

2. Хто повинен входити до складу слідчо-оперативної групи для проведення обшуку?

3. Чи може бути проведений обшук за відсутності одного із мешканців кімнати?

2. У процесі розслідування кримінальної справи у слідчого виникла необхідність вилучити фінансові звіти ТОВ “Опал”, які знаходилися в сейфі фінансового директора зазна-

ченої фірми. Було встановлено, що фірма “Опал” має особисту службу безпеки, до складу якої входять колишні працівники правоохоронних органів. На вході до офісу фірми цілодобово здійснюється відеонагляд та чергують два охоронці.

1. Яку слідчу дію повинен провести слідчий з метою вилучення документів?

2. Яким чином має поступити слідчий у такій ситуації?

3. Слідчий пред’явив підозрюваному постанову про проведення обшуку з метою виявлення та вилучення пістолета. Після ознайомлення із постановою підозрюваний добровільно видав слідчому розшукувану зброю і став вимагати не проводити подальшого обшуку, мотивуючи свою вимогу добровільною видачею зброї, з огляду на це було винесено постанову слідчого.

1. Чи є така вимога підозрюваного обґрунтованою?

2. Які позиції має зайняти слідчий?

Д о д а т к о в а л і т е р а т у р а

Денисюк С.Ф., Шепитько В.Ю. Обыск в системе следственных действий (Тактико-криминалистические проблемы). – Х., 1999.

Еникеев М.И., Образцов В.А., Эминов В.Е. Следственные действия: психология, тактика, технология: Учеб. пособие. – М., 2007.

Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю. Обыск: тактика и психология. – Х., 1997.

**Тема 16. ТАКТИКА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ
ДЛЯ ВПІЗНАННЯ (2 год)**

**Заняття. Основні положення тактики
пред'явлення для впізнання**

П л а н

1. Поняття, види і завдання пред'явлення для впізнання.
2. Відмінності пред'явлення для впізнання від інших слідчих дій.
3. Тактичні і психологічні особливості попереднього допиту особи, яка впізнає.
4. Підготування до пред'явлення для впізнання.
5. Тактичні особливості пред'явлення для впізнання:
 - а) живих осіб;
 - б) трупів і частин розчленованого трупа;
 - в) предметів і тварин.
6. Організація і проведення пред'явлення для впізнання за фотографічними знімками.
7. Фіксація процесу і результатів пред'явлення для впізнання. Оцінка результатів упізнання.

На основі аналізу запропонованих нижче варіантів протоколів пред'явлення для впізнання різних об'єктів звернути увагу на такі моменти:

- повнота і точність виявлених у ході впізнання обставин, за яких особа, яка впізнає, спостерігала відповідний об'єкт; ознаки й особливості, за якими провадилося впізнання;*
- наявність порушень процесуального або тактичного характеру при проведенні впізнання;*
- правильність використання науково-технічних засобів;*
- інші критичні зауваження.*

Варіант 1

**ПРОТОКОЛ
пред'явлення для впізнання**

м. Харків

22 квітня 200_р.

Слідчий слідчого відділення Комінтернівського РВ ХМУ ГУМВС України в Харківській обл. М. у морзі ХОБСМЕ при денному освітленні, у присутності понятих Р. (який мешкає за адресою: м. Харків, вул. Тарасівська, 22, кв. 33) і К. (який мешкає в м. Харкові, пр. Гагаріна, 5, кв. 74) згідно зі ст. 85, 174 КПК України пред'явив для впізнання Г. частини розчленованого жіночого трупа: дві руки, знайдені 20 березня 2003 р. на смітнику, розташованому біля заводу ім. Малишева, і праву ногу, виявлену 23 березня 2003 р. в ящику для сміття по пров. Забайкальському.

Частини трупа без одягу знаходяться на секційному столі. Біля частин трупа на сусідньому столі розкладено залишки речей: шматки жіночих колготок, светра, жіночий годинник та імпортна кросівка червоного кольору, надягнута на стопу правої ноги.

На запитання слідчого про те, чи належать пред'явлені частини трупа її дочці, свідок Г., уважно оглянувши частини розчленованого трупа жінки, заявила: "Пред'явлені мені руки жінки за загальним виглядом нагадують мені руки моєї зниклої дочки Г. Праву руку я також впізнаю за шрамом, який формою схожий на зірочку та розташований на зовнішній частині плеча вище ліктьового суглоба. Ліву руку я впізнаю за лінійним шрамом на зовнішній частині першої фаланги мізинця. Тому я вважаю, що пред'явлені мені частини трупа є частинами трупа моєї доньки". На запитання про те, хто, крім неї, може встановити особу невпізаного трупа, свідок відповіла, що у доньки є співмешканець, який зараз проживає за адресою: м. Харків, вул. Єлізарова, 45.

Крім того, на запитання слідчого, чи не впізнає вона серед пред'явлених їй речей залишки одягу і жіночий годинник такими, що належали її дочці, Г., уважно оглянувши їх, вказала на шматок светра та годинник і заявила: “Саме цей годинник та такий светр були на дочці в день її виходу з дому”.

Пред'явлення для впізнання фіксувалося на відеокамеру фірми “SONY”.

Впізнання розпочато о 15 год. 20 хв., закінчено о 15 год 55 хв.

Від понятих і учасників впізнання заяв і доповнень не надійшло.

Усе записано правильно.

Упізнавач	(підпис)	(розшифровка підпису)
Поняті	(підписи)	(розшифровка підписів)
Слідчий	(підпис)	(розшифровка підпису)

В а р і а н т 2

ПРОТОКОЛ пред'явлення для впізнання

м. Харків 20 лютого 200_р.

Слідчий слідчого відділу Московського РВ ХМУ ГУМВС України в Харківській обл. Б. у приміщенні зазначеного райвідділу з додержанням вимог ст. 174 - 176 КПК України в присутності понятих К. (яка мешкає за адресою: м. Харків, вул. Краснодарська, 2, кв. 3) і Ш. (який мешкає за адресою: м. Харків, вул. Краснодарська, 5, кв. 75) з метою встановлення належності речей, вилучених у громадянина Б., пред'явив для впізнання потерпілому О. такі речі:

1) чоловічий годинник “Командирські” № 7321790-ВР із браслетом з металу білого кольору (кількість – 1 шт.);

2) шкіряні чоловічі куртки рудого кольору (кількість – 3 шт.);

3) дипломати темних кольорів фірми “SONADA” (кількість – 4 шт.);

4) стародавні набори фужерів із срібла (кількість – 2 шт.).

На чоловічих куртках було встановлено бирки з номерами “1”, “2”, “3”.

До чотирьох дипломатів чорного кольору слідчий прикріпив бирки з цифрами “1”, “2”, “3”, “4”. Серед пред'явлених для впізнання дипломатів першим справа, з биркою “4”, був покладений дипломат, вилучений під час обшуку в громадянина С.

На запитання слідчого до потерпілого О. про те, чи не впізнає він серед пред'явлених викрадені з його автомобіля речі, після їх огляду заявив: “У мене був такий самий дипломат фірми “SONADA”, який є серед пред'явлених мені дипломатів першим справа, з биркою “4”: саме такої форми, такого ж відтінку чорного кольору, з того ж матеріалу гладкої чорної шкіри і з таким же устроєм кодового замка, який зламано. Крім того, на ріжку кришки дипломата відсутній трикутний кутик, виготовлений із металу жовтого кольору. Замість нього мій знайомий слюсар М. виготовив трикутний кутик із металу білого кольору”.

Потерпілий констатував, що за кольором, фасоном та загальним ступенем зношення впізнає свою шкіряну куртку.

Оглянувши пред'явлений годинник “Командирський”, О. зазначив: “За кольором корпусу та формою цифр впізнаю свій годинник. Також хочу додати, що на його зворотньому боці є напис ”Дорогому брату на добру пам'ять”, власноруч виконаний моїм братом, який працював гравером і загинув у минулому році”.

Інші речі О. не впізнав. Упізнані речі сфотографовано фотоапаратом фірми “KODAK”.

Учасникам пред'явлення для впізнання пояснено їх право робити зауваження і доповнення, що заносяться до протоколу, а понятим – обов'язок засвідчити факт, зміст і результати пред'явлення для впізнання. На прохання учасників впізнання слідчий зачитав протокол уголос.

Від понятих і учасників впізнання заяв і доповнень не надійшло.

Усе записано вірно.

Упізнавач	(підпис)	(розшифровка підпису)
Поняті	(підписи)	(розшифровка підписів)
Слідчий	(підпис)	(розшифровка підпису)

Під час заняття демонструється відеофільм “Тактика пред’явлення для впізнання” (8 хв.) з подальшим його обговоренням.

Додаткова література

Белкин Р.С., Лифшиц Е.М. Тактика следственных действий. – М., 1997.

Васильев А.Н. Тактика отдельных следственных действий. – М., 1981.

Гинзбург А.Я. Оpozнание в следственной, оперативно-розыскной и экспертной практике: Учебно-практ. пособие. – М. 1996.

Самолаева Е.Ю. Теория и практика предъявления для опознания людей: Учебно-практ. пособие. – М., 2004.

Самошина З.Г., Крылов В.В. Предъявление для опознания на предварительном следствии: Учеб. пособие. – М., 2001.

Тема 17. ТАКТИКА ВІДТВОРЕННЯ ОБСТАНОВКИ І ОБСТАВИН ПОДІЇ

(2 год)

П л а н

1. Сутність відтворення обстановки та обставин події.
2. Поняття і види слідчого експерименту.
3. Підготовка до проведення слідчого експерименту.
4. Тактика проведення слідчого експерименту.
5. Тактика проведення перевірки показань на місці.

6. Фіксація результатів відтворення обстановки та обставин події.

На занятті демонструється відеофільм (10 хв.) з подальшим його обговоренням.

Відповідно до умов фабули розробити план проведення відтворення обстановки й обставин події. Визначити сутність слідчої дії, яку необхідно провести. Указати: а) місце; б) час; в) погодні умови проведення відтворення; г) учасників і кількість понять; ґ) порядок їх розміщення і дії у процесі проведення.

Ф а б у л и

1. За підозрою в крадіжці продуктів харчування з комерційного ларка “Атол” 12.05. 2002 р. заарештовані Т. і К. Продавець С. пояснила, що 12.05.2002 р. о 18 год вона закрила ларьок і була відсутня на місці 30 хв, а коли прийшла, ларьок було зламано.

Один з допитаних по справі свідків І. показав, що напередодні крадіжки 11.05.2002 р. він близько 19 год стояв і курив на балконі своєї квартири, розташованої на другому поверсі 9-поверхового будинку і бачив К. і Т., які сиділи на лавочці спортивного майданчика навпроти його будинку і домовлялися обікрасти ларьок. Так, зокрема, він чув, як К. сказав Т.: “Підготуй свій інструмент на завтра, щоб одразу після справи ми завезли товар до Г. у гараж”. На другий день І. стало відомо, що в їх районі вчинено крадіжку з комерційного ларка “Атол”.

Слідчому, який проводив огляд місця події, І. заявив, що К. і Т. він знає як своїх сусідів. Факту знайомства зі свідком підозрювані не заперечували, однак категорично заперечували свою причетність до вчинення крадіжки і стверджували, що було вже темно і І., який стояв на балконі другого поверху, не міг їх бачити. Більше того, ларьок розташований від будинку І. на значній відстані, а тому свідок не міг чути, про що вони розмовляли. Крім того, К. зазначив, що ввечері 12.05.2002 р. він грав у доміно із приятелями по двору, а близько 18 год

дійсно відлучався додому і о 18.30 повернувся, але за такий короткий час він фізично не зміг би вчинити крадіжку, бо до ларка тільки в один бік пішки добиратися близько 15 хв. Слідчий вирішив, що необхідне проведення слідчого експерименту.

2. У справі про розбійницький напад і вбивство громадянки К. були затримані підозрювані М. і О. На допитах вони зізналися у вчиненні злочину і дали наступні показання. Уранці 2 січня 2000 р. по дорозі додому біля будинку №8 по вул. Карла Либкнехта, знаходячись в нетверезому стані, вони зустріли потерпілу К. М. догнав її, схопив за комір і повалив на землю. Відібравши в потерпілої гроші, М. наніс їй кілька ударів ногами в голову. Від заподіяних тілесних ушкоджень К. померла.

Під час огляду місця події 2 січня біля трупа К. була знайдена рукавичка, пакет і шнурок, а також “доріжка” слідів. Було встановлено, що ці предмети належали підозрюванім. Щодо слідів ніг, то за розмірами та індивідуальними особливостями малюнку протектору вони співпадали з взуттям, вилученим у підозрюваного М. Результати судово-медичної експертизи трупа К. показали, що смерть настала внаслідок крововиливу в підшкірно-жирову клітковину шиї і перелому під'язичної кістки внаслідок здавлювання органів шиї пальцями кистей рук людини. Це суперечило показанням М. і О. З метою перевірки отриманих показань слідчий вирішив провести відтворення обстановки й обставин події.

Додаткова література

Белкин Р.С., Лифшиц Е.М. Тактика следственных действий. – М., 1997.

Белоусов В.И., Натура А.И. Проверка показаний на месте в ходе предварительного расследования: Науч.-практ. пособие. – М., 2006.

Власенко Н.В., Степанов В.В. Сущность и тактика проверки показаний на месте. – М., 2004.

Глазырин В.Ф., Кругляков А.П. Следственный эксперимент. – Волгоград, 1981.

Лузгин И.М. Моделирование при расследовании преступлений. – М., 1981.

Тема 18. ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

(4 год)

Заняття 1. Сутність судової експертизи. Підготовка до її призначення

П л а н

1. Поняття “судова експертиза”. Класифікація судових експертиз.
2. Криміналістична експертиза. Її види і роль у розкритті злочинів.
3. Система судово-експертних установ в Україні.
4. Підготовка до призначення експертизи, визначення питань, які підлягають вирішенню експертом. Порядок одержання вільних і експериментальних зразків для експертного дослідження.

Заняття 2. Особливості призначення судових експертиз

(2 год)

П л а н

1. Постанова про призначення експертиз.
2. Структура експертного висновку (ст. 200 КПК України).
3. Критерії оцінки достовірності висновків експерта.

Студенти обговорюють питання плану, вивчають відповідні експертні висновки й аналізують їх.

Лабораторна робота 10

Наочне приладдя: зразки експертних висновків.

За конкретною фабулою скласти постанову про призначення відповідної експертизи, в якій назвати експертну установу і сформулювати питання, що підлягають вирішенню експертом; визначити матеріали, необхідні для проведення цієї експертизи.

Ф а б у л и

1. При огляді місця події біля трупа І. знайдено стріляну гільзу. Під час судово-медичного дослідження з трупа було вийнято кулю.

У підозрюваного З. під час обшуку виявлено пістолет "ТТ.". Слідчий призначив експертизу.

2. На місці події (крадіжка зі зломом) виявлено чіткий слід взуття. Підозрюваний у вчиненому злочині А. на допиті повідомив, що його не було на місці події (був відсутнім на цей час у місті). Слідчий вилучив у підозрюваного дві пари взуття і вирішив призначити експертизу.

3. При огляді місця автотранспортної події слідчий виявив частки скла. Автомобіль, який було затримано, мав розбитий розсіювач фари. Слідчий призначив експертизу.

4. На скальці скла з місця крадіжки виявлено чіткі сліди пальців рук. У ході розслідування було затримано підозрюваних І., П., К. Слідчий призначив експертизу.

Д о д а т к о в а л і т е р а т у р а

Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза: Курс общей теории. – М., 2006.

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз: Затв. Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 46.

Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – №28. – Ст. 232.

Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. – М., 2005.

Сегай М.Я., Стринжа В.К. Судебная экспертиза материальных следов-отображений. Проблемы методологии. – К., 1997.

Сімакова-Єфремян Е.Б. Теорія і методологія комплексної експертизи контактної-слідової взаємодії об'єктів: Моногр. – Х., 2004.

Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі: Навч.-довід. посіб. – Х., 2004.

Р о з д і л І V. К Р И М І Н А Л І С Т И Ч Н А М Е Т О Д И К А

Т е м а 20. РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

(6 год)

З а н я т т я 1. Розслідування вбивств при виявленні трупа

П л а н

1. Криміналістична характеристика вбивств при виявленні трупа.

2. Першочергові слідчі дії та оперативно-розшукові заходи:

- а) огляд трупа на місці події;
 - б) призначення судово-медичної експертизи;
 - в) пред'явлення для впізнання.
3. Типові слідчі ситуації.
4. Роль негативних обставин при розслідуванні вбивств.
5. Побудова слідчих версій. Планування розслідування.
6. Наступні слідчі дії:
- а) обшук;

- б) допит свідків;
- в) відтворення обстановки й обставин події;
- г) призначення судових експертиз.

7. Організація тактичних операцій при розслідуванні вбивств.

Лабораторна робота 11

У позааудиторний час студентам у письмовій формі пропонується розробити план розслідування вбивства за рекомендованою викладачем фабулою.

З а н я т т я 2 . Розслідування вбивств за відсутності трупа або при виявленні його частин

П л а н

1. Криміналістична характеристика вбивств із розчленуванням трупа.
2. Особливості початкового етапу розслідування:
 - а) тактичні особливості проведення огляду місця події і огляду частин розчленованого трупа;
 - б) призначення судово-медичної експертизи;
 - в) організація пред'явлення для впізнання частин розчленованого трупа.
3. Типові слідчі ситуації і конструювання слідчих версій.
4. Встановлення особи загиблого. Організація тактичних операцій.
5. Подальший етап розслідування:
 - а) обшук;
 - б) призначення судових експертиз.

Вказані питання розглядаються у зв'язку з вирішенням наведених фабул, за якими необхідно скласти плани розслідування.

Ф а б у л и

1. До прокуратури району 5 вересня 200_ р. від громадянина З. надійшла заява такого змісту.

“15 серпня о 10 год. ранку я та моя дружина Н. виїхали на дачу, яка знаходиться в сел. Покотилівка.

На вокзалі я купив два квитки на потяг, що відходив о 10 год. 45 хв. Людей було дуже багато, сісти в один вагон ми не змогли. Я посадив дружину в дитячий вагон, а сам сів в інший. На станції Покотилівка я вийшов із вагона і почав чекати дружину, але її на платформі не було. Я почекав ще два потяги з Харкова і, не дочекавшись дружини, повернувся додому. Приїхав о 10 год. вечора. Про зникнення Н. я не повідомляв, бо не хотів засмучувати її матір і сестру, припускаючи, що вона покинула мене і повернеться. Тому я сказав, що Н. залишилася на ніч у родички К., володарки сусідньої дачі. Однак, коли 20 серпня до нас приїхала К. і на запитання родичів відповіла, що Н. у неї не було і в останній раз вона її бачила місяць тому, я змушений був про все розповісти.

Прошу розшукати мою дружину Н. 1955 р. народження. Не виключена можливість, що вона поїхала від мене. Про це вона казала неодноразово”.

Було встановлено, що останні два роки спільного життя подружжя дуже часто сварилося між собою. Крім того, мати З. була проти цього одруження і свого часу вимагала, щоб З. одружився з М., яка їй більше подобалася.

2. На колії за 100 м від залізничної станції Левада 28 грудня 200_ р. було знайдено труп невідомої людини. Слідчий прокуратури, який проводив огляд місця події, встановив, що на голові трупа є пошкодження. У кишенях одягу документів, що посвідчують особу потерпілого, не виявлено. За 3 м від трупа і далі на північ від колії залізниці, на стежці, яка веде до переїзду, виявлено сліди взуття.

Оперативно-розшуковими діями встановлено, що біля місця, де знайдено труп, залізничники бачили робітників, які працювали на колії.

3. У затоці р. Дніпро (м. Київ) 12.09.200_ р. була вияв-

лена нижня частина трупа чоловіка, упакована в поліетиленовий мішок, перев'язаний білизняною вірвовкою. Спеціаліст висловив припущення, що вузли на вірвовці за зовнішнім виглядом нагадують рифовий (професійний морський) вузол. Двома днями пізніше в трубі ливневого знайдено верхню частину трупа чоловіка, упаковану в матроський тільник і перев'язану електрошнуром, а інші предмети одягу загорнуті у віконну штору, а потім у поліетиленову плівку. При їх огляді виявлено:

- 1) на поліетиленовій плівці – досить чіткі відбитки пальців рук;
- 2) на шторі – декілька волосинок невідомого походження темного кольору, схожих на шерстинки тварини;
- 3) на матроському тільнику – 5 волосинок сивого кольору;
- 4) на частинах трупа – наявність великої кількості личинок мух.

Через добу в озері виловили труп невідомої жінки зі слідами численних ушкоджень, складений пополам і загорнутий у такий же поліетиленовий мішок.

У ході розслідування встановлено і особи вбитих – подружжя К., які, приїхавши в це місто, зупинилися у сестри жінки. Одного разу вони пізно повернулися додому, чим викликали невдоволення сестри. У зв'язку з цим вони відразу ж пішли з будинку, сказавши, що пошукають притулку в іншому місці. Більше їх ніхто не бачив. Було висунуто припущення, що вбивство вчинено в районі житлового масиву, де виявлено трупи.

На основі огляду і проведених експертиз встановлено:

- 1) удари, що призвели до смерті, потерпілим наносилися з великою силою;
- 2) предмети одягу, використаного для упаковки трупів, – 54-56 розміру;
- 3) сиве волосся, виявлене на упаковці, не належить вбитим;
- 4) один із вузлів – рифовий (професійний морський вузол);
- 5) волосся в упаковці належить собаці, найвірогідніше німецькій вівчарці;
- 6) труп розчленовано сокирою та ножом.

4. У квартирі громадянки Д. 25 серпня 200_ р. о 23 год. знайдено її труп з ознаками насильницької смерті. При огляді

місця події на підлозі виявлено чіткі сліди взуття і два гудзики, що, за словами сімнадцятирічної племінниці, яка живе у родички, не належали їм. Напередодні квартиру Д. відвідували І. і Н. – працівники будуправління № 2, які запрошували племінницю Д. на танці. У день вбивства племінниця Д. була на вечірній зміні. Коли вона прийшла додому і виявила труп, одразу ж повідомила в міліцію.

З а н я т т я 3 . Розслідування вбивств на замовлення

П л а н

1. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення.
2. Обставини, що підлягають з'ясуванню.
3. Планування та організація розслідування.
4. Початковий етап розслідування.
5. Наступний етап розслідування.

За наведеною фабулою визначити ознаки вбивства на замовлення. Запропонувати першочергові слідчі дії та оперативно-розшукові заходи.

Ф а б у л а

1. У Харкові по вул. Клочківській у ліфті на восьмому поверсі дев'ятиповерхового будинку 13 січня 200_ р. було знайдено труп директора комерційної фірми М. з вогнепальними пораненнями. При огляді місця події на площадці між сьомим та восьмим поверхами виявлено стріляні гільзи калібру 7,62 мм і валізу, в якій був автомат АКС-74У. За шахтою ліфта знайдено стріляні гільзи калібру 9 мм і пістолет Макарова зі спиленим номером. При огляді трупа слідчий виявив вогнепальні поранення в правому боці та потилиці загиблого.

Додаткова література

Здоровко С.Ф. Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (типові тактичні операції). – Х., 2004.

Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования. – Х., 2006.

Костенко М.В. Вбивства на замовлення: криміналістична характеристика. – Х., 2006.

Расследование отдельных видов преступлений: Учеб. пособие / О.Я. Баев, А.С. Одиноких, М.Б. Вандер и др. – Воронеж, 1986.

Семенов В.В. Розслідування вбивств, прихованих інсценуванням. – Х., 2006.

Шиканов В.И. Информация к тактической операции “Атрибуция трупа”: Учеб. пособие. – Иркутск, 1975.

Тимошенко Б.Ф. Новые возможности раскрытия заказных убийств, терактов и других тяжких преступлений: Метод. рекомендации. – Х., 1997.

Тема 22. РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

З а н я т т я 1. Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадань)
(2 год)

П л а н

1. Криміналістична характеристика розкрадань.
2. Обставини, що підлягають з'ясуванню.
3. Тактика перевірочних дій при встановленні ознак

розкрадання.

4. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування.

5. Побудова слідчих версій і планування розслідування.

6. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій.

Питання розглядаються у зв'язку з перевіркою вирішення слідчих фабул до даної теми.

Вирішити наведені слідчі фабули.

Ф а б у л и

1. На підставі матеріалів документальної ревізії, у результаті якої встановлено нестачу готової продукції на значну суму у завідуючого складом С. відкритого акціонерного товариства “Гальський м'ясокомбінат”. Слідчий опитав його. Однак С. заперечував нестачу продукції, посилаючись на хибність висновків ревізора.

Які перевірочні дії необхідно провести для встановлення ознак злочину.

2. В. працювала головним бухгалтером відкритого акціонерного товариства “МТС” і одночасно виконувала обов'язки касира. 15 серпня В. взяла в підзвіт з каси підприємства 7278 грн., які використала на власні потреби. У кінці року з метою приховання недостачі В. склала фіктивний фінансовий звіт без номера, в який включила господарські витрати на суму викраденого.

Назвіть обставини, що підлягають з'ясуванню.

3. На підставі матеріалів документальної ревізії, яка встановила значну нестачу товарів у магазині закритого акціонерного товариства “Омега”, слідчий порушив кримінальну справу і допитав директора цього підприємства.

Сформулюйте слідчу ситуацію початкового етапу розслідування і запропонуйте дії слідчого щодо її вирішення.

4. Касиру було пред'явлено обвинувачення в тому, що він

шляхом підробки підписів у відомостях на сплату заробітної плати привласнював гроші. У ході розслідування одержано дані про те, що він підроблював підписи як правою, так і лівою рукою.

Вкажіть, які слідчі дії і оперативно-розшукові заходи необхідно провести.

5. І. було визнано підозрюваним у тому, що він, працюючи завідувачем складу заводу, систематично привласнював гроші, які одержував за проданий спецодяг, внаслідок чого у нього виникла нестача, за фактом якої порушено кримінальну справу за ч. 3 ст. 191 КК України. На досудовому слідстві І. винним себе не визнав. Він заявив, що розкраданням ніколи не займався, а згадану суму в нього було викрадено у трамваї, коли він віз гроші додому, бо касу заводу вже було закрито. Про вчинену в трамваї крадіжку одразу ж заявив у міліцію.

Назвіть комплекс слідчих дій, які необхідно провести.

6. У матеріалах інвентаризації каси, переданих у прокуратуру разом із заявою керівника підприємства, зазначалось, що у касира В. встановлена нестача грошових коштів на значну суму, а також 10 незареєстрованих прибуткових касових ордерів на суму 20000гр.

Які перевірочні дії необхідно провести для виявлення ознак розкрадання.

7. На підставі матеріалів документальної ревізії, яка виявила значну нестачу продовольчих товарів на оптовому складі, слідчий порушив кримінальну справу. Оперативним шляхом була встановлена реалізація товарів комірником С. за готівкові кошти експедиторам Г. та Ш.

Побудуйте слідчі версії.

З а н я т т я 2. Планування розслідування розкрадання (2 год)

Лабораторна робота 12

За однією з наведених фабул скласти план розслідування.

Ф а б у л и

1. До Управління ДСБЕЗ ГУМВС України в Харківській обл. 11.01. 200 _ р. надійшла письмова заява від начальника охорони кондитерської фабрики “Зоря” С. про те, що посадові особи цеху № 3 зазначеної фабрики створюють надлишки сировини (спирту) у процесі виробництва кондитерських виробів. У даний час спирт приховують у кабінеті начальника цеху Б. і планують вивозити його з території підприємства. Крім того, С. повідомив, що готова продукція фабрики найчастіше реалізується через фірмовий магазин “Цукерки” та магазин “Надія”, який належить приватному підприємцю К.

Перевірка, проведена оперативними працівниками, підтвердила факт наявності спирту (5 бідонів по 30 кг кожний) у кабінеті начальника цеху. Також з’ясовано, що технолог цеху № 3 К. видає спирт на виробництво в меншій кількості, ніж потрібно. Продукція, до складу якої входить спирт, останнім часом випускалася кондитерською фабрикою “Зоря” і частина її знаходиться на складі. Готову продукцію до магазинів “Цукерки” та “Надія” доставляє експедитор фабрики М.

Під час чергового рейсу було перевірено автомобіль і виявлено 105 кг готової продукції, не відображеної у супроводжувальних документах. Проведена інвентаризація виявила надлишки сировини (спирту) та готової продукції на значні суми.

2. До прокуратури 11.04.200__ р. надійшла письмова заява бухгалтера навчально-тренувальної бази Запорізького облспорткомітету К. про те, що Х., працюючи директором цієї бази, придбав для потреб бази за безготівковий розрахунок у Бердянському ЦУМі холодильник марки “Samsung-8K-521ЧХА” і телевізор марки “Sony-KY-21БТІК”, які перевіз до себе на квартиру, звідки на базу були транспортовані старий холодильник марки “Ярна” і телевізор “Берізка”, що належали директору.

У заяві було вказано, що бухгалтер І. встановила вилучення 5 тис. грн (8 серпня 200_ р. – 3 тис. грн та 25 серпня 200_ р. – 2 тис. грн) з каси, коли порівнювала записи касового журналу з даними прибутково-видаткових ордерів. Касир Л. на запитання бухгалтера відповіла, що гроші видала за наказом директора.

Крім того, К. повідомила, що вартість придбаних товарів складає: холодильник – 3785 грн; телевизор – 1754 грн.

3. У результаті планової ревізії відділу ремонту об'єктів, що перебувають у муніципальній власності м. Харцизька, було виявлено низку зловживань. Так, щодо проведення ремонту зазначених об'єктів міськвиконком уклав договір із приватним підприємством “Стройсервис”, яке очолював К. Оплата провадилася за фактом виконання робіт, що підтверджувалося актами приймання робіт. Загальна вартість робіт, оплачених за актами, підписаними відповідальним працівником міськвиконкому С., за два роки склала 140 тис. грн. Під час проведення ревізії у міськвиконкомі ревізор виїхав на місце виконання ремонтних робіт й установив, що акти приймання робіт були сфальсифіковані. Ремонт здійснювався поверхнево, без належного контролю з боку С. Під час ревізії встановлено, що будівельні матеріали закупалися за завищеними цінами. Вартість виконаних робіт завищена на 90 тис. грн. За результатами ревізії до прокуратури 14.04.200__ р. надійшло письмове повідомлення про виявлені порушення.

Прокурор доручив оперативним працівникам провести перевірку вказаних фактів, після чого прийняв рішення порушити кримінальну справу.

4. Працівниками ДСБЕЗ був затриманий експедитор птахофабрики “Союз” Г., який здав до магазину № 11, власником якого є приватний підприємець Ф., десять ящиків курячих яєць у кількості 3600 шт. загальною вартістю 2 тис.160 грн.. Під час затримання у Г. вилучено товарно-транспортну накладну № 1425 від 25.03.200__ р., в якій зазначено, що цього дня він перевозив партію курячих яєць у кількості 80 ящиків з птахофабрики “Союз” до Роганського м'ясокомбінату, а також гроші у сумі 16 тис. грн. У товарно-транспортній накладній № 1425 від 25.03.200__ р. була відмітка про отримання продукції комірником складу сировини Роганського м'ясокомбінату Л. Підпис Л. був завірений печаткою м'ясокомбінату.

Власник магазину № 11 повідомив, що прибуткові до-

кументи на 10 ящиків курячих яєць у нього відсутні.

Опитаний працівниками ДСБЕЗ експедитор Г. пояснив, що під час розвантаження комірник Роганського м'ясокомбінату Л. запропонувала йому 10 ящиків яєць залишити в автомобілі, приховавши їх порожньою тарою, яка поверталася на птахофабрику, і таким чином вивезти їх з комбінату. Погодившись на це, Г. вивіз 10 ящиків яєць з м'ясокомбінату і здав їх до магазину свого знайомого Ф. За реалізацію вказаної продукції Ф. отримав 560 грн, а решту грошей у сумі 1600 грн Г. повинен був повернути комірнику Л.

Під час проведення інвентаризації на Роганському м'ясокомбінаті у комірника Л. встановлена нестача 10 ящиків яєць. Зазначеними діями було завдано збитків Роганському м'ясокомбінаті на суму 2160 грн. За даним фактом порушено кримінальну справу за ст. 191 КК України.

З а н я т т я 3. Особливості розслідування розкрадань в окремих галузях господарської діяльності. Аналіз планів розслідування розкрадання (2 год)

П л а н

1. Розслідування розкрадань, вчинених у сфері банківської діяльності.
2. Розслідування розкрадань, вчинених на підприємствах торгівлі.
3. Розслідування розкрадань, вчинених на м'ясопереробних підприємствах.
4. Розслідування розкрадань, вчинених у цукровій промисловості.
5. Розслідування розкрадань, вчинених у сільському господарстві.
6. Розслідування розкрадань, вчинених у сфері вантажного автомобільного транспорту.

Студенти обговорюють питання, пов'язані з особливостями розслідування розкрадань в окремих галузях господарської діяльності, а також аналізують плани розслідування розкрадання, складені на попередньому занятті.

Додаткова література

Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань у сфері підприємництва. – Х., 2000.

Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений: Учеб. пособие. – Х., 1985.

Матусовский Г.А. Методика расследования хищений. – К., 1988.

Матусовский Г.А. Экономические преступления: Криминалистический анализ. – Х., 1999.

Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 13. – Ст. 110.

Тіщенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів. – Одеса, 2007.

Шмонин А.В. Методика расследования преступлений: Учеб. пособие. – М., 2006.

Т е м а 23 . РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК, ГРАБЕЖІВ, РОЗБОЇВ (2 год)

П л а н

1. Криміналістична характеристика крадіжок.
2. Криміналістична характеристика грабежів і розбоїв.
3. Організація і планування розслідування. Типові слідчі версії.
4. Початковий етап розслідування крадіжок.
5. Початковий етап розслідування грабежів та розбоїв.
6. Наступний етап розслідування крадіжок, грабежів та розбоїв.

Під час відповіді на поставлені запитання студенти використовують наведені фабули.

Ф а б у л и

1. 08.10.200__ р. гр. К., яка поверталася пізно ввечері додому по вул. Динамівській біля парку ім. Горького, була зупинена невідомим чоловіком. Він запропонував провести її до гуртожитку, але після відмови швидко зірвав з плеча гр. К. сумку і зник. У той же день потерпіла подала заяву до Держинського РВ ГУМВС України в Харківській обл. і повідомила, що в сумці окрім гаманця з грошима була кредитна картка банку “Південний”.

2. 14.06.200__ р. 13-річний К. залишився сам у 4-кімнатній квартирі. Близько 11.00 год начебто з необхідністю зателефонувати, щоб викликати швидку допомогу, у квартиру ввірвались троє невідомих у масках. Вони швидко зв'язали хлопця, а після цього двоє з них почали збирати в сумки коштовні речі, а третій злочинець відкрив сейф, який знаходився у спальні. Загальна сума завданої шкоди складає понад 50 000 грн.

Д о д а т к о в а л і т е р а т у р а

Звирбуль А.К., Смыслов В.И. Расследование краж, грабежей и разбойных нападений. – М., 1982.

Капустіна М.В. Розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті. – Х., 2007.

Расследование грабежей и разбойных нападений / Под ред. А.Ю. Головина. – Тула, 2001.

Степичев С.С. Расследование краж государственного и общественного имущества, совершенных путем взлома хранилищ. – М., 1960.

Шурухнов Н.Г. Расследование краж. – М., 1999.

Т е м а 2 6 . Р О З С Л І Д У В А Н Н Я З Л О Ч И Н Н И Х П О Р У Ш Е Н Ь П Р А В И Л Б Е З П Е К И Д О Р О Ж Н Ь О Г О Р У Х У (4 год)

З а н я т т я 1 . О с н о в н і п о л о ж е н н я р о з с л і д у в а н н я д о р о ж н ь о - т р а н с п о р т н и х п о д і й

П л а н

1. Криміналістична характеристика дорожньо-транспортних подій.
2. Організація та планування розслідування.
3. Початковий етап розслідування.
4. Особливості тактики проведення першочергових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.
5. Наступний етап розслідування.

Л а б о р а т о р н а р о б о т а 1 3

Заняття проводиться на криміналістичному полігоні. Студенти під керівництвом викладача проводять учбовий огляд місця ДТП відповідно до запропонованої фабули. За результатами огляду складають схему (план) ДТП.

Наочне приладдя та обладнання: валіза дізнавача ДТП; вимірювальні засоби.

З а н я т т я 2 . П л а н у в а н н я р о з с л і д у в а н н я Д Т П

На занятті студенти обговорюють особливості фіксації результатів огляду ДТП щодо фабули, запропонованої на попередньому занятті. Розглядають питання, які вирішуються автотехнічною експертизою. Виконують завдання щодо планування розслідування.

Скласти план розслідування за наведеними фабулами.

Ф а б у л и

1. На трасі Харків – Сімферополь (40 км від Харкова) було знайдено жінку в непритомному стані з пошкодженнями голови. При огляді місця події за два метри від потерпілої виявлено чіткі сліди гальмування автомобіля (довжина сліду 3 м 20 см), численні частинки фарби жовтого кольору. Одна з частинок фарби розміром 1 2 см мала чіткий обрис п'ятикутної форми. На краю шляху знайдено розсипані вишні. Інспектором ДАІ був помічений автомобіль МАЗ, на бампері якого висіла корзина, на значній швидкості машина зникла в напрямку м. Лозова.

2. 16 квітня 200_ р. на дорозі знайдено труп громадянки С. При огляді місця події на блузі потерпілої виявлено плями масляної рідини. На передній частині спідниці потерпілої чітко відбився слід протектора автомобіля. За припущенням фахівця (автотехніка) сліди були залишені автомобілем ВАЗ. У результаті оперативно-розшукових дій встановлено, що автогосподарствами району в цей час було виряджено в рейс сім машин такої марки.

3. Автомобіль “ГАЗель”, яким керував водій О., 13 березня 200_ р. на трасі Харків – Белгород перевернувся. Було пошкоджено будівлю біля дороги і завдано травми пасажирам. При огляді транспортного засобу виявлено обрив гальмової трубки заднього лівого колеса автомобіля.

Д о д а т к о в а л і т е р а т у р а

Дорожно-транспортные происшествия. Критерии оценки действий водителя / Авторы-состав.: Шевцов С.О., Дубонос К.В. – Х., 2003.

Жулев В.И. Предупреждение дорожно-транспортных происшествий. – М., 1989.

Новиков СИ., Ярамышьян Ш.Ш. Следственный эксперимент при расследовании дорожно-транспортных происшествий: Учеб. пособие. – К., 1986.

Онучин А.П. Проблемы расследования дорожно-транспортных происшествий с учетом ситуационных факторов. – Свердловск, 1987.

Порядок обліку дорожно-транспортних пригод. Затв.

Постановою Кабінету Міністрів України № 38 від 30.06.2005 р. // Офіц. вісн. України. – 2005 р. – № 27. – Ст. 1569.

Розслідування обставин дорожно-транспортних пригод / Автори-уклад.: Шевцов С.О., Дубонос К.В. – Х., 2003.

Шевцов С.А. Возможности использования специальных знаний при расследовании дорожно-транспортных происшествий. – Х., 2005.

Т е м а 27. РОЗСЛІДУВАННЯ ПІДПАЛІВ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИНИКНЕННЯМ ПОЖЕЖ

(2 год)

П л а н

1. Криміналістична характеристика підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж.

2. Особливості порушення кримінальних справ про підпали та інші злочини, пов'язані з виникненням пожеж. Обставини, що підлягають з'ясуванню.

3. Типові слідчі ситуації й основні напрямки розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж.

4. Висунення слідчих версій та планування розслідування.

5. Призначення експертиз (пожежно-технічна, криміналістична та ін.).

Під час заняття демонструється відеофільм “Розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж” (8 хв.) з подальшим його обговоренням.

За наведеною фавулою:

1) висунути й обґрунтувати слідчі версії;

2) скласти план розслідування;

3) визначити тактику проведення окремих слідчих дій.

1. 20 квітня 200_ р. після виконання газозварювальних робіт на горищі школи у спортивному залі Р. з своїм помічником К. організував розпиття спиртних напоїв, при цьому курил сигарети і недопалки кидав на підлогу, на якій були розкидані обривки промаслених газет, паперу, знаходилися ящики. Сильно сп'янівши, вони заснули. Р. прокинувся від запаху диму. Зі слів Р., він вийшов на вулицю, щоб взяти відро і загасити вогонь, але повернутися не зміг, оскільки спортивний зал школи вже горів. У результаті пожежі загинув працівник К., згоріло вісім класів та спортивний зал, знищені будівельні матеріали, а робота школи призупинена на тривалий час.

2. У ніч з 2 на 3 квітня 200_ р. у магазині "Клондайк" виникла пожежа, у результаті якої згоріла більша частина приміщення та матеріальні цінності, які там були. Пожежа виникла під час роботи ревізійної комісії по зняттю залишків товарно-матеріальних цінностей. При допиті завідуючого магазином Б. слідчий з'ясував:

"2 квітня 200_ р. о 23 год. 50 хв. у магазин прийшов сторож Г. для прийняття його під охорону. Б. у присутності Г. закрив двері чорного ходу зовні на навісний замок, потім вони зайшли через парадний хід до магазину і закрили двері чорного ходу, які ведуть до підсобного приміщення, ще на дві дверні заціпки. Незважаючи на те, що в магазині ще залишалася працювати ревізійна комісія, сторож розписався в журналі про прийняття магазину під охорону і пішов на інші об'єкти. Через 30 - 40 хв. комісія закінчила роботу і всі її члени вийшли з магазину через парадні двері, які Б. закрив на внутрішній та навісний замки. Ключ від навісного замка він віддав голові ревізійної комісії, а ключі від внутрішнього замка тих же дверей та навісного замка дверей чорного ходу взяв із собою, після чого пішов додому. Додому він повернувся о 1 год. ночі і був там до того часу, поки о 3 год. 25 хв. його не розбудив сусід Д., який повідомив про пожежу в магазині. Про причини пожежі йому не відомо".

- Григорьян А.С. Расследование поджогов. – М., 1971.
 Зернов С.И. Техничко-криминалистическое обеспечение расследования преступлений, связанных с пожарами. – М., 1996.
 Попов И.А. Расследование пожаров: правовое регулирование. Организация и методика: Учеб. пособие. – М., 1998.
 Степаненко С.Г. Дослідження пожеж: Довід.-метод. посіб. – К., 1999.
 Цимбал М.Л. Розслідування пожеж (огляд місця події та проблеми застосування спеціальних знань): Моногр. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Х., 2004.
 Чешко И.Д. Экспертиза пожаров (объекты, методы, методики исследования) / Под ред. Н.А. Андреева. – С.-Пб., 1997.

Тема 28. РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ (2 год)

З а н я т т я . **Основні положення розслідування порушень правил охорони вод і атмосферного повітря**

П л а н

1. Криміналістична характеристика злочинних порушень правил охорони вод і атмосферного повітря.
2. Організація та планування розслідування.
3. Початковий етап розслідування.
4. Види судових експертиз та їх призначення.

Скласти план розслідування за однією з наведених фабул.

Ф а б у л и

1. Містом тече річка, витоками якої є декілька компактно розташованих джерел. Навесні, під час льодоходу, було помічено крижини, вкриті мазутом. На берегах річки розташовані промислові підприємства, які можуть бути джерелами забруднення, проте місця зливу там не виявлено. У результаті спостереження встановлено, що мазут з'являється саме з витоків річки. Поблизу них немає підприємств, які могли б їх забруднювати. При розширенні меж огляду з'ясовано, що на двох автобазах, розташованих на значній відстані від витоків, є колодязі для зберігання мазуту, не обладнані належним чином. Сума заподіяних збитків становить 51500 грн.

2. Працівниками санітарно-епідеміологічної служби м. Лозова зафіксовано факт перевищення норм гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у повітрі над житловим масивом міста, у результаті чого декілька осіб звернулися до районної лікарні з симптомами отруєння. При перевірці вказаного факту з'ясовано, що неподалік від житлового масиву є промислове підприємство – потенційний забруднювач повітря.

У ході оперативно-розшукових заходів встановлено, що приблизно в цей час літаками цивільної авіації району проводилися роботи по боротьбі зі шкідниками на полях, і один з літаків, порушивши маршрут, занадто наблизився до населеного пункту.

Д о д а т к о в а л і т е р а т у р а

Жевлаков Э.Н. Экологические преступления и экологическая преступность: Учеб. пособие. – М.: Белые альвы: МП “Исток”, 1996.

Про екологічну експертизу: Закон України № 45/95-ВР від 09.02.1995 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54.

Расследование преступных загрязнений водных объектов и атмосферного воздуха. – М., 1981.

Резван А.П. Подготовка и назначение экспертиз по делам о загрязнении водоемов и воздуха: Учеб. пособие. – Волгоград, 1982.

Экологические преступления: Квалификация и методика расследования / Под ред. В.Е. Коноваловой, Г.А. Матусовского. – Х., 1994.

Т е м а 29. РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ (2 год)

П л а н

1. Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються організованими групами.
2. Особливості порушення кримінальних справ про злочини, що вчиняються організованими групами.
3. Організація та планування розслідування.
4. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування.
5. Тактика окремих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.
6. Тактичні операції при розслідуванні злочинів, що вчиняються організованими групами.

За однією з наведених фабул

1) вказати ознаки організованого угруповання і злочинної організації;

2) визначити обставини, що вказують на організований характер злочину;

3) скласти план розслідування злочину та визначити особливості тактики проведення слідчих дій щодо даної категорії злочинів.

1. Протягом вересня – жовтня 2002 р. групою злочинців з метою заволодіння наркотичними засобами було вчинено декілька розбійницьких нападів на лікарів бригад швидкої медичної допомоги.

Вказані злочини вчинювалися за таких обставин: у період між 23 і 24 год надходив телефонний дзвінок по “03” з телефонів-автоматів, розташованих поблизу багатопверхових корпусів. Злочинці називали адресу й у цьому під’їзді влаштували засідку. Коли прибували медичні працівники, злочинці, погрожуючи, відбирали наркотичні засоби і зникали з місця злочину.

2. Група із восьми осіб на території Харківської обл. протягом трьох років періодично вчиняла напади на окремих громадян і підприємства, а також займалася вимаганням грошей у підприємців.

3. Злочинна група з семи осіб на території Харківської, Полтавської та Сумської областей протягом тривалого часу (2003-2008 рр.) вчиняла розбійницькі напади, пов’язані з проникненням у приміщення, займалася вимаганням грошових коштів у підприємців на ринках. При затриманні злочинці вчинили збройний опір. В автомобілях, на яких пересувалися злочинці, була знайдена вогнепальна зброя та значна сума в іноземній валюті.

4. Упродовж березня – листопада 2007 р. групою злочинців з метою заволодіння майном вчинено значну кількість крадіжок із житла в центральних районах м. Харкова.

Злочини вчинялися за наступних обставин: вдень, при відсутності мешканців квартир, злочинці шляхом підбору ключів проникали у кімнати, де і вчиняли злочин. Як правило, злочинці брали лише вироби з золота та грошові кошти. Усі потерпілі вказували, що протягом 3-6 діб вони бачили біля під’їзду своєї будівлі незнайомих людей.

Варцаба В.М. Розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами (тактико-психологічні основи): Моногр. / За наук. ред. проф. В.Ю. Шепітька. – Х., 2004.

Здоровко С.Ф. Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (типові тактичні операції). – Х., 2003.

Зорин Г.А., Танкевич О.В. Криминалистическая характеристика транснациональных преступных групп. – Гродно, 1997.

Основы борьбы с организованной преступностью / Конов А.И., Куликов В.И., Овчинский А.С.; Под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. – М., 1996.

Шепітько В.Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями. – Х., 2000.

5. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Алібі (від лат. *alibi* – в іншому місці) – факт перебування обвинуваченого або підозрюваного поза місцем учинення злочину в момент, зафіксований як час злочину. А. – обставина, що виключає перебування обвинуваченого (підозрюваного) на місці злочину в момент його вчинення. Доказами А. є відомості про перебування цієї особи в іншому місці, отримані з показань свідків, потерпілого та ін. Перевірка А. необхідна незалежно від того, чи заявив про це сам обвинувачений, чи про це стало відомо другим. Особливо складним буває допит підозрюваного тоді, коли він заявляє про своє А. Типова система тактичних прийомів, спрямована на викриття неправдивої заяви про А., охоплює: 1) постановку деталізуючих запитань щодо перебування допитуваного в названому ним місці; 2) постановку контрольних запитань щодо фактів, точно встановлених у справі; 3) оголошення фрагментів показань осіб, на які посилався підозрюваний; 4) оголошення показань осіб, які спростовують заяву про А. підозрюваного; 5) пред'явлення доказів, що підтверджують перебування підозрюваного на місці вчинення злочину; 6) оголошення висновків експертиз, результатів окремих слідчих дій, що вказують на можливість перебування допитуваного на місці вчинення злочину.

Алфавітно-дактилоскопічний облік – різновид криміналістичного обліку. Здійснюється за допомогою двох взаємопов'язаних картотек: алфавітної та дактилоскопічної картотеки десятипальцевої системи реєстрації. Алфавітні картотеки ведуться на осіб, які вчинили злочин на певній території, оголошених у розшук, засуджених до позбавлення волі, таких, що відбувають покарання, затриманих. В алфавітній картці зазначаються демографічні дані, відомості про судимості, арешти, затримання, наводяться дактилоскопічна формула і відбиток вказівного пальця правої руки. Дактилоскопічні картотеки також ведуться для обліку осіб, які підлягали арешту, обвинувачених, засуджених за вчинення злочинів, тих, які перебувають у розшуку, вчинили злочини, але звільнені від кримінальної відповідальності у зв'язку із застосуванням заходів

громадського впливу або зміною обстановки. Дактилоскопічні картки з відбитками усіх пальців і долонь рук людини виготовляються на спеціальних бланках. З лицьового боку картки зазначаються також демографічні дані, а на зворотному – відомості про судимості, затримання та особливі прикмети.

Антропологічний метод – спеціальний метод криміналістики, що має важливе значення при встановленні особи загиблого за кістковими останками.

Антропологія (від грец. *anthropos* – людина і *logos* – вчення) – наука про біологічну природу людини.

Антропометрія (від грец. *anthropos* – людина і *μετροω* – вимірюю) – система кримінальної реєстрації злочинців. Полягає у вимірі певних частин тіла того, хто реєструється, із внесенням результатів вимірів у спеціальну реєстраційну картку. В основу А. покладено теорію бельгійського статистика А. Кетле. Вперше А. у 1860 р. намагався застосувати директор в'язниці в Лувені (Бельгія). Детальну розробку антропометричної системи реєстрації здійснив чиновник паризької поліції А. Бертільон у 1879 р.

Арешт і виїмка кореспонденції – заборона органом розслідування або судом доставки кореспонденції адресатові, затримання її установою зв'язку надалі до особливої вказівки слідчого чи судового органу (арешт) або вилучення кореспонденції для ознайомлення з її змістом, а у разі потреби – для залучення до справи (виїмка). Кримінально-процесуальний закон встановлює порядок накладення А. і в. к. (ст. 187, 187¹ КПК України).

Балістика судова – галузь криміналістичної техніки, що вивчає ознаки вогнепальної зброї і боєприпасів, закономірності виникнення слідів їх застосування, розробляє засоби й методи збирання та дослідження таких слідів для встановлення певних обставин розслідуваних злочинів, а також рекомендацій щодо запобігання злочинам, пов'язаним із застосуванням вогнепальної зброї.

Бригадний метод розслідування – форма організації розслідування кримінальних справ з великим обсягом роботи, багатоепізодних.

Бюро судово-медичної експертизи – державні спеціалізовані установи Міністерства охорони здоров'я України, що забезпечують проведення судово-медичних експертиз.

Вбивство – злочин, що полягає в умисному або необережному позбавленні іншої людини життя (ст. 115-119 КК України). У криміналістиці пропонуються методики розслідування В.: 1) при виявленні трупа з ознаками насильницької смерті; 2) при виявленні частин розчленованого трупа; 3) при зникненні людини, коли обставини вказують на можливість В.; 4) замаскованих інсценуваннями; 5) вчинених на замовлення; 6) вчинених у процесі протистояння організованих злочинних угруповань; 7) вчинених у бійці; 8) вчинених за умов неочевидності; 9) вчинених на сексуально-садистському підґрунті та ін. Типовими обставинами, що підлягають з'ясуванню, вважаються: подія злочину (В., самогубство, нещасний випадок); коли вчинено злочин; чи на місці виявлення трупа вчинено В.; однією чи кількома особами вчинено В.; яким способом учинено злочин; чи довго перебували злочинці на місці події; які мотиви В.; хто є жертвою В.; який спосіб приховування В.; хто вчинив В. У разі виявлення трупа з ознаками насильницької смерті провадяться наступні слідчі дії й оперативно-розшукові заходи: 1) огляд місця події; 2) огляд трупа; 3) переслідування злочинця по “гарячих” слідах; 4) виявлення і допит свідків; 5) заходи щодо встановлення особи жертви; 6) призначення судово-медичної експертизи; 7) призначення інших судових експертиз; 8) затримання підозрюваного; 9) освідування підозрюваного; 10) допит підозрюваного.

Вбивство на замовлення – умисне вбивство, вчинене особою за дорученням та в інтересах третьої особи. В. на з. мають специфічний механізм організації і вчинення, часто характеризуються відсутністю безпосередніх зв'язків між замовником (організатором) та виконавцем злочину, попередніх стосунків між найманою особою і жертвою. Ст. 115 КК України передбачає як обтяжуючу обставину вбивство, вчинене на замовлення.

Версія (франц. *version*, від лат. *verso* – тлумачу, зауважую) – форма мислення, різновид гіпотези. У слідчій і судовій діяльності обґрунтоване припущення щодо події злочину, його

окремих елементів або про походження і зв'язок доказових фактів.

Версія криміналістична – обґрунтоване припущення щодо окремого факту або групи фактів, що мають чи можуть мати значення для справи, вказує на наявність і пояснює походження цих фактів, їх зв'язок між собою та зміст, який слугує цілям встановлення об'єктивної істини. Властивості В. к.: обґрунтованість, реальність, конкретність і відносність. Види В. к.: за суб'єктом висування – слідчі, оперативно-розшукові, судові, експертні; за обсягом – загальні та окремі; за ступенем визначеності – типові і конкретні; за предметом доведення – обвинувальні й виправдувальні.

Виготовлення зіпків – створення копій об'ємних слідів. В. з. здійснюється після фотографування та опису слідів у протоколі. У криміналістиці рекомендується певний порядок В. з. Для В. з. використовують гіпс, парафін, полімерні матеріали, пластилін.

Вид фотозйомки – сукупність методів і засобів (приймів) знімання щодо особливостей криміналістичних об'єктів.

Виймка – слідча дія, що полягає у вилученні або витребуванні в якійсь особи або установи (підприємства) певних предметів і документів, які мають значення для справи. В. – це самостійна слідча дія, що проводиться у разі потреби вилучити тільки певні предмети і документи, коли точно відомо, де й у кого вони знаходяться. Процесуальний режим В. регламентується ст. 178–186, 187¹, 188 і 189 КПК України.

Виправлення – спосіб змінювання початкового змісту документа шляхом переробки одних письмових знаків на інші. В. проводиться щодо літерних і цифрових записів. Виправляються, як правило, близькі за конфігурацією цифри й літери. Ознаки В.: відмінність у відтінку та інтенсивності забарвлення штрихів у літерах, цифрах і словах; різна товщина штрихів або наводка в літерах, словах; пошкодження паперу в місцях В.

Виробленість почерку – одна із загальних ознак почерку, що відображає здатність того, хто пише, користуватися сучасною системою скоропису; визначається темпом письма і координацією рухів при виконанні письмових знаків і

їх з'єднань. Під В. п. розуміють рівень оволодіння технікою письма, що проявляється у здатності виконувати рукописний текст у швидкому темпі, стійкими координованими рухами. Розрізняють три ступені В. п.: високий, середній і низький.

Висновок експерта – процесуальний документ, у якому викладаються підстави проведення експертизи, хід і результати експертного дослідження. В. е. складається з трьох частин: 1) вступної (вказується назва експертизи; дата і місце складання висновку; дата постанови про призначення експертизи і хто її виніс; перелік об'єктів, що надійшли на дослідження; питання, поставлені експерту; відомості про його особу; клопотання про надання додаткових матеріалів і результати їх розгляду; відомості про участь експерта у слідчих діях; прізвища і процесуальне становище осіб, які брали участь у проведенні експертизи); 2) дослідної (описуються об'єкти експертизи; викладається процес експертного дослідження; проводиться аналіз і синтез отриманих результатів; наводяться різні розрахунки і довідкові дані, якими користувався експерт; обґрунтовується його висновок; опис конкретних ознак, покладених в основу обґрунтування висновку); 3) висновкової (міститься В.е., тобто відповіді на поставлені перед ним питання). В. е. може бути у формі категоричного висновку або у формі висновку про неможливість розв'язання питання, поставленого перед експертом. Категоричний висновок може бути позитивним або негативним. До висновку додається ілюстративний матеріал (фотознімки, схеми, креслення). Висновок підписує експерт. В. е. не має переваг перед іншими доказами.

Відбиток печатки (штампа) – необхідний реквізит документа (здебільшого). В. п. (ш.) передбачає перенесення відповідної штемпельної фарби на поверхню папера або видавлювання на його поверхні відповідного рельєфу.

Відеозапис – засіб фіксації криміналістично значущої інформації. Переваги В.: дає змогу водночас фіксувати звук і зображення; може містити інформацію про динамічність події, про фази розвитку тієї чи іншої дії або явища; не потребує лабораторного опрацювання знятого матеріалу; дає можливість багаторазово використовувати відеоплівку для запису; дозво-

ляє в ході фіксації переходити з одного збільшення на інше, забезпечуючи більше зображення об'єкта (ділянки); передбачає можливість уповільнення руху кадру при перегляді і демонстрації, що дає змогу детально вивчити елементи руху об'єкта. Див. *Судовий відеозапис*.

Відтворення обличчя (голови) за черепом – процедура, яка може мати місце за значної або повної відсутності м'яких тканин. В. о. (г.) за ч. здійснюється у вигляді скульптурного портрета за методикою М.М. Герасимова. Методика ґрунтується на закономірностях співвідношення в будові м'яких тканин обличчя і черепа. У практиці зазвичай використовується для оперативного-розшукових цілей.

Відтворення обстановки та обставин події – дія, яка охоплює дві слідчі дії – слідчий експеримент та перевірку показань на місці (ст. 194 КПК України).

Встановлення психологічного контакту – процес встановлення найсприятливішої “атмосфери” спілкування під час допиту. Досягається використанням комплексу тактичних прийомів. Залежно від мети В. п. к. і процесуального становища допитуваного пропонуються підсистеми тактичних прийомів. Підсистема тактичних прийомів, що сприяє адаптації до обстановки допиту і усуненню небажаних станів психіки обвинуваченого (підозрюваного), включає: 1) уточнення даних анкетно-біографічного характеру; 2) бесіду на абстрактну тему чи тему, що цікавить і не стосується предмета допиту; 3) демонстрацію слідчим поінформованості про обставини життя допитуваного, його потреби, інтереси. Підсистема тактичних прийомів, що сприяє адаптації до обстановки допиту і усуненню небажаних станів психіки свідка (потерпілого), передбачає наявність таких прийомів: а) повідомлення мети допиту; б) бесіди на абстрактну тему чи тему, що цікавить і не стосується предмета допиту; в) переконання в невідворотності покарання злочинців. Підсистема тактичних прийомів, що стимулює настанову обвинуваченого (підозрюваного) на необхідність спілкування, включає: 1) роз'яснення значення щирого розкаяння допитуваного, ін. пом'якшуючих обставин; 2) демонстрацію перспектив ситуації, що склалася; 3) використання позитивної оцінки окремих

якостей допитуваного. Підсистема тактичних прийомів, що стимулює установку на необхідність спілкування у свідка (потерпілого), містить: а) роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань; 2) переконання в необхідності надання допомоги органам розслідування; 3) роз'яснення суті наслідків вчиненого злочину або можливості їх виникнення в майбутньому; 4) показ фотознімків (предметів), пов'язаних із вчиненим злочинем і його наслідками; 5) використання позитивної оцінки окремих якостей допитуваного.

Габітологія (від лат. *habitus* – вигляд, зовнішність та грец. *logos* – вчення) – вивчення і використання даних, що характеризують зовнішній вигляд людини, з метою її розшуку й ототожнення. Див. *Габітоскопія криміналістична*.

Габітоскопія криміналістична (від лат. *habitus* – вигляд, зовнішність і грец. *σκοπέω* – спостерігаю, вивчаю) – галузь криміналістичної техніки, що охоплює систему теоретичних положень про зовнішні ознаки людини і сукупність методів і науково-технічних засобів, які забезпечують збирання, дослідження і використання цих ознак для ототожнення особи. В основі Г. к. лежать дані анатомії, антропології та біології.

Гільзотека – систематизоване зібрання гільз, які призначені для проведення ідентифікації вогнепальної зброї. В Україні при Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС існує центральна колекція куль і гільз із слідами зброї (кулегільзотека).

Гіпсовий зліпок – копія об'ємного сліду. Порядок виготовлення Г. з.: зі сліду видаляють сторонні предмети; готують арматуру для каркаса (за довжиною і шириною) і бирку; готують розчин гіпсової маси; заповнюють слід насипним, наливним або комбінованим способом; після затвердіння зліпок видаляють і промивають чистою водою.

Грабіж – відкрите викрадення чужого майна (ст. 186 КК України). Викрадення вважається відкритим, якщо воно відбувається у присутності потерпілого, осіб, у віданні або під охороною яких перебуває майно, чи у присутності сторонніх, коли винний усвідомлює, що ці особи розуміють характер його злочинних дій, але ігнорують дану обставину.

Групова належність – визначення класифікаційної групи об'єкта (типу, класу, роду, виду, різновиду). Встановлення Г. н. може бути етапом ідентифікації або становити зміст самостійного експертного завдання. Віднесення об'єкта до певної сукупності проводиться на основі вивчення загальних ознак.

Давання хабара – злочин у сфері службової діяльності (ст. 369 КК України); полягає у передачі особисто або через посередників службовій особі матеріальних цінностей, права на майно, надання вигід майнового характеру за вчинення або невчинення дій в інтересах хабародавця з використанням влади чи службового становища.

Дактилоскопична формула – формула десятипальцевої системи реєстрації, що записується у правому верхньому куті лицьового боку дактилокартки; має вигляд двох простих дробів. Перша називається основною частиною формули, друга – додатковою. Чисельник основної частини формули являє собою суму умовних цифрових позначень тільки завиткових візерунків парних пальців рук із додаванням одиниці, а знаменник – суму позначень завиткових візерунків непарних пальців із додаванням одиниці. Парні і непарні пальці визначають, переходячи від великого пальця правої руки до мізинця лівої. Для цифрових позначень усі пальці розподіляють на пари. Відповідним парам дають такі цифрові позначення: великий і вказівний правої руки – 16; середній і безіменний правої руки – 8; мізинець правої і великий лівої руки – 4; вказівний і середній лівої – 2; безіменний і мізинець лівої – 1. Додаткова частина формули являє собою дріб, де в чисельнику є ряд цифрових позначень усіх візерунків пальців правої руки, які не сумуються, а в знаменнику – пальців лівої.

Дактилоскопичні порошки – порошки, які використовуються для виявлення невидимих або маловидимих потожирових слідів рук (двоокис титану, аргенторат, основний вуглекислий свинець, бронзовий порошок, порошок алюмінію, сажа, графіт, порошок заліза). Д.п. розрізняють: магнітні і немагнітні; прості і складні. Використання Д. п. полягає в тому, що потожирові виділення на відбитках пальців рук тривалий час

повністю не висихають, тому до них прилипають частинки порошків. Слід на темній поверхні фарбують світлим порошком, на світлій – темним.

Дактилоскопіювання – отримання пальцевих відбитків живих осіб і трупів. При Д. живих осіб на гладеньку пластинку видавлюють невелику кількість друкарської фарби і розкочують її гумовим валиком. Потім особі пропонують вимити руки теплою водою з милом, після чого нігтьові фаланги всіх пальців прокочують від краю до краю по пластинці з фарбою, потім у тому самому порядку прокочують їх у спеціально зазначених місцях на дактилокартці. Після прокочування на дактилокартку наносять контрольний відбиток чотирьох пальців одночасно (крім великого, що прокочується окремо у спеціально відведеній графі), це допомагає перевірити, чи нанесено окремі відбитки пальців на відповідні місця дактилокартки, і визначити, якою рукою і яким пальцем залишено відбиток на місці події. Д. трупа має свої особливості. Фарбу з пластинки за допомогою гумового валика наносять на пальці, а потім прокочують кожний палець окремими квадратиками паперу, покладеними на сірникову коробку. Аркуші паперу з відбитками пальців наклеюють на відповідне місце дактилокартки. Контрольний відбиток не робиться.

Дактилоскопія (від грец. *δακτυλοζ* – палець і *σκοπεω* – дивлюся, розглядаю, букв. – пальцезроздивляння) – розділ траєсології, що вивчає властивості й будову папілярних візерунків з метою використання їх відбитків для встановлення особи і розкриття злочинів.

Документ (від лат. *documentum* – свідчення, доказ) – матеріальний об'єкт, у якому зафіксовано відомості про будь-які факти, що відбулися чи передбачувалися. У судово-слідчій практиці розрізняють такі види Д.: 1) письмові (тексти, цифри та інші записи); 2) графічні (креслення, малюнки, схеми); 3) фотодокументи; 4) кіно-, відеодокументи; 5) фотодокументи; 6) електронний документ. За процесуальною природою письмові Д. можуть виступати як письмові й речові докази.

Дописка – спосіб зміни початкового змісту документа шляхом внесення в рукописний текст нових слів, фраз або

окремих письмових знаків. Д. проводиться щодо літерних і цифрових записів. Ознаки Д.: нерівномірність проміжків між рядками, словами, буквами всередині слів; зменшений розмір розгін почерку певної частини тексту; неоднаковий нахил штрихів однойменних знаків; наявність обведення штрихів основного тексту; розходження в інтенсивності, відтінках барвника штрихів та їх копіювальних властивостей. Ознаки Д. можуть бути виявлені за допомогою збільшувальної техніки, світлофільтрів, що посилюють колірний контраст барвника штрихів. Д. розпізнається у процесі почеркознавчого і техніко-криміналістичного дослідження.

Допит – слідча або судова дія, що являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування між особами, які беруть у ній участь. Д. спрямований на отримання відомостей про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі. Це процес передачі слідчому допитуваному інформації про розслідувану подію або пов'язані з нею обставини і особи. Д. – одна з найскладніших слідчих (судових) дій і найпоширеніший спосіб одержання доказів. Порядок Д. регламентується нормами КПК України (ст. 107, 143–146, 166–171, 201, 300, 303, 304, 307, 308 і 311). Мета Д. полягає в отриманні повних показань, що відображають об'єктивну дійсність. Залежно від процесуального стану допитуваного розрізняють такі види Д.: Д. свідка, Д. потерпілого, Д. підозрюваного, Д. обвинуваченого, Д. підсудного, Д. експерта. Особливим видом Д. є Д. на очній ставці і перехресний Д. До загальних положень процесуального характеру належать такі: Д. може бути проведений за місцем провадження слідства або за місцем перебування допитуваного, як правило, у денний час; допитувані дають свідчення наодинці зі слідчим, за винятком випадків, прямо передбачених законом (присутність захисника, педагога, законних представників неповнолітнього та ін.); перед Д. слідчий за необхідності пересвідчується в особі допитуваного, роз'яснює останньому його права та обов'язки, з'ясовує відомості анкетного характеру; Д. по суті справи розпочинається

з пропозиції допитуваному розповісти все відоме йому у справі. Закон забороняє домагатися показань шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів. Примушування давати свідчення на Д. визнається злочином проти правосуддя.

Допит неповнолітнього – вид допиту, особливості якого пов'язані з особистістю допитуваного. Д. н. свідка, який не досяг 14-літнього віку, проводиться у присутності педагога. Присутність педагога при допиті свідка у віці від 14 до 16 років не є обов'язковою. Вона віднесена на розсуд слідчого. У разі потреби при Д. н. свідка можуть бути присутніми лікар, батьки або інші законні представники (ст. 168 КПК України). При Д. н. обвинуваченого присутність педагога або лікаря, батьків чи інших законних представників віднесено на розсуд слідчого або прокурора чи може бути здійснена за клопотанням захисника (ст. 438 КПК України). Під час Д. н. мають місце особливості, пов'язані зі способом виклику неповнолітнього на допит, визначенням місця, часу і режиму провадження. Вікові особливості допитуваних впливають на обрання тактичних прийомів, спрямованих на усунення перекручень, добросовісних помилок неповнолітніх (фантастичних нашарувань, перекручень сугестивного характеру). При Д. н. використовуються специфічні тактичні прийоми: роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань; роз'яснення неправильно зайнятої допитуваним позиції за мотивами псевдогеройства, помилкового розуміння дружби і товаришування; роз'яснення суті і значення пред'явлених і оголошених матеріалів.

Доріжка слідів ніг – група слідів ніг людини, що складається з кількох (три і більше) послідовно розташованих відбитків босих ніг або взуття. Елементи Д. с. н.: лінія напрямку руху; лінія ходьби; довжина кроку; ширина кроку; кут розгортання стопи. Д. с. н. має діагностичне значення.

Дорожньо-транспортна подія (ДТП) – злочинне порушення правил безпеки руху й експлуатації автотранспорту, трамваїв, тролейбусів, тракторів, самохідних машин та інших механічних транспортних засобів, внаслідок якого заподіяно середньої тяжкості, тяжкі тілесні ушкодження або настала смерть потерпілого. ДТП, залежно від механізму події, поділя-

ються на: 1) зіткнення транспортних засобів; 2) наїзд транспортного засобу (на пішохода, велосипедиста, перепону та ін.); 3) перекидання транспортного засобу; 4) випадіння пасажирів з транспорту; 5) інші. Обставини, які слід з'ясувати: а) чи належить ця подія до ДТП, її вид; б) дорожня обстановка в момент події; в) які транспортні засоби брали участь у події, їх технічний стан; г) наслідки події; г) спосіб вчинення ДТП; д) хто постраждав, поведінка учасників події; е) причина ДТП; є) ступінь провини кожного з учасників події; ж) які положення правил дорожнього руху або експлуатації транспортних засобів було порушено; з) чи існує причинний зв'язок між допущеними порушеннями правил дорожнього руху й експлуатації транспортних засобів та їх наслідками; і) обставини, що сприяють злочину. Типові слідчі дії та оперативно-розшукові заходи: 1) огляд місця події; 2) огляд трупа; 3) огляд транспорту; 4) допит водія; 5) допит потерпілого; 6) виявлення свідків та їх допит; 7) розшук водія і транспортного засобу; 8) призначення судово-медичної експертизи; 9) відтворення обстановки та обставин події; 10) призначення судової автотехнічної експертизи; 11) призначення інших судових експертиз.

Експгумація (від лат. *ex* – з, від *humus* – земля, ґрунт) – вилучення трупа з місця поховання з метою огляду, судово-медичного дослідження або пред'явлення для впізнання. Е. – слідча дія, що проводиться у присутності понятих, судово-медичного експерта та осіб, яким буде пред'явлено труп для впізнання. Рішення про проведення Е. оформляється постановою слідчого, яку затверджує прокурор. Перед розкопуванням могили її слід сфотографувати, а потім доцільно сфотографувати всі наступні стадії Е. Жодні зміни трупа не можуть бути підставою для відмови від його повного судово-медичного дослідження. Процесуальний порядок Е. передбачений ст. 192 КПК України.

Експерт (від лат. *expertus* – досвідчений) – особа, яка володіє спеціальними знаннями і залучається органами розслідування, судом та іншими органами для проведення експертизи. Законодавство визначає правовий статус Е. Судовими Е. можуть бути особи, які володіють необхідними знаннями для

того, щоб дати висновок із досліджуваних питань. Спеціалісти державних спеціалізованих установ і відомчих служб, які проводять судові експертизи, повинні мати вищу освіту, пройти відповідну підготовку й атестацію як судові Е. певного фаху (ст. 10 Закону України “Про судову експертизу”). Судовий Е. має право: ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються експертизи; порушувати клопотання про надання нових матеріалів, необхідних для висновку; з дозволу особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або суду бути присутнім при провадженні допитів та інших слідчих дій і ставити особам, які допитуються, питання, що стосуються експертизи, а за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки (ст. 77 КПК України).

Загальна теорія криміналістики – методологічна основа, яка являє собою систему світоглядних принципів, концепцій, категорій, понять, методів і зв’язків, що відображають предмет криміналістики як ціле. Основні елементи: а) вступ до З. т. к. ; б) окремі криміналістичні теорії; в) вчення про методи криміналістики; г) вчення про мову криміналістики; д) криміналістична систематика.

Заміна частин документа – один із способів часткового підроблення, який полягає в заміні аркушів, уклеюванні окремих ділянок і переклеюванні фотокартки. Ознаки заміни аркушів: порушення нумерації сторінок або невідповідність сторінок; розходження у графічних ознаках друкарського шрифту, у малюнку захисної сітки, формі і розмірах лінування; невідповідність аркушів за розміром та якістю паперу; додаткові проколи в місцях кріплення аркушів та ін. Ознаки переклеювання фотокартки: відсутність на фотокартці відбитка печатки; розходження у графічних ознаках букв у частинах відбитка на фотокартці і документі; наявність розрізу на фотокартці; розходження в кольорі часток клею, що виступає з-під фотокартки.

Запитання – звернення, що потребує відповіді; одна з форм судження. У ньому не повідомляється готова думка, а виражається прагнення того, хто говорить, спонукати співрозмовника до повідомлення або розвитку думки. Існують різні форми і функції З. За своїм цільовим призначенням З. поділя-

ються на: основні, доповнюючі, уточнюючі, нагадувальні, контрольні. З. є важливою формою процесуального спілкування під час допиту.

Запитання навідне – запитання, що містить елементи сугестії (навіювання) і неприпустиме під час допиту. Запитання не повинно наводити допитуваного на відповідь. Існує три типи З. н.: 1) запитання, що містять пряме підказування, коли навіювання спрямоване на предмет запитання і збігається з ним (наприклад: “Чи були на викрадачеві рукавички?”; за умови, що свідок назвав викрадача); 2) запитання, що спрямовані на характеристику властивостей навіюваного уявлення, на уточнення його деталей (зокрема: “Якого кольору були рукавички у викрадача?”; за умови, що свідок назвав викрадача, але про наявність рукавичок не говорив); 3) запитання, що є непрямим підказуванням, коли вони спрямовані на предмет, особу, дію, на те, що реально існує, відоме свідкові і ним назване. Навіювання вводиться в констатуючу частину як другорядний елемент і спрямоване на неіснуючі, але, на перший погляд, незначні деталі (наприклад: “Який вигляд має викрадач, що сів за кермо і був у рукавичках?”; за умови, що свідок описав факт крадіжки машини і назвав викрадачів).

Збирання доказів – процес, що складається з таких стадій: а) виявлення доказів – їх відшукування; б) фіксація (закріплення) доказів: зберігання фактичних даних у встановленому законом порядку; в) вилучення доказів: дії, що забезпечують можливість використання доказів, приєднання їх до справи, а також їх дослідження; г) зберігання доказів, що полягає у вжитті заходів щодо збереження самих доказів. З. д. є першим етапом роботи з доказами.

Звукозапис у кримінальному судочинстві – додатковий засіб фіксації показань. Про провадження звукозапису допитуваного повідомляють до початку слідчої дії. Не припустимо здійснювати звукозапис тільки частини допиту або показань, спеціально повторених для звукозапису. На фонограми мають бути зафіксовані: місце і дата провадження слідчої дії, час її початку і закінчення, посада і прізвище особи, яка здійснює слідчу дію, прізвище, ім’я, по батькові кожної особи, яка

бере участь у її провадженні. По закінченні допиту звукозапис повністю відтворюється, і особа своєю заявою засвідчує його правильність. На фонограму записуються і всі доповнення та поправки до показань. Звукозапис не замінює протоколювання слідчої (судової) дії.

Зв'язність почерку – у почеркознавстві: загальна ознака почерку, що полягає в безперервності виконання певної кількості письмових знаків і їх частин у межах одного слова. Розрізняють З. п.: малу (при з'єднанні літер у більшості слів по дві-три), середню (при з'єднанні від чотирьох до шести) і велику (при виконанні шести і більше знаків в одному слові при безупинному русі руки в процесі письма).

Звалтування – злочин, що полягає у ставлених зносах із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. З. є найтяжчим і найнебезпечнішим злочином проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (ст. 152 КК України).

Злом – засіб проникнення в помешкання, сховище, сейф з метою отримання інформації або вчинення злочину. З. відбувається за допомогою певних знарядь та інструментів. Існують спеціально виготовлені в злочинних цілях знаряддя З. і злодійського інвентарю (“гусяча лапа”, “фомка” та ін.).

Злочини організовані – найбільш небезпечний різновид групових злочинів. З.о. вчиняються групами. Мають керівні засади злочинної діяльності, внутрішньогрупову ієрархію, зрощування із офіційними структурами, корумповану захищеність, налагоджену систему взаємодії між членами злочинного угруповання. Існують особливості розслідування організованих злочинів.

Злочинна організація, злочинне співтовариство – згуртована організована група, створена для вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів, або об'єднання організованих груп, створених із тією самою метою. Відповідно до ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він вчинений стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або

структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої З. о., так і інших злочинних груп.

Змивання – спосіб зміни змісту документа, за якого здійснюється видалення тексту різними розчинниками, що вимивають барвник штрихів. Ознаки З.: ослаблення блиску; наявність зон розмиву зі слабовираженими пофарбованими межами, покоровленість і шорсткість паперу; залишки барвника видалених штрихів. Для виявлення ознак З. використовують збільшувальні оптичні засоби й ультрафіолетові освітлювачі.

Знаряддя злому – будь-який твердий предмет (металевий прут, лом, труба, сокира тощо), що може бути використаний для подолання перешкод. Зазвичай застосовуються: різний столярний або слюсарський інструмент, металеві предмети. До особливої групи З. з. належать спеціально виготовлені зі злочинною метою інструменти та пристрої: “гусяча лапа”, “рак”, “фомка”, “уїститі”, “відмички”, “балерина”, “вудочки” та ін.

Знаряддя злочину – предмети та речовини, що використовуються злочинцем для досягнення злочинного результату; елемент криміналістичної характеристики злочинів.

Знаття інформації з каналів зв'язку – оперативно-розшукова або слідча дія. Процедура З. і. з к. з. передбачена КПК України (ст. 187). За наявності підстав слідчий за погодженням з прокурором звертається з поданням до голови апеляційного суду за місцем провадження слідства. Голова суду чи його заступник розглядає подання, вивчає матеріали справи, вислуховує думку прокурора, після чого, залежно від підстав для прийняття такого рішення, виносить відповідну постанову. Постанова оскарженню не підлягає, на неї не може бути внесено подання прокурором. З. і. з к. з. з метою запобігати злочину може бути застосовано до порушення кримінальної справи. Див. *Прослуховування і запис телефонних переговорів*.

Зовнішні ознаки – характеристики зовнішнього вигляду в цілому або окремих елементів, що сприймаються, за яки-

ми можливо відрізнити (упізнати) людину чи віднести її до певної групи людей. З. о. поділяються на: анатомічні (характеризують зовнішню будову тіла людини: зріст, статуру, форму голови, риси обличчя тощо); функціональні (рухові, мовні та інші функції, що виявляються зовнішньо, у тому числі поведінка: хода, постава, жестикуляція, міміка, голос, звички та ін.); прикмети одягу, взуття та інших предметів, які людина постійно носить.

Зразки – ідентифікуючі об'єкти, що без сумніву походять від об'єкта, який підлягає ідентифікації, відображають його ознаки. З. класифікуються: 1) за характером: на зразки, що відображають спосіб дії об'єкта (З. почерку, що відображають письмові навички людини) або структуру (З. куль, відстріляних з даного екземпляра зброї, що відображають структуру його деталей); зразки, що мають ті самі властивості, що й ідентифікований об'єкт (частини субстрату ідентифікованого об'єкта, еталони виробів, частина з яких підлягає ідентифікації); 2) за часом і умовами виникнення: З., що виникли до розслідуваної події і не пов'язані з нею (вільні З.); З., що виникли під час розслідуваної події, але не у зв'язку з розслідуванням справи (умовно вільні З.); що виникли у зв'язку з розслідуванням справи (експериментальні З.). Останні поділяються на З., що їх отримує слідчий (суд) особисто чи за участю спеціаліста (слідчі і судові З.), і зразки, що їх отримує експерт (експертні З.).

Зразки для експертного дослідження – зразки почерку, відбитки пальців рук, ступнів, взуття, зліпки зубів, проби крові, слини, зразки шрифту конкретної друкарської машинки, що ймовірно належать певній особі і використовуються у процесі провадження експертиз як порівняльні матеріали при дослідженні рукописів, предметів зі слідами рук, ніг, зубів, документів та ін. об'єктів, що подаються екперту для дослідження. У разі потреби слідчий має право винести постанову про вилучення чи відібрання зразків почерку або зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Про відібрання зразків складається протокол (ст. 199 КПК України). З. для е. д. поділяються на: експериментальні (спеціально отримані для цілей даної конкретної експертизи) і вільні (створені або отримані поза

зв'язком із розслідуваною кримінальною справою, як правило, до її порушення).

Ідентифікаційна ознака – (у теорії ідентифікації) властивість об'єкта, що відповідає певним вимогам. Експертний висновок про тотожність завжди базується на сукупності І. о. Роль І. о. можуть відігравати лише такі властивості об'єкта, що характеризуються відносною сталістю і специфічністю. За ідентифікаційною роллю ознаки поділяються на загальні й окремі. Загальні І. о. виражають ті чи інші властивості, притаманні певній класифікаційній групі. Окремі І. о. – особливості об'єкта, що не виражають його групових властивостей. При ідентифікації враховується комплекс загальних і окремих І. о.

Ідентифікаційне поле – сукупність ідентифікаційних ознак, які відобразилися на об'єкті в конкретних умовах взаємодії.

Ідентифікаційний період – тимчасовий інтервал, що дає можливість з урахуванням сталості і змінюваності ототожнюваних ознак об'єктів здійснювати процес ідентифікації.

Ідентифікація (від пізньолат. *identifico* – ототожнюю) – процес встановлення тотожності індивідуально-визначеного об'єкта або класифікаційної групи. За характером тотожності розрізняють індивідуальну (встановлення тотожності індивідуально визначеного об'єкта) і групову І. (визначення групової належності). З'ясування індивідуальної тотожності здійснюється на основі дослідження загальних і окремих ознак. За природою об'єктів, які ідентифікуються, розрізняють І: за уявним образом; за матеріально-фіксованим відбитком об'єкта; цілого за його частинами. За суб'єктом ототожнення розрізняють слідчу й експертну І. За об'єктом дослідження виділяють: І. людини; І. предметів і речей; І. тварин. Об'єкти, які беруть участь у процесі І., поділяються на: 1) ідентифіковані (ототожнювані), встановлення тотожності яких є метою ідентифікації (пістолет, знаряддя злочину та ін.); 2) ідентифікуючі (ототожнюючі), за допомогою яких встановлюється тотожність об'єкта, який шукають (відбиток папілярного візерунка, слід взуття, слід знаряддя злочину).

Ідентифікація печатки за відбитком – вид ідентифікації, який провадиться шляхом порівняльного дослідження, при якому встановлюється збіг і розходження загальних і окремих ознак. Загальними ознаками печатки є її форма, розміри, зміст і розміщення тексту, малюнок герба, емблеми, розмір і малюнок шрифту. Окремими ознаками вважають деякі особливості, пов'язані з виготовленням і застосуванням печатки: форма дрібних деталей, особливості розміщення певних елементів один до одного, розмір кутів з'єднання штрихів, ширина штрихів, скривлення і деформація окремих літер і знаків.

Індивідуальність почерку – неповторність сукупності ознак конкретного почерку; конкретні відхилення від шкільних прописів та інших зразків, що має важливе ідентифікаційне значення. І. п. зумовлюється факторами об'єктивного (методикою та умовами навчання письма, практикою письма людини) і суб'єктивного (анатомо-фізіологічними та психологічними властивостями індивіда) характеру.

Інценування злочину – створення обстановки, яка не відповідає події, що відбулася фактично на цьому місці. Виявленню І. з. сприяють негативні обставини, що суперечать природному ходу подій.

Йодна трубка – прилад для виявлення відбитків пальців рук за допомогою пари йоду. Прилад для обкурювання слідів парою йоду складається з гумової груші, Й. т. та скляної лійки. Пара йоду добре виявляє сліди рук на різних поверхнях: папері, картоні, дереві, пластмасі, лакованих меблях. Обкурювання парою йоду не знищує слідів і не виключає в разі невдачі застосування інших методів. Сліди, виявлені парою йоду, швидко знебарвлюються. Їх фіксують фотографуванням, а в деяких випадках закріплюють на поверхні розчином крохмалю або порошком заліза.

Калібр – (франц. *calibre*, від араб. *каліб* – форма) – діаметр ствола вогнепальної зброї. Вимірюється в лініях, дюймах, міліметрах, сотих міліметра, тисячних міліметра. У мисливських дробових рушницях К. позначається умовними цифрами, тотожними діаметру каналу. У нарізного ствола К. визначається відстанню між протилежними полями нарізів.

Категоричний висновок експерта – достовірний висновок про факт незалежно від умов його існування. Може бути позитивним чи негативним.

Колекції криміналістичні – зібрання різних об'єктів-зразків (зброї, боєприпасів, відбитків печаток і штампів тощо), що слугують для розшукових, ідентифікаційних та діагностичних цілей. Утворюються в експертних установах.

Контакт психологічний – найсприятливіша психологічна атмосфера, певний настрій при спілкуванні під час допиту чи інших вербальних слідчих дій. К. п. під час допиту передбачає можливість виникнення двох його рівнів: 1) коли допитуваний бажає давати показання; 2) коли допитуваного змушують до цього. У змісті контакту можна виділити два елементи: 1) готовність допитуваного до спілкування; 2) результат правильного психологічного підходу слідчого до допитуваного. Ознаки К. п.: 1) завжди має двосторонній характер, його встановлення і підтримка залежать як від слідчого, так і від допитуваного, хоч ініціатива і керуючий вплив належать слідчому; 2) являє собою динамічний процес, що перебуває в розвитку, учасники якого постійно коригують свою поведінку; 3) є ситуативним і може виникнути на різних стадіях допиту.

Крадіжка – таємне викрадення чужого майна (ст. 185 КК України); таємний спосіб вилучення майна, який припускає наявність у злочинця впевненості, що він діє непомітно для потерпілого та інших осіб. Це відрізняє К. від грабежу та розбою. У криміналістиці розрізняють: К. з приміщень, К. матеріальних цінностей з цехів промислових підприємств, підприємств АПК, комунальних господарств і будівельних організацій, а також К. вантажів на залізничному, річковому, морському та повітряному транспорті; К. особистих речей громадян; кишенькові К.; К. транспортних засобів. Типові слідчі дії при розслідуванні К.: огляд місця події, допит потерпілих, допит матеріально відповідальних осіб і керівників підприємств; допит свідків; допит підозрюваного (обвинуваченого); призначення судових експертиз.

Криміналістика (від лат. *criminalis* – злочинний) – наука про закономірності механізму злочину, виникнення інформації про злочин і його учасників, закономірності збирання,

дослідження, оцінки і використання доказів і оснований на пізнанні цих закономірностей спеціальні методи і засоби судового дослідження й запобігання злочинам. Предмет К. є багатогранним і складним. В юридичній літературі застосовуються й інші визначення предмета К., зокрема: як науки про розслідування злочинів; або науки про розкриття злочинів; або науки про сукупність технічних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій. Термін “К” уперше вжито наприкінці XIX ст. судовим слідчим, згодом університетським професором Г. Гроссом. Зародження К. пов’язане із соціальним замовленням держави і суспільства науці: розробити нові засоби й методи розкриття і розслідування злочинів в умовах появи професійної та організованої злочинності. Історично К. зародилася у надрах кримінально-процесуальної науки. Сучасні уявлення про зміст К. дають можливість вирізнити в її системі чотири розділи: 1) загальну теорію криміналістики; 2) криміналістичну техніку; 3) криміналістичну тактику; 4) криміналістичну методіку (методіку розслідування окремих видів злочинів). За своєю природою К. – юридична наука. Такий погляд сформувався у 1952–1955 рр. і згодом став панівним у правовій науці. Завдання К. визначаються її соціальною функцією – своїми прийомами, методами й засобами сприяти справі боротьби зі злочинністю. Такими завданнями є: 1) вивчення закономірностей, що становлять предмет К.; 2) розробка технічних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій щодо збирання, дослідження і використання доказів; 3) удосконалення тактичних і методичних основ досудового розслідування і судового слідства, основ судової експертизи; 4) вдосконалення криміналістичних методів запобігання злочинам; 5) вивчення можливості використання зарубіжного досвіду в боротьбі зі злочинністю.

Криміналістична класифікація злочинів – систематизація злочинів за криміналістично значущими основами, що сприяють формуванню криміналістичних характеристик злочинів і розробці окремих криміналістичних методик; базується на кримінально-правовій класифікації і враховує спосіб вчинення і приховування злочину, особу злочинця і потерпілого, місце вчинення злочину та інші чинники.

Криміналістична методика – розділ криміналістики, що є системою наукових положень і рекомендацій, які розробляються на їх основі, щодо організації і здійснення розслідування і запобігання окремим видам злочинів. К. м. вживається як синонім методіки розслідування окремих видів злочинів. Змістом К. м. є загальні положення й окремі криміналістичні методіки розслідування (методіка розслідування крадіжок, грабежів, розбоїв, убивств, згвалтувань тощо).

Криміналістична тактика – розділ криміналістики, що є системою наукових положень і рекомендацій, які розробляються на їх основі, щодо організації і планування досудового і судового слідства, визначення лінії поведінки осіб, які здійснюють судові дослідження, щодо прийомів проведення окремих процесуальних (слідчих і судових) дій, спрямованих на збирання і вивчення доказів, на встановлення обставин, що сприяли вчиненню і приховуванню злочинів. До складу К. т. входять: вчення про криміналістичну версію і планування розслідування, концепція слідчої ситуації, тактичного рішення і тактичного ризику, системи тактичних прийомів проведення слідчих і судових дій (тактичні комбінації) та ін.

Криміналістична техніка – розділ криміналістики, що є системою наукових положень і технічних засобів, розроблених на їх основі, прийомів і методів, призначених для збирання, дослідження і використання доказів. К. т. виникла внаслідок впровадження досягнень природничих і технічних наук у практику боротьби зі злочинністю. Методи фізики, хімії, біології, медицини та інших галузей знань пристосовувалися для виявлення слідів злочину, інформації з метою кримінального судочинства. К. т. в XIX ст. заклала основу криміналістики. Термін “К. т.” має два основних значення. У *широкому* розумінні слова К. т. означає розділ (частину) криміналістики, у *вузькому* – це сукупність, система науково-технічних засобів, прийомів і методів, які використовуються при розкритті, розслідуванні і запобіганні злочинам. Форми застосування К. т.: 1) використання науково-технічних засобів оперативними працівниками при проведенні оперативно-розшукових заходів; 2) застосування науково-технічних засобів слідчими при про-

вадженні слідчих дій; 3) використання науково-технічних засобів фахівцями та експертами у процесі відповідних досліджень; 4) застосування науково-технічних засобів учасниками судового розгляду. Розвивається К. т. у трьох основних напрямках: оперативно-слідчому, науково-дослідному, профілактичному. Система К. т. охоплює такі основні галузі: 1) судова фотографія; 2) судовий кіно- і відеозапис; 3) трасологія; 4) судова балістика; 5) криміналістичне дослідження письма; 6) техніко-криміналістичне дослідження документів; 7) криміналістичне ототожнення особи за ознаками зовнішності; 8) кримінальна реєстрація.

Криміналістична характеристика злочинів – система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, яка відтворює закономірні зв'язки між ними і служить побудові і перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинів. Основні елементи К. х. з.: 1) спосіб злочину; 2) місце та обстановка; 3) час вчинення злочину; 4) знаряддя і засоби; 5) предмет посягання; 6) особа потерпілого; 7) особа злочинця; 8) сліди злочину (у широкому розумінні).

Криміналістичний прийом – найбільш раціональний і ефективний спосіб здійснення процесуальної дії. Розрізняють технічні, тактичні та організаційні К. п.

Кримінальна реєстрація – цілеспрямований систематичний облік певних об'єктів для наступного використання реєстраційних даних при розслідуванні злочинів, розшуку злочинців і речових доказів, з'ясуванні різноманітних обставин, що супроводжують злочин. Систему К. р. утворюють різні види криміналістичного обліку (алфавітно-дактилоскопічний облік осіб, засуджених і затриманих; дактилоскопічний облік невідомих злочинців, які зникли з місця події; облік за зовнішніми ознаками; облік за способом вчинення злочинів; облік зниклих безвісти осіб і невідомих трупів; облік вогнепальної зброї, що використовувалася при вчиненні нерозкритих злочинів; облік втраченої і виявленої вогнепальної зброї та ін.).

Ложе трупа – ділянка поверхні підлоги або ґрунту під трупом. Л. т. треба оглядати для виявлення слідів і предметів, пов'язаних зі злочинном.

Магнітна щіточка – пристосування для запылення слідів пальців рук за допомогою порошку заліза; являє собою стрижневий магніт, замкнутий у пластмасовий корпус. При стиканні з порошком заліза частинки його, притягуючись магнітом через стінку корпуса, утворюють “бороду”. Пластмасовий обмежувач перешкоджає порошку піднятися вгору по корпусу щіточки. Рух магнітного стрижня дає можливість зсипати порошок назад у флакон.

Магнітний шукач (підіймач) – пристрій, призначений для пошуку знарядь злочину та інших предметів, виготовлених із чорних металів. Основною частиною пристрою є магнітна голівка. Максимальна сила, що піднімає магнітну голівку, становить 8 кг.

Метод судової фотографії – сукупність способів (правил і рекомендацій) щодо обрання фототехнічних засобів і прийомів їх застосування.

Методика експертного дослідження – система методів, що застосовуються при вивченні об'єктів судової експертизи для встановлення фактів, які належать до предмета певного роду, виду і підвиду судової експертизи.

Механізм слідоутворення – система компонентів процесу утворення слідів-відбитків. Сліди виникають у результаті взаємодії двох об'єктів: слідоутворюючого і слідосприймаючого.

Механізм ударно-спусковий – пристрій в деяких видах автоматичної вогнепальної зброї і револьверах. Об'єднує функції ударного і спускового механізмів. Складається з курка або ударника з пружиною, шептала, спуска і тяги.

Мікрофотографія – фотозйомка, яка застосовується для виявлення і фіксації мікроструктури і мікрорельєфу досліджуваних об'єктів. Мікрофотозйомка зі значним збільшенням провадиться звичайним фотоапаратом, мікрофотонасадкою, мікрофотокамерою.

Місце злочину – місце здійснення злочинного наміру, який спричинив матеріальні наслідки.

Місце події – певна територія або приміщення, в межах яких відбулася сама подія злочину або виявлено її наслідки. Щодо одного злочину може існувати кілька місць подій. Місце

виявлення ознак злочину часто не збігається з місцем його вчинення.

Натиск почерку – загальна ознака почерку; характеризує загальну інтенсивність і розміщення зусиль на прилад, що пише, при виконанні письмових знаків.

Науково-технічні засоби – пристрої, прилади або матеріали, що використовуються для збирання і дослідження доказів або створення умов, які ускладнюють вчинення злочинів. Поділяються на такі групи: 1) прилади, інструменти, пристосовання, взяті без зміни з різних технічних і природничих наук; 2) спеціально пристосовані прилади, інструменти та інші технічні засоби для криміналістичних цілей; 3) спеціально розроблені прилади, інструменти, прилади для цілей криміналістики. Науково-технічні засоби можуть застосовуватися окремо або в комплекті. Спеціальні комплекти н.-т. з. розроблені у вигляді слідчих валіз, слідчих портфелів, оперативних сумок, валіз криміналіста, наборів для огляду місця вибуху, для роботи з мікрооб'єктами, для дактилоскопіювання і “туалету” трупа та ін.

Нахил почерку – загальна ознака почерку; залежить від напряму згинаючих рухів при виконанні прямолінійних елементів. За нахилом почерк буває прямим, правонахиленим, лівонахиленим, косим і безладним.

Негативні обставини – фактичні дані, що суперечать природному ходу події або звичайному стану справ; суперечать характерному механізму вчинення злочину, а також версіям слідчого. Н. о. містять інформацію не про справжню подію, а про дані, що порушують природне співвідношення причини і наслідку, – про інсценування злочину. Н. о. поділяють на дві групи: 1) матеріально-фіксовані сліди і предмети; 2) дії. Частіше Н. о. виявляються під час огляду місця події у вигляді відсутності (або наявності) слідів, предметів, фактів, які за даних умов повинні мати місце (або не повинні мати місця в разі їх наявності).

Неправда у показаннях – навмисне перекручення інформації допитуваним на допиті. Н. у п. може бути повною і частковою. У показаннях допитуваних частіше трапляється часткова неправда. Прийомами формування часткової неправди

є: 1) пропущення або вилучення окремих елементів події; 2) доповнення факту вигаданими елементами; 3) доповнення факту реальними елементами, що не стосуються досліджуваної події; 4) заміна окремих елементів події вигаданими деталями; 5) заміна окремих елементів реальними, що не стосуються даної події.

Обізнана особа – особа, яка володіє спеціальними знаннями і може виконувати в судочинстві функції спеціаліста або експерта.

Облік криміналістичний – вид кримінальної реєстрації. Залежно від характеру, обсягу даних і процедури обліку розрізняють централізовані і місцеві О. к. Централізовані О. к. поділяються на: оперативно-довідкові (за прізвиськом і дактилоскопічні), оперативно-розшукові (осіб, які зникли безвісти; невпізнаних трупів; викрадених речей) і спеціальні (кулегільзотека тощо).

Обшук – слідча дія, що полягає у відшукуванні об'єктів, які мають значення для справи. Мета О. – виявити знаряддя злочину, речі й цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети й документи, які мають значення для встановлення істини у справі. Ціллю О. може бути також виявлення трупів, осіб, які переховуються від суду і слідства, інших осіб. Додатковою метою О. можуть бути: виявлення і вилучення всіх речей і предметів, вилучених з цивільного обігу і заборонених для користування, а також пошук майна для забезпечення відшкодування заподіяного збитку або можливої конфіскації. Процесуальний режим О. визначений кримінально-процесуальним законодавством (ст. 177, 179-186, 188, 189 КПК України).

Обшук особи – примусове обстеження тіла живої людини, її одягу, взуття, речей і предметів, що перебувають при ній. О. о. може провадитися лише особою однієї статі з обшукуваним у присутності понятих тієї ж статі (ст. 184 КПК України). О. о. провадиться на підставі постанови слідчого, санкціонованої прокурором. Існують певні винятки: без винесення постанови О. о. можна провадити при фізичному захопленні підозрюваного уповноваженими на те особами, якщо є достатні

підстави вважати, що затриманий має при собі зброю або інші предмети, які становлять загрозу для оточуючих, чи намагається звільнитися від доказів, які викривають його чи інших осіб у вчиненні злочину; при затриманні особи або взятті під варту; за наявності достатніх підстав вважати, що особа, яка перебуває у приміщенні, де проводяться обшук чи виїмка, приховує при собі предмети або документи, що мають значення для встановлення істини у справі. О. о. рекомендується проводити в певній послідовності – “зверху вниз”. Слід передбачити можливість опору обшукуваним. Обшукуваного треба поставити обличчям до стіни або автомобіля під кутом 45° із широко розставленими ногами. О. о. має бути проведений таким чином, щоб при цьому не принижувалась людська гідність. Обстеження тіла обшукуваного доцільно здійснювати у присутності лікаря або фельдшера.

Огляд експертний – огляд об’єктів експертного дослідження, що його проводить експерт на підготовчій або аналітичній стадії експертного дослідження. О. е. може проводитися під час огляду місця події з участю експерта. Мета огляду – виявлення фактів, що мають значення для вирішення поставлених перед експертом питань.

Огляд місця події – слідча дія, що полягає у безпосередньому вивченні приміщення або місцевості, де вчинено злочин, чи виявленні його слідів. Проводиться слідчим або особою, яка провадить дізнання, з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з’ясування обстановки події або обставин, що мають значення для справи. О. м. п. належить до початкових і невідкладних слідчих дій. З О. м. п. не слід зволікати. Його можна проводити до порушення кримінальної справи (ст. 190 КПК України). У процесі О. м. п. досліджуються наслідки події і матеріальна обстановка місця події, що збереглася. Мета О. м. п.: 1) вивчення обстановки місця події для з’ясування характеру і обставин події; 2) виявлення, збирання, закріплення, попереднє дослідження і оцінка слідів та інших речових доказів; 3) отримання інформації для висування версій; 4) отримання даних для організації оперативно-розшукових заходів.

Огляд слідчий – слідча дія, що здійснюється з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з’ясування обстановки події та обставин, що мають значення для справи. Види О. с.: огляд місця події, огляд трупа (огляд трупа на місці його виявлення), огляд предметів, огляд документів, огляд тварин, огляд ділянок місцевості і приміщень, які не є місцем події, освідування (огляд тіла живої людини). Кожний з видів О. с. має особливості, які визначають тактику його проведення, проте існує низка положень процесуального і тактичного характеру, загальних для усіх видів О. с. Так, при О. с. обов’язкова присутність не менше двох понять (крім освідування); слідчий має право залучити до участі в огляді обвинуваченого, потерпілого, підозрюваного, свідка, а у разі потреби може (іноді зобов’язаний) запросити спеціаліста (судового медика, криміналіста, товаровознавця та ін.). О. с. об’єктів провадиться за місцем їх виявлення і лише у виняткових випадках – за місцем провадження слідства.

Огляд трупа – 1) слідча дія, що провадиться слідчим або особою, яка провадить дізнання, на місці виявлення трупа з метою виявлення ознак, що дають змогу встановити особу потерпілого, місце, час, обставини і причини смерті, а також для виявлення ознак, що вказують на можливого злочинця. О. т. провадиться у присутності двох понять і за участю судово-медичного експерта (або іншого лікаря). Порядок О. т. регламентується ст. 192 КПК України. При О. т.: встановлюють фактичні дані, доступні безпосередньому спостереженню; фіксуються положення і поза трупа, стать, приблизний вік, особливості статури тощо, стан і особливості одягу та взуття, предмети, сліди, документи, що є на трупі і біля нього, а також тілесні ушкодження і трупні зміни. Труп фотографують, складають схеми, виготовляють зліпки і відбитки слідів, беруть зразки волосся, крові, тканин тіла, відбитки пальців; 2) складова частина судово-медичної експертизи, що передуює розтину трупа. Полягає в зовнішньому вивченні анатомічних ознак і патологічних змін окремих частин тіла, а також ушкоджень (якщо вони є).

Ознаки письма – зовнішні прояви відносно стійких навичок письма, що відображаються в рукописі. Систему іден-

тифікаційних О. п. становлять ознаки письмової мови, топографічні О. п. та ознаки почерку. Для кожної особи ця певна сукупність ознак є неповторною.

Ознаки письмової мови – властивості мовних навичок (мова тексту, особливості пунктуації, орфографії тощо). О. п. м. поділяються на загальні й окремі. До загальних належать: рівень володіння письмовою мовою (високий, середній, низький); ступінь розвитку граматичних та стилістичних навичок (високий, середній, низький); довжина речень (велика, середня, мала); переважні типи речень (прості, складні); використання фразеологічних засобів; лексичні ознаки, об'єм словникового запасу та ін. До окремих граматичних О. п. м. належать орфографічні чи пунктуаційні помилки, своєрідність побудови окремих речень, наявність у реченнях стилістичних чи синтаксичних помилок (вживання архаїзмів, діалектизмів, жаргону, скорочень, професіоналізмів, тавтології тощо). О. п. м. мають важливе ідентифікаційне значення для встановлення авторства письма, а також допоміжне значення – для ідентифікації особи за почерком.

Ознаки підроблення відбитків печаток (штампів) – комплекси проявів, що свідчать про спосіб підроблення: малювання відбитка, кустарне виготовлення, копіювання справжнього відбитка, формування відбитка за допомогою комп'ютерної графіки (нестандартність букв, неоднакова висота, ширина букв, різна товщина штрихів, різні проміжки між словами, нерадіальне розташування знаків по колу, дзеркальність окремих знаків, помилки в тексті, розпливи окремих штрихів, відсутність штемпельного барвника у штрихах).

Ознаки підчищення документа – прояв не властивих справжньому документу ознак, що виникли внаслідок механічного впливу на текст шляхом стирання або відшкрябування гострим предметом (скуйовдженість волокон паперу, пошкодження ліновки і захисної сітки, зменшення товщини паперу, розпливи нових штрихів на ділянці підчищення, залишки штрихів видаленого тексту).

Ознаки технічного підроблення підпису – сліди зупинок писального приладу у вигляді стовщень або перерв

штрихів, наявність у штрихах і біля них частинок іншого барвника, звивистість і тупі закінчення штрихів.

Ознаки травлення документа – прояв не властивих справжньому документу ознак, що виникли під впливом дії на нього травлячих речовин (матові жовтуваті або сіруваті плями, розпливи і зміна кольору штрихів, пошкодження захисної сітки, лініювання, залишки штрихів витравленого тексту).

Окремі ознаки почерку – окремі особливості виконання рукопису, що зумовлені навичками письма, властивими конкретній особі, які стійко виявляються в письмових знаках. О. о. п. дають змогу ідентифікувати виконавця рукопису. О. о. п. є: складність рухів при виконанні літер; форма рухів при виконанні надрядкових елементів (овальна, петельна, спіральна); форма рухів при виконанні підрядкових елементів (дугова, петельна, кутова); форма рухів при з'єднанні письмових знаків між собою (кутова, дугова, петельна); відносна протяжність рухів по вертикалі (співвідношення розміру) елементів літери; розміщення точок початку і закінчення рухів при виконанні письмових знаків (щодо лінії рядка: низьке, середнє, високе; щодо інших частин цих літер: праворуч від подовжнього елемента, ліворуч від подовжнього елемента, на подовжньому елементі); напрям рухів при виконанні букв та їх елементів (лівоокружний, правоокружний, зверху вниз, зліва направо, знизу вгору, справа наліво); вид з'єднання рухів при виконанні букв (інтервальний, злитий).

Опис прикмет зовнішності людини – певна методика, словесний портрет. Опис у реєстрах зовнішності осіб, які були піддані покаранню, уперше було здійснено Паризькою префектурою в середині XVIII ст. Наукова методика опису особи (словесний портрет) була розроблена у 80-х рр. XIX ст. французьким криміналістом А. Бертільоном. Див. *Словесний портрет*.

Організація розслідування – комплекс необхідних заходів на різних етапах розслідування, які забезпечують діяльність органів щодо розкриття, розслідування і запобігання злочинам. О. р. означає: своєчасну розробку узгодженого плану заходів правоохоронних органів; належну взаємодію слідчого, оперативних працівників, спеціалістів; забезпечення кваліфі-

кованого керівництва слідчо-оперативною групою або бригадою; проведення регулярних нарад слідчої групи; систематичний обмін інформацією і звітністю про результати роботи слідчої групи і кожного слідчого; забезпечення необхідних умов праці; своєчасну розробку і виконання планів розслідування в кожній кримінальній справі. О. р. ґрунтується на положеннях НОП. О. р. слідчого поширюється на режим і умови його роботи, вдосконалення нормування праці, обладнання робочого місця, оргтехніки, секретарського обслуговування.

Освідування – слідча дія, що полягає в огляді обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого або свідка для встановлення на їх тілі слідів злочину або наявності особливих прикмет. Судово-медичне О. за вказівкою слідчого проводить судово-медичний експерт або лікар. Слідчий не має права бути присутнім при О. особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає О. При О. не допускаються дії, що принижують гідність освідуваної особи або небезпечні для її здоров'я. Про результати О., проведеного слідчим, складається протокол, який підписують слідчий та освідуваний. При судово-медичному О. складають акт, а коли О. проводить лікар, він видає довідку (ст. 193 КПК України).

Особа злочинця – сукупність психологічних властивостей, характерних для осіб, які вчиняють злочини. Вивчення О. з. містить дослідження психологічних механізмів протиправної поведінки, мотивацій різних видів злочинів, ролі і співвідношення індивідуально-психологічних і соціально-культурних чинників у формуванні О. з. і протиправної поведінки, впливи на нього стійких і ситуативних психічних станів. У криміналістиці О. з. розглядається як елемент криміналістичної характеристики злочину.

Особливі прикмети – відмітні особливості, що мають цінність для ідентифікації людини за ознаками зовнішності (татування, родимки, шрами).

Очна ставка – слідча (судова) дія, що полягає в одночасному та поперемінному допиті у присутності раніше допитаних осіб про обставини, щодо яких вони дали істотно суперечливі показання. Кримінально-процесуальне законодавство

(ст. 172, 173, 304 КПК України) регламентує порядок проведення О. с. Основними характеристиками О. с. є: єдність предмета (особи допитуються за тими самими обставинами); єдність об'єкта (О. с. є процесом безперервного порівняння показань двох одночасно (поперемінно) допитуваних осіб; єдність часу (допит двох осіб здійснюється в їх присутності протягом цієї слідчої дії); єдність місця (обидві особи допитуються в тому самому місці); рівність умов сприйняття запитань слідчого і показань один одного; єдність документування (вся процедура слідчої дії фіксується в один час в єдиному протоколі). Тактика О. с. має специфіку, що зумовлена: 1) розширеним складом учасників; 2) ускладненим інформаційним обміном; 3) наявністю ефекту присутності; 4) взаємним рефлексуванням і зниженням рівня прогнозу; 5) підвищеним ступенем тактичного ризику.

Папілярний візерунок – візерунок на нігтьових фалангах пальців рук, утворений папілярними лініями. П. в. поділяються на три основні типи: дугові, петельні і завиткові. Дугові П. в. найпростіші за своєю будовою; складаються з одного-двох потоків папілярних ліній, які беруть початок біля одного бічного краю пальця і йдуть до другого, утворюючи в середній частині візерунка дугоподібні фігури. Дугові П. в. поділяються на два види: прості дугові візерунки і дугові візерунки із зародковим внутрішнім малюнком. Дугові П. в. становлять близько 5 % загальної кількості пальцевих візерунків. Петельні П. в. складаються не менше ніж з трьох потоків ліній, мають одну дельту, а в їх внутрішньому малюнку є хоч би одна папілярна лінія, що утворює вільну петлю. Петельні П. в. поділяються на: ульнарні (основи петель звернені до мізинця) і радіальні (основи петель звернені до великого пальця). Види петельних П. в.: прості, половинчасті, замкнуті, вигнуті, рівнобіжні, зустрічні. Петельні П. в. становлять близько 65 % від загальної кількості пальцевих візерунків. Завиткові П. в. найскладніші за будовою, їх внутрішній малюнок має принаймні одне коло, овал, повний оборот спіралі, або дві-три системи петель, голівки яких огинають одна одну, або хоча б одне півколо, опуклість якого звернена до основи візерунка. Завиткові П. в. мають дві дельти (іноді три або чотири). Види завиткових П. в.: кругові,

спіралеподібні, неповні завиткові візерунки, завиткові візерунки зі складною будовою внутрішнього малюнка. Завиткові П. в. становлять близько 30 % від загальної кількості візерунків.

Перевірка показань на місці – слідча дія, яка полягає в зіставленні показань щодо пов'язаних із певним місцем обставин злочину з фактичною обстановкою на цьому місці; здійснюється для уточнення і доповнення показань обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого або свідка у присутності понятих. В Україні проводиться в межах відтворення обстановки і обставин події (ст. 194 КПК України).

Пересувна криміналістична лабораторія – автомобіль спеціального призначення (як правило, мікроавтобус) із розміщеним у його кузові комплексом приладів і апаратів для проведення криміналістичних досліджень на місці події. Широко вжитку набули П. к. л., створені на базі різних моделей автомобілів “РАФ” і “УАЗ”, останнім часом використовуються автомобілі імпортного виробництва високої прохідності. Основні завдання П. к. л.: 1) своєчасне транспортування науково-технічних засобів до місця провадження слідчої дії; 2) забезпечення виїзду учасників слідчої дії на місце її проведення; 3) використання приміщення П. к. л. для провадження процесуальних дій із застосуванням техніко-криміналістичних методів, фіксації їх ходу і результатів; 4) проведення попередніх досліджень предметів, документів, слідів.

Письмо – засіб фіксації і зберігання думки людини; походить від звукового мовлення і є основним засобом спілкування людей. Розрізняють смисловий і графічний бік П. Смисловий бік П. виявляється в мовних засобах і відображає письмову мову того, хто пише. Графічний бік П. виражається у вигляді письмових знаків і їх сполучень – почерку.

Підпал – навмисне знищення або пошкодження вогнем майна, яке спричинило людські жертви або інші тяжкі наслідки. Можна виділити П. від легкозаймистих речовин; з використанням спеціальних пристроїв; при створенні умов, які сприяли самозайманню; при порушенні правил протипожежної безпеки. Початкові слідчі дії: 1) огляд місця пожежі; 2) призначення експертиз (пожежно-технічної, судово-медичної, криміналіс-

тичних); 3) допит свідків-очевидців.

Підчищення – спосіб змінення змісту документа, за якого здійснюється механічне видалення частини тексту. Видалення штрихів може слугувати підготуванням для внесення нових записів. При П. текст стирають (тертям гумки) або вишкрябують гострим предметом (лезом бритви). Ознаки П.: порушення верхнього шару паперу; зменшення товщини паперу; пошкодження лініювання або захисної сітки; залишки підчищених штрихів; розпливи барвника в штрихах нового тексту.

Плани і схеми місць події – додатковий спосіб фіксації результатів огляду місця події; додаток до протоколу огляду місця події. План – це графічне площинне зображення певного місця (місцевості або приміщення), виконане в масштабі або схематично (у вигляді схеми). Відмінність між планом і схемою полягає в тому, що перший виконується в масштабі, друга – без масштабу, орієнтовно, з позначенням розмірів об'єктів, їх форми і відстаней між ними. Залежно від місця події складаються плани відкритої місцевості і приміщень. План приміщень може бути площинним (простим) або розгорнутим. План місцевості викреслюється способом промірювання за напрямом або способом засічок. При складанні плану або схеми використовують умовні позначення. На кожному плані або схемі мають бути: назва з вказівкою того, що зображено, стрілка з вказівкою “північ–південь” для орієнтування за сторонами світу; масштаб (на планах), пояснювальні написи щодо тих чи інших об'єктів. Плани і схеми підписують слідчий і поняті.

Планування розслідування – визначення шляхів і способів розслідування, обставин, що підлягають встановленню за кримінальною справою, системи слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, їх змісту, послідовності проведення, термінів виконання. Принципи П. р.: законність, обґрунтованість, індивідуальність і динамічність розслідування. П. р. пов'язане з висуванням обґрунтованих слідчих версій. Результатом П. р. є план розслідування. При розслідуванні складних справ письмовий план доцільно складати за епізодами.

Позитивний висновок експерта – категоричний або вірогідний висновок експерта, що стверджує існування (або

можливість існування) факту, з приводу якого перед експертом поставлено певне питання.

Попереднє дослідження – 1) вивчення об'єктів, які ще не мають статусу речових доказів, але таких, що можуть стати ними за настання певних процесуальних умов. П. д. здійснюється працівниками експертно-криміналістичних служб до порушення кримінальної справи або спеціалістами за дорученням слідчого без призначення експертизи. Результати П. д. не можуть виступати як джерело судових доказів; 2) стадія експертного дослідження, на якій експерт ознайомлюється з поданими на дослідження матеріалами справи, речовими доказами та зрачками.

Портрет рисований – різновид суб'єктивного портрета; виконується художниками зі слів очевидців чи потерпілих.

Портрет синтетичний – 1) метод відтворення зовнішності розшукуваного за показаннями очевидців чи потерпілих; виготовляється з фрагментів фотозображень різних осіб шляхом їх підбирання та компонування під керівництвом слідчого або оперативного працівника. 2) результат відтворення зовнішності розшукуваного за фрагментами фотозображень.

Портрет суб'єктивний – 1) методи відтворення зовнішності розшукуваних осіб за мисленими образами, що збереглися в пам'яті очевидців чи потерпілих. Існують різні системи для створення П. с.: синтетичні портрети, рисовані портрети, фоторобот, система ІКР, комп'ютерний фоторобот. 2) результат відтворення зовнішності розшукуваного за мисленим образом.

Почерк – манера написання, виражена в системі рухів, які фіксуються в рукопису. П. залежить від рівня розвитку особи і закріплення в неї письмово-рухових навичок. Своєрідність П. виявляється у певній сукупності загальних і окремих ознак. Ідентифікаційними властивостями П. є його індивідуальність і усталеність. Найбільшу стабільність має сформований П., який частіше формується в особи до 25-річного віку. Варіаційність ознак П. не може вважатися перешкодою до ідентифікації.

Предмет допиту – сукупність обставин, що підлягають з'ясуванню і мають значення для встановлення об'єктивної істини у справі. П. д. визначається двома чинниками: 1) перелі-

ком обставин, що підлягають з'ясуванню у справі; 2) даними, що мусять бути відомі особам, які мають відношення до події злочину (свідкам, потерпілим, підозрюваним або обвинуваченим). Залежно від процесуального стану допитуваного П. д. у найзагальнішій формі визначений у кримінально-процесуальному законодавстві. Так, свідка можна допитувати про факти, що стосуються даної справи, а також про особу підозрюваного або обвинуваченого та потерпілого (ст. 167 КПК України). П. д. тісно пов'язаний з предметом доказування за кримінальною справою.

Пред'явлення для впізнання – слідча дія, сутність якої полягає у встановленні тотожності запропонованого об'єкта за його уявним образом, відбитим у пам'яті того, хто впізнає. Види впізнання: 1) впізнання людей; 2) впізнання трупа; 3) впізнання речей, знарядь злочину, документів і тварин; 4) впізнання ділянки місцевості, житла та інших приміщень. Важливим елементом підготовки до пред'явлення для впізнання є допит того, хто впізнає, у процесі якого слід з'ясувати ступінь повноти сприйняття тим, хто впізнає, об'єкта, його ознак, можливості впізнання. Коли той, хто впізнає, є свідком чи потерпілим, він попереджається про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань, а свідок, крім того, і за відмову від давання показань. Предмет, що підлягає впізнанню, пред'являється тому, хто впізнає, серед інших однорідних предметів. Особу, яка підлягає впізнанню, пред'являють тому, хто впізнає, серед інших осіб тієї ж статі у кількості не менше трьох, які не мають відмінностей у зовнішності та одязі (ст. 174, 175 КПК України) Див. *Упізнання*.

Призначення експертизи – процесуальна дія слідчого, особи, яка проводить дізнання, прокурора, суду, що являє собою вирішення питання про П. е. і винесення постанови (ухвали) в разі виникнення у справі питань, для розв'язання яких необхідні спеціальні знання у науці, техніці, мистецтві чи будь-якій ін. професійній діяльності. Позитивне вирішення питання про П. е. тягне за собою: 1) чітке визначення завдання експертові і формулювання питань, що потребують вирішення; 2) точне визначення об'єктів експертизи; 3) вибір експертної уста-

нови чи обізнаної особи, якій доручають провадження експертизи. Порядок призначення експертизи регламентує ст. 196 КПК України.

Приєм тактичний – спосіб здійснення процесуальної дії, спрямованої на досягнення конкретної мети, оснований на психологічному механізмі його реалізації, який є найбільш раціональним і ефективним за певних ситуацій. П. т. є основним елементом криміналістичної тактики. Поняття “П. т.” відображає насамперед практичну спрямованість тактики, оскільки це спосіб цілеспрямованої практичної діяльності при розслідуванні злочинів. П. т. може бути не будь-який спосіб у здійсненні процесуальної дії, а лише найбільш раціональний і ефективний за певних обставин його реалізації. Особливість П. т. полягає в його психологічній сутності та механізмі реалізації, який припускає: 1) його психологічну спрямованість, пов’язану з викриттям неправди, актуалізацією забутого, відтворенням минулої події, виявленням прихованого тощо; 2) безпосередню або опосередковану взаємодію між слідчим (суддею) і їх респондентами; 3) психологічний ефект від його використання (що пов’язано з отриманням об’єктивних показань, виявленням слідів і знарядь злочину, встановленням місцезнаходження схованки тощо). П. т. можна класифікувати за такими підставами: 1) за сферою їх реалізації (П. т. огляду місця події, обшуку, допиту, пред’явлення для впізнання тощо); 2) за діапазоном застосування (П. т., що використовуються при провадженні лише окремих або кількох (багатьох) слідчих (судових) дій); 3) за об’єктом спрямованості (П. т., що спрямовані на здійснення психологічного впливу на людину; П. т., що спрямовані на дослідження матеріального середовища); 4) за характером інформації (П. т., що основані на словесній інформації; П. т., що основані на матеріалізованій інформації; П. т., що ґрунтуються на логіко-розумовій інформації).

Приховування злочинів – діяльність, спрямована на перешкоджання розслідуванню злочинів шляхом утаювання, знищення, маскування і фальсифікації слідів злочину. П. з. – одна з форм протидії розслідуванню.

Провадження експертизи – 1) система процесуальних

дій, що вчиняються для отримання висновку експерта як джерела доказів. Охоплює призначення експертизи, підготовку матеріалів та її проведення; 2) діяльність експерта (колективу експертів), що полягає в дослідженні, під час якого вирішуються завдання, викладені в постанові (ухвалі) про призначення експертизи; завершується формулюванням висновку.

Профілактична діяльність слідчого – діяльність щодо запобігання злочинам. Слідчий зобов’язаний виявляти причини й умови, які сприяли вчиненню злочину (ст. 23 КПК України).

Реконструкція (від лат. *re* – префікс, що означає зворотну або поворотну дію і *constructio* – побудова) – відновлення початкового виду, стану, вигляду за залишками або письмовими джерелами. Існує матеріальна і розумова Р. Матеріальна Р. здійснюється за допомогою макетування і натурної Р. (напр., Р. обстановки місця дорожньо-транспортної події).

Ризик тактичний – виконання слідчим, суддею або оперативним працівником діяльності в умовах можливого виникнення негативних наслідків. За ступенем локалізації Р. т. має поширюватися: 1) на проведення тактичних операцій; 2) на здійснення слідчих (судових) дій або оперативно-розшукових заходів; 3) на застосування систем (підсистем) тактичних прийомів окремих процесуальних дій; 4) на використання окремих тактичних прийомів. У теорії ігор умови Р. т. мають місце тоді, коли особа, яка приймає рішення, розраховуючи на кращий результат, повинна бути готова до того, що може бути гірший. При цьому виділяють два класичні випадки: 1) власне умови ризику; 2) умови непевності. Прийняття тактичного рішення в ситуації ризику пов’язане з оцінкою ступеня ризику. Така оцінка передбачає насамперед необхідність порівняння ймовірних практичних вигод і можливих негативних наслідків. Р. т. завжди повинен мати мотивований характер. Обрання тактики в ситуації Р. т. передбачає необхідність додержання таких положень: 1) прогнозування можливого настання результатів внаслідок реалізації тактичного рішення; 2) варіювання наявною доказовою інформацією; 3) визначення допустимості Р. т. у конкретній ситуації.

Розбій – злочин, що полягає в нападі з метою заволо-

діння чужим майном, поєднаному з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (ст. 187 КК України). Р. вважається закінченим злочином уже в момент нападу, незалежно від того, чи встиг винний фактично застосувати насильство, заподіяти шкоду здоров'ю потерпілого чи заволодіти майном.

Розгін почерку – загальна ознака почерку; характеризує протяжність (розмір) руху по горизонталі і визначається відношенням ширини знаків до їх висоти, а також відстанню між письмовими знаками. Розрізняють Р. п.: стиснутий (малий розгін) – ширина малих літер менша за їх висоту, відстань між буквами незначна; середній – ширина малих літер менша за їх висоту, а також за відстань між літерами; розгонистий (великий розгін) – ширина малих літер більша за їх висоту, відстані між літерами збільшені.

Розкрадання – узагальнене поняття, що охоплює умисне незаконне обернення певним способом чужого майна на свою користь або користь інших осіб із корисливих мотивів. У криміналістиці розрізняють окремі криміналістичні методики, що охоплюють: методики розслідування Р., що вчиняються у сфері промислового виробництва; будівництва; на залізничному транспорті; у сільськогосподарському виробництві; на підприємствах торгівлі; підприємствах громадського харчування; у сфері послуг і побутового обслуговування населення; у бюджетних установах та ін.

Сигналітична фотозйомка – впізнавальна фотозйомка. Уперше правила С. ф. розробив французький криміналіст А. Бертільон. Див. *Фотозйомка впізнавальна*.

Симуляція (від лат. *simulatio* – видимість, удавання) – поведінка, спрямована на імітацію хвороби або її окремих симптомів з метою ввести в оману. Розрізняють навмисну і патологічну С. Від С. слід відрізняти самонавіювання, коли людина щиро переконана в наявності в неї тяжкої соматичної хвороби.

Система тактичних прийомів – упорядкована сукупність (комплекс) взаємозалежних і взаємозумовлених прийомів, що мають цільову спрямованість і вибірковість у процесі її

реалізації. С. т. п. процесуальної дії має бути не лише їх сукупністю, а й побудовою, яка припускає організацію їх у вигляді цілісного утворення, в якому його складові компоненти взаємозалежні, посідають відповідне місце в певній послідовності і виконують необхідні функції. Властивості С. т. п. : 1) цільова спрямованість (система повинна виконувати свої функції, маючи певні цілі); 2) вибірковість (система мусить працювати лише в ситуації, в якій вона була би оптимальною); 3) динамічність (система має широкий діапазон проявів, вона рухлива, пластична, гнучка); 4) варіантність (широкий арсенал типових систем); 5) адгоритмічність (система – своєрідний алгоритм, типова програма). С. т. п. має двояку структуру: з одного боку, вони за своєю природою належать до певного виду слідчої дії (тактичні прийоми допиту, обшуку, пред'явлення для впізнання); з другого – ці системи мають підсистеми, що існують відповідно до цілей проведення конкретної слідчої дії. С. т. п. окремих слідчих (судових) дій являють собою певні типові програми, своєрідні алгоритми для слідчого (судді), що рекомендуються до застосування у відповідних ситуаціях як найефективніші. С. т. п. тотожна тактичній комбінації. Див. *Тактична комбінація*.

Ситуація слідчої дії – сукупність даних у конкретний момент провадження слідчої дії; обстановка слідчої дії під час її проведенні. За обсягом понять С. с. д. є ситуацією меншого ступеня спільності порівняно зі слідчою ситуацією. С. с. д. структурно входить до слідчої ситуації і є її складовою частиною, формується у процесі самої дії і залежить від: 1) наявності (одержання) доказового матеріалу; 2) прогнозу слідчим відповідної тактики; 3) дій суб'єкта, на якого спрямована система тактичних прийомів.

Складність почерку – загальна ознака почерку; свідчить про те, якими рухами виконуються письмові знаки, про конфігурацію їх будови. Розрізняють простий, спрощений та ускладнений почерк.

Слід – 1) у вузькому розумінні – матеріально-фіксоване відображення. Див. *Сліди матеріально-фіксовані*; 2) у широкому розумінні – результат будь-якої матеріальної зміни пер-

винної обстановки внаслідок вчинення злочину.

Сліди злочину – 1) результат будь-якої матеріальної зміни початкової обстановки, що сталася внаслідок вчинення злочину (слід у широкому розумінні). Передбачають порушення первинного положення, місцезнаходження, стану різних об'єктів, що становлять речовинне середовище, в якому вчинено злочин. Сліди в широкому розумінні охоплюють: комплекси елементів, властивих певним подіям (сліди дорожньо-транспортної події, сліди пожежі та ін.); зміну обстановки (поява або зникнення предметів, зміна їх місця розташування); зміну вигляду або стану предмета (зламаний замок); 2) матеріально-фіксоване відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому (слід у вузькому розумінні) – сліди-відображення: сліди рук, ніг, знарядь, інструментів та ін. Сліди-відображення становлять головний зміст трасології.

Сліди матеріально-фіксовані – сліди-відображення, що виникають внаслідок взаємодії двох об'єктів. Залежно від об'єктів, які їх утворили, розрізняють: сліди людини, сліди тварин, сліди предметів. Щодо конкретних слідоутворюючих об'єктів частіше трапляються сліди рук, ніг, зубів, транспортних засобів, знарядь та інструментів. Відповідно до механізму утворення сліду виділяють: об'ємні і поверхневі; статичні і динамічні; локальні і периферійні сліди.

Слідовий контакт – (у трасології) результат взаємодії між слідоутворюючим і слідоприймаючим об'єктами. С. к. може бути статичним і динамічним.

Слідоутворення – 1) процес формування будь-якого матеріального відображення події як процес зміни властивостей об'єкта внаслідок взаємодії з іншим об'єктом під час будь-якої події; 2) процес контактування мінімум двох (ідентифікованого та ідентифікуючого) об'єктів, під час якого ідентифікуючий об'єкт сприймає, відображає зовнішні властивості (ознаки зовнішньої будови) ідентифікованого об'єкта.

Слідча валіза, слідчий портфель, слідча сумка – набір або комплект техніко-криміналістичних та інших засобів (приладів, пристосувань, інструментів, матеріалів) для роботи з доказами під час слідчого огляду, обшуку, відтворення обста-

новки й обставин події та інших слідчих дій.

Слідча ситуація – характеристика інформаційних даних, які має слідство на конкретному етапі розслідування. С. с. – це стан розслідування, який безперервно змінюється. Розрізняють прості і складні С. с. У свою чергу складні С. с. поділяються на: проблемні, конфліктні, тактичного ризику, організаційно не впорядковані і змішані. Різновидом С. с. є ситуації слідчої дії.

Слідчий експеримент – слідча дія, яка полягає у проведенні спеціальних дослідів з метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки і оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, що мають значення для розслідування кримінальної справи. За КПК України С. е. регламентований у межах відтворення обстановки і обставин події (ст. 194). С. е. проводиться у присутності понятих. До участі в С. е. можуть бути залучені обвинувачений, підозрюваний, свідок, потерпілий, а також спеціалісти і допоміжні учасники (напр., статисти). Про провадження С. е. складається протокол. Додатковими способами фіксації результатів С. е. є складання схем, планів, фотографування, відеозйомка.

Слідчі дії – передбачені законом процесуальні дії щодо збирання, дослідження, оцінки і використання доказів. Здійснюються слідчим, органом дізнання, прокурором у встановленому законом порядку. До С. д. належать: слідчий огляд, допит, очна ставка, обшук, виїмка, пред'явлення для впізнання, відтворення обстановки та обставин події (слідчий експеримент і перевірка показань на місці), призначення експертизи, одержання зразків для порівняльного дослідження, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку. С. д. проводять тільки за порушеною кримінальною справою. До порушення кримінальної справи дозволяється провадити лише огляд місця події та зняття інформації з каналів зв'язку. Процесуальний порядок провадження С. д. регламентований законом. Провадження усіх С. д. обов'язково протоколюється.

Слідчо-оперативна група – організаційна форма взаємодії слідчого з органами дізнання, експертами, спеціалістами. Створюється при розслідуванні складних, багатоепізодних справ.

Словесний портрет – метод опису зовнішності людини для її ідентифікації за певними ознаками. С. п. як єдиний метод класифікації та опису зовнішніх ознак людини з метою розшуку і ототожнення був розроблений наприкінці XIX ст. А. Бертільоном (Франція), потім удосконалювався іншими криміналістами (зокрема, Р. Рейсом). Застосовується в оперативно-розшуковій, слідчій і експертній практиці. Головними принципами С. п. є повнота і систематичність опису. Принцип повноти полягає в докладному описі зовнішньої анатомії, функціональних ознак (постава, хода, жестикуляція, міміка, мовлення, манери поведінки) та одягу. Принцип систематичності означає: 1) певну черговість опису окремих груп зовнішніх ознак; 2) послідовність опису кожної групи зовнішніх ознак за правилом “від загального до окремого”; 3) обов’язкове використання спеціальної термінології С. п.

Спеціальні знання – знання в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, необхідні для вирішення питань, які виникають під час розслідування і розгляду справ у суді.

Спосіб судово-оперативної фотографії – порядок дій, спрямований на розв’язання інформаційних і оперативно-тактичних завдань використання фотографії.

Судова експертиза – дослідження, яке проводиться експертом у порядку, передбаченому процесуальним законодавством, для встановлення за матеріалами кримінальної або цивільної (чи іншої) справи фактичних даних і обставин.

Судова фотографія – галузь криміналістичної техніки, що розробляє фотографічні засоби, прийоми й методи виявлення, фіксації та дослідження доказів. Зміст С. ф. становлять наукові положення і практичні рекомендації щодо використання фотографії в розслідуванні злочинів. Використання фотографічної зйомки у розслідуванні злочинів зумовлене її основними перевагами: 1) дає змогу з великою точністю зафіксувати об’єкт, його стан, ознаки; 2) забезпечує швидке фіксування тих чи інших об’єктів; 3) дає адекватне уявлення про зображений на фотознімку об’єкт; 4) фотографічне зображення має властивість наочності й документальності; 5) існує можливість одержати маловидимі і невидимі деталі, сліди, ознаки. С. ф. охоп-

лює: а) фотографію фіксуючу (судово-оперативну); б) фотографію дослідну (судово-експертну).

Судове авторознавство – розділ криміналістичного дослідження документів, що містить концептуальні основи встановлення автора тексту. С. а. базується на даних лінгвістики, у тому числі фразеології, граматики, інших галузей знань про мову. С. а. слугує науковою основою авторознавчої експертизи.

Судовий відеозапис – система видів, методів і прийомів зйомки, застосовуваних під час проведення слідчих і судових дій, оперативно-розшукових заходів і експертиз для розслідування злочинів і надання суду наочного доказового матеріалу. Кримінально-процесуальне законодавство передбачає можливість використання відеозапису під час провадження різних слідчих дій (ст. 85² КПК України). Відеозапис використовується в разі, коли необхідно зафіксувати певні факти, зберегти динамічну картину події, взаємозв’язок тих чи інших предметів і слідів, складну обстановку місця події. Відеозйомка доцільна при оглядах місць подій у справах про підпали й пожежі, про порушення правил безпеки праці, аварії поїздів, авіакатастрофи, складні дорожньо-транспортні події.

Судово-дослідна фотографія – система спеціальних методів, прийомів і засобів, застосовуваних для одержання нових фактів при провадженні судових експертиз. Дослідження з використанням засобів і методів судової фотографії передбачає виявлення слабо або зовсім невидимих за звичайних умов ознак, схожості або різниці між ними. Об’єктами С.-д. ф. є: речові докази, що піддаються експертному дослідженню, порівняльні зразки і матеріали, що використовуються в ході експертизи. С.-д. ф. здійснюється за особливих умов освітлення, зйомка проводиться в невидимому промінні, зйомкою люмінесценції, з посиленням контрастів, із використанням розрізнення кольорів, методом мікрофотографування.

Судово-експертні установи – спеціалізовані державні установи і відомчі служби. До них належать: науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров’я України; експертні служби (криміналістичні центри) Міністерства внутрішніх справ Украї-

ни, Міністерства оборони України, Служби безпеки України.

Судово-оперативна фотографія – сукупність методів, прийомів і засобів, що застосовуються при провадженні слідчих дій для фіксації обстановки, слідів та інших об'єктів. Фіксація в судовому фотографуванні має на меті точно і повно відобразити об'єкти в тому вигляді й стані, в якому вони спостерігаються на момент фотозйомки. Фотозйомка постає додатковим способом фіксації у процесі здійснення слідчої дії. С.-о. ф. як спосіб фіксації у ході розслідування застосовується в поєднанні з протоколюванням і складанням схем та планів. Об'єктами С.-о. ф. є: місцевість і приміщення, а також їх окремі ділянки, предмети, сліди, трупи, живі особи, окремі дії учасників слідчих дій і їх результати. С.-о. ф. здійснює слідчий, оперативний працівник органу дізнання, спеціаліст за допомогою фотографічної техніки, що входить у фотокомплект слідчого. Залежно від характеру слідчої дії та її мети, специфіки об'єкта фотозйомки і завдань фіксації застосовуються різні види, методи й способи С.-о. ф. Судово-фотографічні способи, методи і види зйомки становлять систему С.-о. ф. Найпоширенішим видом зйомки в С.-о. ф. є фотозйомка місця події. Див. *Фотозйомка місця події*.

Тактична комбінація – певне поєднання тактичних прийомів або слідчих дій для розв'язання конкретного завдання розслідування в певній слідчій ситуації. Див. *Система тактичних прийомів*.

Типи й елементи зовнішності – каталог зображень і найменувань з індексом типів облич та елементів.

Топографічна ознака письма – ознаки, які характеризують особливості розміщення тексту в цілому або в окремих його частинах. Т. о. п. визначаються: наявністю або відсутністю полів, їх розташуванням, шириною і формою, наявністю і розміром абзаців, розміром інтервалів між рядками, напрямом рядків та ін.

Травлення – спосіб зміни змісту документа, за якого здійснюється видалення тексту за допомогою впливу хімічних реактивів, які вступають у реакцію з барвником штрихів і знебарвлюють його. Як травлячі речовини використовуються деякі кислоти і луги. Ознаки Т.: наявність білястих плям від дії

хімічної речовини; поява матових ділянок; зміна кольору паперу; знебарвлення лініювання і захисної сітки; шорсткість поверхні; поява дрібних тріщин; ламкість паперу; наявність залишків барвника витравлених штрихів; розпливи барвника нових штрихів. Ознаки Т. виявляються за допомогою огляду з використанням збільшувальних оптичних засобів і ультрафіолетових освітлювачів.

Трасологія (від франц. *trace* – слід і грец. *logos* – слово, вчення; буквально – вчення про сліди) – галузь криміналістичної техніки, що вивчає сліди і розробляє прийоми, методи і науково-технічні засоби їх виявлення, фіксації, вилучення і дослідження. Т. вивчає закономірності утворення слідів-відбитків. Т. базується на таких наукових положеннях: 1) об'єкти матеріального світу індивідуальні; 2) у певних умовах зовнішня будова одного об'єкта може відбитися на іншому; 3) відбиття у сліді зовнішньої будови предмета є перетвореним; 4) об'єктами трасологічного дослідження можуть бути тільки тверді тіла. У Т. за слідами можна встановити: механізм і умови їх виникнення; окремі обставини події, що відбулася; деякі ознаки об'єкта, що утворив слід; групову належність; тотожність об'єкта, яким слід утворений.

Упакування предметів зі слідами рук – складання предметів за певними правилами, що допомагають зберегти сліди без пошкоджень. Правила У. п. зі с. р.: слід не повинен стикатися з матеріалом упаковки; предмет закріплюється нерухомо; матеріал упаковки має бути міцним; упаковка обв'язується шпагатом, опечатується сургучевою печаткою з биркою; на бирці зазначається найменування предмета, де і коли він вилучений, номер (найменування) кримінальної справи, ставляться підписи слідчого і понятих. Способи У. п. зі с. р.: циліндричні предмети, напр., склянку, можна помістити між двома дощечками, які перев'язують шпагатом; предмет може бути затиснутий листами картону, поміщений у коробку і перев'язаний шпагатом.

Упізнання – 1) слідча дія, яка полягає у пред'явленні в ході дізнання або досудового слідства свідкові (потерпілому, підозрюваному, обвинуваченому) у встановленому законом

порядку людини або якогось об'єкта з метою встановлення їх тотожності або різниці порівняно з тими, що спостерігав той, хто впізнає, у зв'язку із розслідуваною подією і про що раніше він дав показання. Див. *Пред'явлення для впізнання*; 2) процес зарахування запропонованого об'єкта до одного з кількох за-здалегідь фіксованих класів або категорій. Найважливішим моментом цих процесів є результат порівняння перцептивного опису об'єкта з еталонами опису, які зберігалися в пам'яті, відповідних (релевантних) класів або категорій.

Фотозйомка впізнальна – застосовується для фіксації зовнішності злочинців для використання їх знімків у криміналістичному обліку, розшуку та у процесі ідентифікації, а також невпізнаних трупів для обліку і встановлення особи загиблих. При зйомці живих осіб виготовляють звичайно три погрудні знімки з зображеннями в 1/7 натурального розміру: правий профіль, вид спереду (анфас) і з поворотом голови праворуч (лівий напівпрофіль). У повний комплект входить і четвертий знімок – вид спереду на повний зріст. Третій і четвертий знімки можна замінити одним із зображенням людини на повний зріст із поворотом усього корпусу праворуч. На знімках у профіль і анфас людина має бути зображена без головного убору, шарфа, окулярів, на третьому знімку – у тому вигляді, в якому її було затримано. Ф. в. трупа має свої особливості. Спотворене обличчя трупа попередньо відновлюють і провадять його “туалет”. Відновлення обличчя полягає в накладанні швів на рани, а “туалет” – у припудрюванні шкіри, підфарбовуванні губ та ін. Обличчя трупа має бути сфотографоване до відновлення і “туалету”, а також після цього. Труп фотографується у тому самому одязі, в якому його виявили, а оголений труп прикривають шматком тканини. Обличчя трупа слід сфотографувати у фас, обидва профілі (лівий і правий), а також у 3/4 повороту обличчя. Перед зйомкою необхідно надати трупу певне положення, зручне для фотографування. Обличчя трупа фотографується з розплющеними очима.

Фотозйомка місця події – вид зйомки в судово-оперативній фотографії. До Ф. м. п. ставляться такі вимоги: а) порядок фотозйомки має перебувати у взаємозв'язку з усією

процедурою огляду місця події; б) фотозйомка має передувати іншим методам фіксації; в) засоби й методи фотозйомки повинні обиратися залежно від ситуації огляду, щоб забезпечити повноту, всебічність і точність фіксації; г) сукупність фотознімків має давати досить повне і чітке уявлення про обстановку злочину, його сліди й деталі; д) до внесення якихось змін в обстановку слід фотографувати загальний вигляд місця події і взаємне розташування об'єктів; окремі сліди і предмети спочатку фотографуються в тому вигляді, в якому їх виявлено. Розрізняють чотири види Ф. м. п.: 1) орієнтуюча (своїм завданням ставить фіксацію певного об'єкта разом із оточуючими його предметами, будівлями, місцевістю; орієнтуючий знімок повинен містити зображення власне місця події на фоні навколишнього оточення; зйомка провадиться звичайним або панорамним методом); 2) оглядова (припускає фіксацію загального вигляду місця події без навколишнього оточення; зйомку зазвичай роблять із різних боків); 3) вузлова (передбачає зйомку частин або вузлів об'єкта, які мають найбільш важливе значення); 4) детальна (полягає у зйомці окремих слідів, предметів, деталей обстановки місця події; провадять масштабним способом).

Фотозйомка слідів на місці події – фотозйомка, яка використовується для фіксації знаходження слідів на місці події, їх загального вигляду, стану, індивідуальних особливостей. Місце виявлення сліду фіксують зйомкою на фоні оточуючих об'єктів, потім слід фіксується окремо, а також його деталі та особливості. Під час фотозйомки рекомендується така послідовність: спочатку фотографують предмет, на якому виявлено сліди, потім – взаємне розташування слідів, а після – кожний окремо за методом великомасштабної зйомки.

Фотозйомка трупа – провадиться для фіксації загального вигляду трупа, пози і положення щодо навколишнього оточення, слідів і ушкоджень на тілі, одязі, трупних плям, синців. При фотографуванні трупа використовують орієнтуючу, оглядову, вузлову та детальну зйомку. Ф. т. має певну специфіку. Для фіксації загального вигляду, положення і пози трупа на місці його виявлення фотографують у взаємозв'язку з навколишнім оточенням та ізолювано від нього. Труп з предметами

обстановки навколо нього зазвичай фотографують з двох бічних сторін. Фотозйомку щодо осі трупа бажано здійснювати під кутом 45 градусів. Не рекомендується без потреби робити знімки з боку ніг, особливо з близької відстані, і з боку голови. Ф. т. призначена для фіксації його положення і пози. Зображенням трупа, якщо можливо, слід займати весь кадр. Сліди і ушкодження фотографують спочатку так, щоб на знімку було видно, на якій частині тіла чи одягу вони містяться, а потім фотографують великим планом із масштабною лінійкою. Сліди крові треба фотографувати масштабною зйомкою. Особливо важливо зафіксувати локалізацію, напрям підпливу крові, їх форму. При фотозйомці слідів і ушкоджень на трупі можуть використовуватися світлофільтри.

Фоторобот комп'ютерний – використання комп'ютерної програми і засобів комп'ютерної графіки для побудови фотоконпозиційних портретів зі слів очевидців або потерпілих.

Цифрові тексти – вид рукопису, змістовна сторона якого зафіксована за допомогою цифр (знаків, що позначають числа).

Час вчинення злочину – момент, коли злочинець шляхом дій чи бездіяльності вчинив кримінально каране діяння. У криміналістичній характеристиці Ч. в. з. розглядається як її елемент.

Шахрайство – злочин, що полягає в заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (ст. 190 КК України). Специфічний спосіб заволодіння майном (обман або зловживання довірою) відрізняє Ш. від суміжних складів злочину. Під обманом розуміють повідомлення неправдивих відомостей або навмисне приховування, умовчання про ті чи інші обставини, повідомлення про які було обов'язковим у даних ситуаціях. Зловживання довірою полягає в тому, що злочинець для заволодіння майном потерпілого використовує близькі, довірчі стосунки з ним. Довіра може породжуватися службовими, родинними стосунками, особливою довірливістю потерпілого.

Шкірний рельєф – рельєф шкіри долонної поверхні руки. Ш. р. складається з флексорних ліній, вузьких складок-зморшок, папілярних ліній і пор. Основу Ш. р. становлять папілярні лінії, що утворюють різні візерунки.

6. ПОТОЧНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

ОПИС ПРЕДМЕТА КУРСУ

Курс	Напрямок освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
Кількість кредитів ECTS: 6,9	6.0601 “Право”	Обов'язкова:
Модулів: 3	7.060101 “Спеціаліст”	Модуль I Лекції: 64
Змістових модулів: 4		Практичні заняття: 84
Загальна кількість годин: 250		Модуль II Індивідуальна робота: 12
Тижневих годин: 6-8		Модуль III Самостійна робота: 90
		Вид контролю: поточний модульний контроль, семестровий залік, курсовий іспит

Навчальна дисципліна “Криміналістика” складається із 4 змістових модулів.

Оцінювання знань студентів з криміналістики здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю

(ПМК). Загальним об'єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини навчальної програми з дисципліни “Криміналістика”, засвоєння якої, відповідно, перевіряється під час ПМК.

Завдання ПМК – перевірка розуміння та засвоєння матеріалу змістового модуля, здатності осмислити зміст теми чи розділу, уміння застосовувати набуті знання з криміналістики при вирішенні професійних завдань.

Об'єктами поточного модульного контролю знань студентів є успішність на практичних заняттях; виконання відповідних лабораторних робіт; вивчення окремих тем, які не викладаються в лекційному курсі; виконання модульних контрольних завдань.

Оцінювання результатів ПМК здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожного змістового модулю.

Критеріями оцінювання ПМК виступають:

а) систематичність, активність та успішність роботи студента на лекціях, практичних заняттях, виконання лабораторних робіт, самостійне опрацювання тем – від 0 до 10 балів;

б) оцінка за модульну контрольну роботу (у формі тестів або лабораторних робіт) – від 0 до 10 балів.

Виконання модульних контрольних завдань може проводитися як у формі тестування, так і у формі виконання лабораторних робіт.

Конкретний перелік тестів, лабораторних робіт, порядок і час їх складання, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на практичних заняттях.

Підсумковий бал за результатами ПМК оформляється під час останнього практичного заняття відповідного семестру.

Кожен модуль оцінюється у 10 балів. Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності та є основою для визначення загальної успішності студента і враховуються при виставленні балів за підсумковий контроль знань (ПКЗ). Загальна кількість балів за ПМК складає 40.

У разі невиконання завдань ПМК з об'єктивних причин студенти мають право (за дозволом декана або викладача) скласти їх до останнього практичного заняття. Час і порядок складання визначає кафедра.

7. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” індивідуальна робота студентів з криміналістики може охоплювати:

- вивчення додаткових літературних джерел;
- участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи чи лабораторії) з криміналістики;
- участь у студентських наукових конференціях;
- підготовка наукових доповідей та їх презентація;
- написання наукових статей чи тез доповідей;
- узагальнення слідчої та судової практики згідно із певними темами.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Завдання для індивідуальної роботи студент отримує на кафедрі на початку навчального року.

Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює викладач, який закріплюється кафедрою. Результати індивідуальної роботи студента оцінюються до початку екзаменаційної сесії. За індивідуальну роботу студент має можливість отримати максимально 10 балів.

8. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ З КРИМІНАЛІСТИКИ

1. Предмет та завдання криміналістики.
2. Система криміналістики.
3. Природа криміналістики.
4. Місце криміналістики в системі юридичних наук.
5. Виникнення і розвиток криміналістики.
6. Сучасний стан криміналістики.
7. Історія становлення експертних установ в Україні.
8. Розслідування злочинів як процес пізнання.
9. Методи криміналістики та їх види.
10. Спеціальні методи криміналістики.
11. Поняття “криміналістична ідентифікація”.
12. Групова належність та її значення.
13. Об’єкти ідентифікації.
14. Типи та види ідентифікації.
15. Ідентифікаційні ознаки.
16. Загальна методика криміналістичної ідентифікації.
17. Поняття “криміналістична техніка” та її галузі.
18. Правові основи використання технічних засобів.
19. Комплекти науково-технічних засобів (слідча валіза).
20. Оснащеність пересувної криміналістичної лабораторії (ПКЛ).
21. Технічні засоби профілактики.
22. Поняття “судова фотографія” та її значення.
23. Види судово-оперативної фотозйомки.
24. Методи судово-оперативної фотозйомки.
25. Упізнавальна фотозйомка (сигналітична).
26. Методи судово-дослідницької фотографії.
27. Поняття “судовий відеозапис”.
28. Поняття “трасологія” та її значення.
29. Поняття “сліду” у трасології.
30. Механізм слідоутворення і класифікація слідів.
31. Поняття “дактилоскопія”.
32. Види папілярних узорів.
33. Виявлення, фіксація і вилучення слідів рук.

34. Сліди ніг та взуття людини. Особливості їх фіксації.
35. Сліди знарядь злому та інструментів. Особливості їх фіксації.
36. Сліди транспортних засобів. Особливості їх фіксації.
37. Поняття “судова балістика” та її значення.
38. Класифікація вогнепальної зброї та види боєприпасів.
39. Сліди дії вогнепальної зброї.
40. Слідчий огляд вогнепальної зброї та слідів її дії.
41. Поняття “документ” у криміналістиці. Види документів.
42. Слідчий огляд документів.
43. Поняття “техніко-криміналістичне дослідження документів”.
44. Встановлення змін у документі.
45. Встановлення слабковидимих і невидимих текстів.
46. Дослідження залитих і закреслених текстів.
47. Дослідження відбитків печаток і штампів.
48. Предмет судового почеркознавства. Навик письма та його властивості.
49. Ознаки письмової мови.
50. Поняття “почерк” та його ознаки.
51. Особливості підготовки матеріалів до судово-почеркознавчого дослідження.
52. Поняття “ідентифікація людини за ознаками зовнішності”.
53. Словесний портрет.
54. Поняття “кримінальна реєстрація”.
55. Види криміналістичних обліків. Дактилоскопічний облік.
56. Поняття і предмет криміналістичної тактики.
57. Поняття “тактичний прийом” та його види.
58. Тактичні комбінації і тактичні операції.
59. Поняття “організація розслідування злочинів”.
60. Поняття і принципи планування розслідування. Техніка планування.
61. Сутність та види версій.
62. Побудова слідчих версій.

63. Поняття та види слідчого огляду.
64. Тактичні прийоми огляду місця події.
65. Фіксація результатів огляду місця події.
66. Огляд трупу.
67. Поняття та види допиту.
68. Підготовка до допиту.
69. Тактичні прийоми допиту.
70. Тактичні прийоми викриття неправди в показаннях.
71. Тактика очної ставки.
72. Фіксація результатів допиту.
73. Поняття та види обшуку.
74. Тактичні прийоми обшуку.
75. Особливості проведення виїмки.
76. Фіксація результатів обшуку і виїмки.
77. Поняття “пред’явлення для впізнання”.
78. Підготовка до пред’явлення для впізнання.
79. Особливості пред’явлення для впізнання живих осіб, трупів та предметів.
80. Фіксація результатів пред’явлення для впізнання.
81. Поняття та види слідчого експерименту.
82. Підготовка до слідчого експерименту.
83. Тактичні правила проведення слідчого експерименту.
84. Особливості перевірки показань на місці.
85. Фіксація результатів відтворення обстановки та обставин події.
86. Поняття “судова експертиза” та її значення.
87. Види судових експертиз.
88. Система судово-експертних установ в Україні.
89. Підготовка до проведення судових експертиз.
90. Оцінка та використання висновку експерта у кримінальному процесі.
91. Поняття та зміст криміналістичної методики.
92. Криміналістична класифікація злочинів.
93. Криміналістична характеристика злочинів та її структура.
94. Взаємодія слідчого та оперативно-розшукових органів у розкритті злочинів.

95. Криміналістична характеристика вбивств.
96. Першочергові слідчі дії при розслідуванні вбивств.
97. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення.
98. Особливості розслідування вбивств на замовлення.
99. Криміналістична характеристика привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.
100. Першочергові слідчі дії при розслідуванні привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.
101. Побудова слідчих версій при розслідуванні привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.
102. Криміналістична характеристика хабарництва.
103. Першочергові слідчі дії при розслідуванні хабарництва.
104. Особливості розслідування зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень.
105. Криміналістична характеристика крадіжок.
106. Типові версії при розслідуванні крадіжок.
107. Першочергові слідчі дії при розслідуванні крадіжок.
108. Профілактичні дії слідчого при розслідуванні крадіжок.
109. Криміналістична характеристика грабежів і розбоїв.
110. Особливості розслідування грабежів і розбоїв.
111. Криміналістична характеристика шахрайства.
112. Особливості розслідування шахрайства.
113. Криміналістична характеристика злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху.
114. Першочергові слідчі дії при розслідуванні злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху.
115. Криміналістична характеристика підпалів.
116. Першочергові слідчі дії при розслідуванні підпалів.
117. Криміналістична характеристика злочинів проти довкілля.

118. Особливості розслідування злочинів проти до-
вкілля.

119. Криміналістична характеристика злочинів, що
вчиняються організованими злочинними групами.

120. Особливості розслідування злочинів, що вчиня-
ються організованими злочинними групами.

9. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з кримі-
налістики здійснюється на основі результатів поточного моду-
льного контролю (ПМК), індивідуальної роботи студентів та
підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) за 100 - бальною
шкалою. Завдання поточного модульного контролю (ПМК) та
індивідуальної роботи студентів оцінюються в діапазоні від 0
до 50 балів; завдання, що виносяться на підсумковий контроль
знань (ПКЗ), – від 0 до 50 балів.

Підсумковий контроль знань студентів (ПКЗ) з криміна-
лістики проводиться у формі іспиту з вузлових питань, що по-
требують творчої відповіді та уміння використовувати отримані
знання.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють
весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання екзаме-
наційних завдань, порядок і час їх складання визначаються ка-
федрою і доводяться до студентів на початку навчального року.
Екзаменаційний білет має 3 питання з курсу “Криміналістика”.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться
сумарні результати в балах ПМК, індивідуальної роботи студе-
нтів та ПК.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку згідно з такою шкалою:

Оцінка за шкалою СТС	ВИЗНАЧЕННЯ	За національною системою	За системою НЮАУ ім. Ярослава Мудрого
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80-89
C	ДОБРЕ – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75-79
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70-74
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60-69
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1-34

ЗМІСТ

1. Вступ	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій, практичних занять та самостійної роботи	5
3. Програма навчальної дисципліни “Криміналістика”	8
4. Плани та завдання до практичних, лабораторних занять і самостійної роботи	20
5. Словник основних термінів	95
6. Поточний модульний та підсумковий контроль знань студентів	144
7. Індивідуальна робота студентів	146
8. Програмні питання з криміналістики	147
9. Критерії оцінки успішності студентів з навчальної дисципліни	152

Навчальне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“КРИМІНАЛІСТИКА”
(відповідно до вимог ECTS)**

Відповідальний за випуск *В.Ю. Шенітько*

Редактор *Л.В. Русанова*
Комп'ютерна верстка *Л.П. Лавриненко*

Підписано до друку з оригінал-макета 02.10.2008.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 8,9. Обл.-вид. арк. 5,95. Вид. № 387.
Тираж 1000 прим.

Видавництво «Право» Академії правових наук України
Україна 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 559 від 09.08.2001 р.

Виготовлено у друкарні СПДФО Білетченко
8 (057) 758-35-98